

МАТЕРІАЛИ
ЧОТИРНАДЦЯТОЇ
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

АКТУАЛЬНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Одеса

18 листопада 2019 року

Україна Польща Марокко
Туркменістан

Ukraine Poland Morocco Turkmenistan

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний політехнічний університет
Гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи

Співорганізатори:

Міжнародна академія соціальної роботи

Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)

Південно-Українське відділення Соціологічної асоціації України

Головне управління праці та соціального захисту населення
Одеської обласної державної адміністрації

**МАТЕРІАЛИ
ЧОТИРНАДЦЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ
СФЕРІ»**

18 ЛИСТОПАДА 2019 РОКУ

Одеса
2019

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2
A43

Редакційна колегія:

Головний редактор: Корнешук В. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Члени редакційної колегії:

Карпенко О. Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та технології соціальної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Климанська Л. Д., доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка»

Колот С. О., кандидат психологічних наук, доцент, декан гуманітарного факультету Одеського національного політехнічного університету

Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету

Тодорцева Ю. В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи Одеського національного політехнічного університету

Федірчик Т. Д., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Рецензенти:

Богданова І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, психології та педагогічних інновацій Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Онищук В. М., доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

A43 Актуальні дослідження в соціальній сфері : матеріали чотирнадцятої міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 листопада 2019 р.) / гол. ред. В. В. Корнешук. – Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2019. – 174 с.

У збірнику опубліковані матеріали українських та зарубіжних авторів, які висвітлюють проблеми психології, соціальної роботи, кадрового менеджменту та професійної підготовки фахівців.

ББК 60.54.94.3
УДК 316.472.082.2

© Одеський національний політехнічний університет,
кафедра психології та соціальної роботи, 2019 р.

1

Проблемне поле сучасних соціальних досліджень
Problematic field of contemporary social studies

2

Кадровий менеджмент і сучасні технології управління
Staff management and modern management technologies

3

Соціальна допомога та проблеми
психологічного консультування
Social care and counseling issues

4

Сучасна теорія та практика соціальної роботи
Contemporary theory and practice of social work

5

Соціальна політика та права людини
Social policy and human rights

6

Соціальна педагогіка
Social pedagogics

7

Проблеми підготовки фахівців у вищій школі
The problems of training specialists at the university

Зміст

1. ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Гальянова Д. І., Нікон Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	16
Нестандартні форми зайнятості сучасного ринку праці	
Шибко О. І. (<i>Маріуполь, Україна</i>)	18
Екологічний імператив у системі законів суспільства	
Гальянова Д. І., Черепанова Н. А. (<i>Одесса, Украина</i>)	22
Возможности фриланса для экономической стабильности Украины	
Чебанова В. О., Волошенко М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	25
Соціальні наслідки проблеми наркоманії серед неповнолітніх	

2. КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ

Бриндіков Ю. Л. (<i>Хмельницький, Україна</i>)	28
Мотив як засіб задоволення потреб та оптимізації трудової діяльності осіб	
Поліщук Л. М., Шерен А. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	29
Особистість керівника у системі управління	
Король О. Л., Черепанова Н.О. (<i>Одеса, Україна</i>)	31
Проблеми і перспективи соціального управління	

3. СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Сторож В. В., Кралєва А. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	35
Дитячі страхи та способи їх корекції у дітей дошкільного віку	
Валєєва А. Р., Гвоздїй С. П. (<i>Одеса, Україна</i>)	37
Профілактика емоційного вигорання у допомагаючих професіях	
Кернас А. В. (<i>Одесса, Украина</i>)	40
Теоретико-практические аспекты коррекции социального стресса	
Гузенко В. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	43
Проблема психологічної діагностики страхів, тривоги та тривожності	
Морозова С. О., Кириленко А. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	45
Особливості психологічного консультування підлітків	
Гордієнко І. О., Кримова Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	47
Психологічне консультування у соціальній роботі з неблагополучними сім'ями	

Джежик О. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	49
Торгівля людьми як об'єкт профілактичної діяльності	

4. СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Замашкіна О. Д. (<i>Ізмаїл, Україна</i>)	55
Деякі інноваційні підходи до соціальної роботи з вразливими сім'ями і дітьми	
Котломанітова Г. О. (<i>Полтава, Україна</i>)	58
Стратегії соціальної роботи щодо дестигматизації ВІЛ-інфікованих осіб	
Мосаєв Ю. В. (<i>Запоріжжя, Україна</i>)	60
Особливості саденотерапії як технології соціальної роботи з людьми похилого віку	
Лазарева А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	62
Проблеми інституційної та неінституційної форм соціального обслуговування населення Одеської територіальної громади	
Азаркіна О. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	65
Соціально-психологічні причини виникнення домашнього насильства над дітьми	
Ломоносова В. Д. (<i>Одеса, Україна</i>)	67
Етичні аспекти кейс-менеджменту як методу соціальної роботи	
Лисенко О. М., Кримова Н. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	69
Взаємодія соціального працівника і клієнта: соціально-психологічний підхід	
Шелевер О. В. (<i>Ужгород, Україна</i>)	71
До питання інституалізації дітей та політики деінституалізації	
Дереш В. С. (<i>Херсон, Україна</i>)	74
Упровадження системи соціальної роботи з подолання дитячої бездоглядності	
Боделан М. В., Борисюк А. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	76
Дослідження особливостей надання соціальних послуг клієнтам, які мають психічні розлади	

5. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Ільянова А. О. (<i>Київ, Україна</i>)	80
Медіаполітика та права людини: конструювання майбутнього, психологія мас	
Кравченко О. О., Молоченко І. А. (<i>Умань, Україна</i>)	82
Соціальні послуги садиноким матерям в Україні	

- Новітська І. В.** (Одеса, Україна) 84
Правові засади попередження та протидії булінгу в закладах освіти
- Кравець Г. В.** (Одеса, Україна) 87
Напрями модернізації соціальної політики у контексті глобалізаційних викликів

6. СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА

- Ремез Н. Д.** (Одеса, Україна) 90
Сучасні підходи до формування свідомого професійного самовизначення випускників закладів загальної середньої освіти під час підготовки до ЗНО
- Глушкова Н. М., Керецман В. М.** (Одеса, Україна) 92
Професійний стрес у педагогічній діяльності
- Хозраткулова І. А.** (Миколаїв, Україна) 94
Психологічні умови успішного професійного саморозвитку педагога
- Ріклезон В. С.** (Одеса, Україна) 96
Психологічна просвіта як прийом профілактики суїциду
- Чепурна О. О.** (Харків, Україна) 98
Індивідуальний підхід в освітньому процесі

7. ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

- Корнещук В. В.** (Одеса, Україна) 101
Оцінювання результатів навчання магістрів із соціальної роботи
- Полівко Л. Ю., Рогаль Н. І.** (Київ, Україна) 104
Популяризація спеціальності «Соціальна робота» в умовах суспільних змін
- Аксьонова О. М., Горліченко М. Г.** (Одеса, Україна) 106
Інноваційні методи викладання у військовому ЗВО
- Солтик О. О.** (Хмельницький, Україна) 108
Перспективи досліджень професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури
- Павелко І. І.** (Одеса, Україна) 110
До питання лідерської компетентності у курсантів військових ЗВО
- Фурдуй С. Б.** (Ізмаїл, Україна) 112
Ефективність професійної адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладів вищої освіти

Олексенко В. М., Олексенко В. В. (<i>Харків, Україна</i>)	114
Перший етап професійної підготовки бакалаврів	
Колодійчук Ю. В., Бутуіль Валід	117
(<i>Одеса, Україна – Танжер, Марокко</i>)	
Підвищення професійної компетентності фахівців соціальної роботи	
Сторож В. В., Костюченко Є. А. (<i>Одеса, Україна</i>)	119
Проблема критичного мислення у підготовці майбутніх психологів	
Постоян Т. Г. (<i>Одеса, Україна</i>)	121
Моделювання процесу формування соціально-психологічної компетентності майбутнього менеджера освіти	
Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	123
Проблеми математичної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг	
Корх М. В., Кулаков М. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	126
Комп'ютерні презентації як засіб підвищення ефективності викладання технічних дисциплін у вищому навчальному закладі	
Дембіцька С. В. (<i>Вінниця, Україна</i>)	128
Забезпечення міжпредметної інтеграції в процесі підготовки фахівців механічної інженерії	
Глушкова Н. М., Іванова К. М. (<i>Одеса, Україна</i>)	130
Діловий етикет – важлива складова професійної підготовки майбутніх фахівців	
Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (<i>Покровськ, Україна</i>)	132
Рефлексивна обумовленість формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача	
Селіфонова К. О. (<i>Одеса, Україна</i>)	135
Проблема організації часу самонавчання студентів під час вивчення дистанційних курсів	
Савицька А. П. (<i>Харків, Україна</i>)	137
Активні методи навчання як дієва форма організації самостійної роботи курсантів	
Сайко Н. О., Бурмінова В. А. (<i>Полтава, Україна</i>)	140
Проблема практичної готовності соціальних працівників до професійної діяльності	
Ткаченко С. В. (<i>Одеса, Україна</i>)	143
Організація міжособистісної взаємодії учасників педагогічного процесу як умова професійної підготовки майбутніх вчителів	
Горішна Н. М. (<i>Тернопіль, Україна</i>)	144
Компетенції соціального працівника для роботи з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами	

Семенкова А. М., Джумакулієв А. А. <i>(Одеса, Україна – Чаржов, Туркменістан)</i> Інтернаціоналізація вищої освіти як фактор модернізації освітньої системи	147
Квасниця І. М. <i>(Хмельницький, Україна)</i> Конкурентоспроможність майбутнього тренера-викладача як тенденція розвитку сучасної освіти	148
Тодорцева Ю. В. <i>(Одеса, Україна)</i> Мобільність як різновид «soft skills» майбутніх фахівців соціальної сфери	150
Дейнега О. В., Гвоздій С. П. <i>(Одеса, Україна)</i> Проблема методичної підготовки майбутніх учителів біології	152
Мхитарян О. Д. <i>(Миколаїв, Україна)</i> Формування методичної компетенції студентів-філологів в інноваційних вимірах	155
Кравцов В. О. <i>(Кропивницький, Україна)</i> Акмеологічні засади професійного становлення майбутніх соціальних працівників	157
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	160
LIST OF AUTHORS	167

Ministry of education and Science of Ukraine
Odessa National Polytechnic University
Faculty of Humanities
Department of Psychology and Social Work

Co-organizers:

International Academy of Social Work

University of Humanitarian and Economic in Lodz (Poland)

South-Ukrainian Sociological Association of Ukraine

Odessa Regional State Administration
Department of Labour and Social Welfare

**MATERIALS
OF THE FOURTEENTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC PRACTICAL CONFERENCE
«CONTEMPORARY RESEARCH
IN THE SOCIAL SPHERE»**

NOVEMBER 18th, 2019

ODESSA
2019

Contents

1. PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Halianova D., Nikon N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	16
Non-standart employment forms of the modern labor market	
Shybko O. (<i>Mariupol, Ukraine</i>)	18
An ecological imperative in the system of laws of society	
Halianova D., Cherepanova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	22
Opportunities of freelance for economic stability of Ukraine	
Chebanova V., Voloshenko M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	25
Social consequences the problem of drug addiction among juvenile	

2. STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Bryndikov Y. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	28
Motive as means of satisfaction of needs and optimization of person's labor activity	
Polishuk L., Sheren A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	29
Manager's personality in the management system	
Korol O., Cherepanova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	31
Problems and prospects of social management in Ukraine	

3. SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES

Storozh V., Kralieva A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	35
Children's fears and ways to correct them in preschool children	
Valeeva A., Gvozdii S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	37
Prevention of emotional burnout in the helping professions	
Kernas A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	40
Theoretical and practical aspects of the correction of social stress	
Huzenko V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	43
The problem of psychological diagnosis of fears and anxiety	
Morozova S., Kirilenko A. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	45
Peculiarities of psychological counseling of teens	
Hordiienko I., Krymova N. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	47
Psychological counseling in social work with disadvantaged families	
Dzhezhyk O. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	49
Trafficking in humans as an object of preventive activities	

4. CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

- Zamashkina O.** (*Izmail, Ukraine*) 55
Several innovative approaches to social work with vulnerable families and children
- Kotlomanitova G. O.** (*Poltava, Ukraine*) 58
Strategies of social work for destigmatization of HIV-positive people
- Mosaev Y.** (*Zaporizhzhya, Ukraine*) 60
Features of gardening as a technology of social work with elderly people
- Lazareva A.** (*Odessa, Ukraine*) 62
Problems the institutional and non-institutional forms social service of population in Odessa local community
- Azarkina O.** (*Odessa, Ukraine*) 65
Socio-psychological causes of childhood domestic violence
- Lomonosova V.** (*Odessa, Ukraine*) 67
Ethical aspects of case management as a method of social work
- Lysenko O., Krymova N.** (*Odessa, Ukraine*) 69
Cooperation of social worker and client: social psychological approach
- Shelever O.** (*Uzhgorod, Ukraine*) 71
The institutionalization of children and the policy of deinstitutionalization
- Deresh V.** (*Kherson, Ukraine*) 74
Introduce of the system of social work on overcoming child homelessness
- Bodelan M., Borysiuk A.** (*Odesa, Ukraine*) 76
Research of peculiarities of providing social services to clients with mental disorders

5. SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

- Ilianova A.** (*Kyiv, Ukraine*) 80
Mediapolitics and human rights: constructing the future, psychology of the mass
- Kravchenko O., Molochenko I.** (*Uman, Ukraine*) 82
Social services to single mothers in Ukraine
- Novitska I.** (*Odessa, Ukraine*) 84
Legal basis of prevention and counteraction to bullying in the educational institutions
- Kravets G.** (*Odessa, Ukraine*) 87
Social policy modernization areas in globalisation challenges context

6. SOCIAL PEDAGOGICS

Remez N. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	90
Modern approaches to conscious professional identity development for the graduates of secondary education institutions during their preparation for external independent evaluation	
Glushkova N., Keretman V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	92
Professional stress in pedagogical activities	
Khozratkulova I. (<i>Mykolayiv, Ukraine</i>)	94
Psychological conditions of successful professional teacher's self-development	
Riklezon V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	96
Psychological education as the way of suicide prevention	
Chepurna O. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	98
Individual approach in the educational process	

7. THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS AT THE UNIVERSITY

Korneshchuk V. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	101
Evaluation of learning outcomes of master's degree in social work specialists	
Polivko L., Rohal N. (<i>Kyiv, Ukraine</i>)	104
Popularization of the social work speciality in the conditions of social change	
Aksonova O., Gorlichenko M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	106
Innovative teaching methods in higher military education institution	
Solytk O. (<i>Khmelnytskyi, Ukraine</i>)	108
Prospects for research into the professional reliability of future physical education teachers	
Pavelko I. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	110
To the question of leadership competence in military higher education	
Furdui S. (<i>Izmail, Ukraine</i>)	112
Efficiency of professional adaptation of future social specialists in the conditions of higher education institutions	
Oleksenko V., Oleksenko VI. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	114
First stage of bachelors' professional training	
Kolodiychuk Y., Batuil Valid	117
(<i>Odessa, Ukraine – Tangier, Morocco</i>)	
Increasing the professional competence of social workers	
Storozh V., Kostiuchenko Ye. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	119
The issue of development of critical thinking in the training of future psychologists	

Postoian T. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	121
Modeling the process of forming socio-psychological competence of the future education manager	
Shynkarenko L., Shynkarenko V. (<i>Odesa, Ukraine</i>)	123
Mathematical preparation problems of future service professionals	
Korkh M., Kulakov M. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	126
Computer presentations as a means of improving the effectiveness of teaching technical disciplines at higher education institution	
Dembitska S. (<i>Vinnitsa, Ukraine</i>)	128
Ensuring intersubject integration in the process of training specialists of mechanical engineering	
Glushkova N., Ivanova K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	130
Business etiquette as an important constituent professional preparation of future specialists	
Niementseva N., Niementsev E. (<i>Pokrovsk, Ukraine</i>)	132
Reflexive conditioning of formation of creative pedagogical potential of future teacher	
Selifonova K. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	135
The problem of organizing the time of self-learning students during the study of distance courses	
Savytska A. (<i>Kharkiv, Ukraine</i>)	137
Active learning methods as an efficient way of organizing cadets' self-study process	
Saiko N., Burminova V. (<i>Poltava, Ukraine</i>)	140
The problem of practical preparedness of social workers to professional activity	
Tkachenko S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	143
Organization of inter-personal interaction of participants of the pedagogical process as a condition professional training of future teachers	
Horishna N. (<i>Ternopil, Ukraine</i>)	144
Social workers' competencies for working with families of children with special educational needs	
Semenkova A., Dzhumakuliyev A.	147
(<i>Odessa, Ukraine – Charzhov, Turkmenistan</i>)	
Internationalization of higher education as a factor in the modernization of education system	
Kvasnytsya I. (<i>Khmelnyskyi, Ukraine</i>)	148
Competitiveness of the future coach-teacher as a trend in the development of modern education	
Todortseva Y. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	150
Mobility as a kind of «soft skills» future social sphere specialists	
Deineha O., Gvozdii S. (<i>Odessa, Ukraine</i>)	152
The problem of methodical training of future biology teachers	

Mkhytaryan O. (<i>Mykolaiv, Ukraine</i>)	155
Formation of methodical competence of students philologists in innovative dimensions	
Kravtsov V. (<i>Kropyvnytskyi, Ukraine</i>)	157
Acmeological principles of professional formation of future social workers	
LIST OF AUTHORS	167

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ PROBLEMATIC FIELD OF CONTEMPORARY SOCIAL STUDIES

Гальянова Д. І., Нікон Н. О. (Одеса, Україна)
**НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ СУЧАСНОГО
РИНКУ ПРАЦІ**

В тезах розглядаються нестандартні форми зайнятості та поширення їх на ринку праці. Виокремлено фріланс, як особливу форму нестандартної зайнятості. Увага акцентується на необхідності дослідження фрілансу на ринку праці в Україні та розробки спеціальної методології для його вивчення.

Halianova D., Nikon N. (Odessa, Ukraine)
**NON-STANDART EMPLOYMENT FORMS OF THE
MODERN LABOR MARKET**

Non-standard forms of employment and their spread in the labor market are discussed in the thesis. Freelance is singled out as a special form of non-standard employment. Attention is drawn to the need to study freelance in the Ukrainian labor market and to develop a specific methodology for its study. Attention is drawn to the need to study freelance in the Ukrainian labor market and to develop a specific methodology for its study.

Соціальні зміни сьогодення призводять до модернізації економіки, основним її маркером є трансформація ринку праці. Аналіз ринку праці дозволяє виявити соціально-економічні тенденції, що склалися в країні.

Ринок праці являє собою *систему суспільних відносин*, яка дозволяє узгодити інтереси роботодавців і працівників. На попит і пропозицію на ринку праці впливає багато факторів, в числі яких перше місце займає розвиток інформаційних технологій і сфери послуг, до впровадження яких трудовий ресурс країни ускладнено адаптується, через недостатню професійну підготовку для продовження роботи. Це проявляється в зниженні продуктивності праці, дисбалансі попиту та пропозиції на ринку, зростанні рівня безробіття, погіршенні умов зайнятості та поширенні *сегменту нестандартної зайнятості*. Під нестандартною (альтернативною) зайнятістю розуміється трудова діяльність, яка не відповідає стандартним правилам. Якщо *стандартна зайнятість* – це робота у виробничому приміщенні роботодавця із стандартним навантаженням протягом дня, тижня, року, наявністю стабільного робочого місця, чітко визначеним часом

початку та закінчення робочого дня, законодавчо встановленою тривалістю робочого дня (тижня, року), то нестандартна зайнятість таких характеристик не має, але при цьому набуває розвитку та розповсюдження [2].

Характеризуючи нестандарту зайнятість доречним є виокремлення та пояснення її форм, до яких відносяться:

– *аусорсинг* – передача організацією певних бізнес-процесів або виробничих функцій на обслуговування іншій компанії, що спеціалізується у відповідній області. На тривалий час, не менше одного року.

– *аутстафінг* – вивід персоналу зі штату; залучення компанією позаштатного спеціаліста (*фрілансера*), що має відповідні знання, професійні навички і досвід на час виконання певного проекту.

– *коворкінг* – це модель роботи, яка полягає в тому, що люди (часто фрілансери) знімають загальне приміщення (або орендуючи офісне місце), залишаючись незалежними і не відчуваючи при цьому недоліку в спілкуванні, працюючи разом, ділячись ідеями і допомагаючи один одному [3].

– *фріланс* – це форма зайнятості, при якому не потрібно офіційно влаштуватися на роботу і виконувати доручення керівника в робочий час, оскільки в даному напрямку кожен вирішує самостійно, з ким співпрацювати і які послуги пропонувати замовникам [1].

Виходячи із визначених форм нестандартної зайнятості, відзначимо особливу – фріланс, при цьому він безпосередньо пов'язан із аутстафінгом та коворкінгом. У фрілансі як формі зайнятості слід виділити декілька особливостей. По-перше, вона потребує висококваліфікованого незалежного працівника, що не належить до штату організації та буде надавати послуги без укладання трудового договору. Також, *фрілансери* повинні мати особливу спеціалізацію для виконання специфічних проектів. По-друге, фрілансери можуть обирати проект, над яким хотіли б працювати, при цьому самостійно будуючи свій графік роботи, згідно з терміном виконання, встановленим замовником. По-третє, фрілансери, переважно, працюють вдома та знаходять замовників на спеціалізованих інтернет-порталах.

Підсумовуючи зазначимо, фріланс – це нестандартна форма зайнятості, що виникла в результаті трансформації ринку праці та вимог до фахівців, головною особливістю фрілансу є оптимальна мобільність працівників, що забезпечує швидке задоволення попиту і пропозиції на ринку праці, а також особливість спеціалізації та компетенції.

Поширення на ринку праці такої форми зайнятості призводить до необхідності її чіткого визначення, розробки методології вивчення та обліку таких робітників, з метою формування механізмів регулювання ринку праці, соціального та правового захисту фрілансерів, запровадженням методології навчання майбутніх фахівців як суб'єктів сучасного ринку праці відповідно до сучасних вимог цього ринку.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Костенко П. Що таке фріланс і хто такі фрілансери? URL: <https://mebly.net/shho-take-frilans-i-hto-taki-frilanseri.html>

2. Никифорова А. А. Рынок труда: занятость и безработица. М.: Международ. отношения, 1991. – 181 с.

3. Харченко В. С. Фриланс, е-ланс, аутстаффинг, аутсорсинг, коворкинг – осваивая новый словарь занятости: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/frilans-e-lans-autstaffing-autsorsing-ko-vorking-osvaivaya-no-vyuy-slovar-zanyatosti>

Шибко О. І. (Маріуполь, Україна)
ЕКОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ У СИСТЕМІ
ЗАКОНІВ СУСПІЛЬСТВА

У тезах досліджені місце і роль екологічного імперативу в системі соціальних принципів, законів і норм на основі авторської концепції соціальної відповідальності, у якій соціальна відповідальність виступає сутнісною ознакою суспільного буття. Екологічний імператив у сучасну епоху стає головним принципом життєдіяльності суспільства й засобом (умовою) самозбереження земної цивілізації.

Shybko O. (Mariupol, Ukraine)
AN ECOLOGICAL IMPERATIVE IN THE
SYSTEM OF LAWS OF SOCIETY

In theses a place and role of ecological imperative are investigational in the system of social principles, laws and norms on the basis of authorial conception of social responsibility, in that social responsibility comes forward as an essence sign of public existence. An ecological imperative in a modern epoch becomes main principle of vital functions of society and means (by a condition) of self-preservation of earthly civilization.

Дослідження проблеми екологічної відповідальності здійснюються сьогодні в контексті постіндустріальних концепцій (Д. Белл, Зб. Бжезинський, Г. Кан, А. Тоффлер, А. Турен, Ж. Фураст'є та ін.). Проблема екологічної відповідальності в різноманітних аспектах розглядається в роботах С. Алексеева, М. Антомонова, Л. Білика, А. Гетьмана, Т. Горохова, Б. Єрофеева, М. Заброцького, М. Захарченка, Н. Кошелева, Н. Лисенка, Ю. Логвінова, О. Плахотного, М. Солнцевої, Т. Цой, І. Чорноморденка, М. Шульги та багатьох інших.

Відповідно до авторської концепції соціальної відповідальності, екологічні відносини суспільства регулюються соціально-екологічними принципами, законами й нормами, що є проявами особливого та одиничного по відношенню до всезагального – принципу соціальної відповідальності [1, с. 94].

За визначенням О. Плахотного, «соціальна відповідальність є категорією для позначення міри вільного виявлення соціальним суб'єктом

свого обов'язку й права обрати в конкретних умовах оптимальний варіант ставлення до дійсності, виходячи із прогресивних інтересів суспільства» [1, ст. 93]. Соціальна відповідальність постає діалектичною єдністю протилежностей – свободи й необхідності, вимогам якої повинні підпорядковуватися всі суб'єкти суспільних відносин як вимогам-законам (міра є закон). Соціальна відповідальність, маючи в структурі необхідність і свободу в їх взаємозв'язку, виступає засобом (умовою) вирішення суперечностей між вимогами історичної необхідності (інтересами прогресивного розвитку суспільства) та вільною діяльністю людей.

Відповідальні зв'язки та залежності як усезагальний фактор соціальної самоорганізації утворюють структуру суспільства по вертикалі (суспільство – соціальна спільність – особистість) і по горизонталі (екологія, економіка, політика, право, мораль, естетика, релігія). Як усезагальний соціальний інтегратор суспільного буття соціальну відповідальність можна ідентифікувати як усезагальний соціальний принцип. Принцип соціальної відповідальності, підсистемні (екологічні, економічні, політичні та ін.) принципи, закони й норми є діалектичною єдністю всезагального, особливого та одиничного, яка відображає різні сторони й форми прояву соціальної відповідальності в усіх сферах життєдіяльності суспільства, соціальної спільності, особистості.

У регулюванні суспільних відносин принцип соціальної відповідальності збагачується конкретним змістом і приймає специфічну модифікацію екологічних, економічних, політичних та інших підсистемних принципів і законів. Вимоги підсистемних принципів і законів переводить на рівень практичної діяльності людей система соціальних норм, тому що норми вказують конкретно, які дії повинен виконувати (або не виконувати) суб'єкт у визначених умовах [1, с. 94-95].

На тому чи іншому етапі розвитку зростає вплив окремих підсистем на загальний стан суспільства, наприклад, в індустріальну епоху домінуюче місце займає економіка. У сучасну постіндустріальну епоху перед цивілізацією постала глобальна проблема збереження життя на Землі, тому в нашій класифікації соціальних принципів, законів і норм подібну фундаментальну роль виконують екологічні відповідальні зв'язки і відносини.

На основі ідеї морального імперативу І. Канта автор запропонував дефініцію **екологічного імперативу**: «Ніякі соціально-економічні цілі не можуть ставитися суспільством, якщо їх досягнення загрожує природному середовищу проживання людини» [2, с. 130]. Екологічний імператив повинен стати обов'язковою умовою прийняття рішень на всіх рівнях управління суспільством: від районного до загальнодержавного.

Споживацьке ставлення людської цивілізації до Землі призводить до її виснаження, забруднення та погіршення умов для життя людини, знищення фауни і флори. Глобальне потепління, спровоковане безвідповідальною діяльністю людей, у недалекому майбутньому призведе до таких природних

катастроф і викликаних ними соціальних катаклізмів, які об'єктивно поставлять питання про подальшу долю всього живого на планеті.

Вищесказане підтверджує істинність екологічного імперативу та необхідність безумовного виконання його вимог до людської поведінки й діяльності. Екологічний імператив – це своєрідне «табу» сучасності, без обов'язкового виконання якого у людства не буде шансів на виживання. Насамперед, у найближчі десятиліття потрібно поступово скорочувати видобуток та використання урану, вугілля, нафти, газу та інших енергоносіїв і переходити на безпечні для природи технології, що базуються сонячній, гідравлічній, вітровій та іншій енергії.

За своїм змістом екологічний імператив – це загальний соціальний принцип. У нашій класифікації соціальних принципів, законів і норм підсистемні (екологічні, економічні, політичні та ін.) принципи й закони виявляють себе в якості особливого по відношенню до усезагального – принципу соціальної відповідальності [1, с. 94].

Управління суспільством передбачає регулювання відповідальних залежностей у всіх підсистемах, зв'язків між ними й усією системою на основі вимог соціальних задач, що постають перед країною. Соціальна задача як вимога, обумовлена потребами та інтересами прогресивного розвитку суспільства, має усезагальний характер і виступає ціллю суспільного розвитку. А система соціальної відповідальності є засобом (умовою) досягнення всіх соціальних цілей суспільства [1, с. 93].

Системи соціальної відповідальності, що відображені в системах соціальних норм сучасної цивілізації закріплюють у світогляді людей споживацьку психологію: у багатих країнах Заходу мільйони тон харчових продуктів опиняються на сміттєзвалищах, забруднюючи природне середовище; виник навіть такий ганебний для *Homo sapiens* феномен, як шопоманія, тобто пристрасть до купівлі товарів заради самого процесу купівлі. Яскравим прикладом споживацької психології є Світовий рух за добровільне зникнення людства (*Voluntary Human Extinction Movement*), адепти якого пропонують відмовитися від продовження роду заради того, щоби бути вільними для довгого і щасливого життя. Не менш загрозливим для долі цивілізації є розповсюдження останніми роками одностатевих відносин, та навіть узаконених у деяких країнах одностатевих шлюбів. Виникає закономірне питання: а чи не переоцінили вчені інтелектуальні здібності людини, коли цей вид приматів був названий *Homo sapiens*?

Екологічний імператив повинен стати одним із засадничих принципів побудови нової системи суспільних вимог (соціальних норм) до суб'єктів діяльності з тим, щоби сформувати нову систему соціальних цінностей, засновану на розумінні сутності такого фундаментального поняття як «соціальний прогрес». На думку автора, інтегративним показником соціального прогресу є всебічний, гармонійний розвиток сутнісних сил особистості, а перманентний процес досягнення більш високого рівня такого розвитку є істинним сенсом життя *Homo sapiens*. Сьогодні, на жаль, для багатьох людей сенсом життя стало накопичення матеріальних цінностей, що

свідчить про деформацію світогляду, обумовлену споживацькою психологією.

Екологічні відповідальні зв'язки (норми) ніколи не виступають у чистому вигляді, тому що вони знаходяться в діалектичній єдності й проявляють себе у взаємозалежності та взаємодії з іншими підсистемними зв'язками та залежностями. Наприклад, у сфері матеріального виробництва суб'єкт є одночасно суб'єктом економічної, екологічної, політичної, правової, моральної, естетичної та релігійної відповідальності. Суб'єкт діяльності одночасно повинен розуміти й нести відповідальність за долю своєї сім'ї, колективу, свого народу і всієї цивілізації.

Основним загальносоціологічним законом суспільства є закон зростання соціальної відповідальності, змістом якого є «перехід історичної необхідності вільно обирати оптимальний варіант поведінки та діяльності в інтересах прогресивного розвитку суспільства в потребу для кожного суб'єкта соціальних відносин. Цивілізаційний поступ супроводжується закономірним збільшенням енергетичних, технологічних, соціальних потужностей, якими розпоряджається індивід або група індивідів. Від цього закономірно зростає відповідальність за їх суб'єктивні дії» [2, с. 131].

Система екологічної відповідальності повинна функціонувати таким чином, щоб кожний суб'єкт суспільних відносин не мав змоги руйнувати природне середовище, не отримуючи покарання за свої дії. Важливу роль у процесі перетворення екологічної відповідальності в усезагальність буття людей покликана відіграти правова система держави, тому що дотримання вимог еколого-правових норм кожною людиною є необхідною умовою (засобом) вирішення задачі збереження всіх багатств природи. Але для того, щоб дотримуватися вимог екологічної відповідальності в практичній діяльності, люди повинні бути достатньо повно ознайомлені із цими вимогами, тому все більш актуальною стає проблема екологічної освіти й виховання.

Виховання екологічної відповідальності не може обмежуватися постановкою особистості в умови об'єктивних відповідальних залежностей за допомогою еколого-правових норм, хоча цей процес є необхідною передумовою вирішення окресленої задачі. Екологічні задачі суспільства з охорони природи й людини мають бути сприйняті кожним індивідом, інтеріоризовані, стати невід'ємним компонентом його психологічної структури. Регулювання з боку суспільства необхідно доповнити саморегуляцією, самодетермінацією особистості, а для цього потрібен певний рівень розвитку свідомості, освіченості й культури.

Стан екологічної освіти й виховання в Україні сьогодні не можна визнати задовільним. У вирішення проблеми повинна зробити більш вагомий внесок система освіти (від дитсадка й середньої школи до університетів та академій). Державним і приватним засобам масової інформації слід у своїх програмах більше уваги приділяти екологічному просвітництву.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Шибко О. І. Система соціальної відповідальності / О. І. Шибко // Схід. – 2016. – № 2 (142). – С. 92–99.
 2. Шибко О. І. Екологічний імператив у системі соціальної відповідальності суспільства / О. І. Шибко // Схід. – 2013. – № 2 (122). – С. 129–133.
-

Гальянова Д. И., Черепанова Н. А. (Одесса, Украина)
ВОЗМОЖНОСТИ ФРИЛАНСА ДЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ
СТАБИЛЬНОСТИ УКРАИНЫ

В тезисах рассмотрены условия возникновения и объективная необходимость развития фриланса в современном мире, особенности распространения этого вида занятости населения и его влияние на экономическую ситуацию в Украине.

Halianova D., Cherepanova N. (Odessa, Ukraine)
OPPORTUNITIES OF FREELANCE FOR ECONOMIC
STABILITY OF UKRAINE

Abstracts discuss the conditions of occurrence and the objective need for the development of freelance in the modern world, the characteristics of the spread of this type of employment and its impact on the economic situation in Ukraine.

В двадцать первом веке успехи инженерной мысли и массового промышленного производства вносят кардинальные изменения в жизнь человечества за очень короткий отрезок времени, отражается во всех сферах деятельности человека. Меняется значение и смысл ставших уже привычными понятий, процессов. Особенно заметные сдвиги произошли в структуре занятости населения наиболее экономически развитых стран, таких как США и стран, входящих в «большую семерку».

Следует отметить, что с точки зрения рядовых граждан, меняются, в первую очередь, возможности и виды трудоустройства, что сказывается как на отдельном индивиде, семье, социальном слое, так и на обществе в целом. С широким внедрением компьютеров и интернета, многие люди занялись поиском подработки или основного рабочего места через новые информационные ресурсы, что и привело к формированию новых возможностей трудоустройства и созданию рабочих мест.

Рассмотрим обозначенные изменения на примере возникновения, распространения фриланса.

История современного фриланса началась в США. В 1972 г. ученый Южнокалифорнийского Университета Дж. Ниллес предложил новый способ организации труда – телеработу. Он ввел в обращение соответствующий термин «telecommuting» («теледоступ»). Суть идеи Ниллеса была проста:

сотрудникам не обязательно находиться в офисе в течение всего рабочего дня, они вполне могут выполнять свои обязанности дома [2].

Работой Дж. Ниллеса заинтересовался Национальный фонд научного финансирования. Американские власти считали фриланс перспективной схемой организации труда. Его подход позволял не только разрешить проблему занятости населения удаленных регионов, но и существенно снизить остроту транспортного вопроса в мегаполисах.

Первоначально фриланс задумывался как наемная работа штатных сотрудников на дому. Но сегодня большая часть фрилансеров являются или внештатными сотрудниками, или самозанятыми лицами. В 1999 г. была сформирована первая западная фриланс-биржа Elance.com, где фрилансеры могли предлагать свои услуги заказчикам в свободном доступе [2].

Все большее распространение как перспективного направления стал получать фрилансинг для традиционных профессий. Например, для врачей, которые могут проводить консультации по Skype (обеспечивающего видеосвязь через Интернет). Учителя и преподаватели могут читать лекции и проводить семинары по приглашению. И таких примеров уже достаточно много. Очень удобна такая система для работодателей, когда нет свободных штатных сотрудников для осуществления сезонных или сверхнормативных работ.

Международный опыт показывает, что поддержка фрилансинга начинает происходить на уровне государства, так как это становится экономически выгодно всем субъектам макроэкономических отношений. А для работников и их семей – это существенная экономия расходов на транспорт, приобретение одежды, обуви, аксессуаров, а также возможность составить удобный график работы. Кроме того, открываются широкие возможности для людей с ограниченными физическими возможностями, студентов, старшеклассников, домохозяек, пенсионеров, для лиц, освободившихся из мест лишения свободы, мигрантов, лиц без гражданства.

Например, в Японии создана программа (для эксперимента), чтобы 20% населения перешли на дистанционную работу на дому для сокращения издержек работодателей. Сейчас страна восходящего солнца добилась этого показателя в 6%. В США также растет число самозанятых: за 10 лет с 2006 года их число увеличилось примерно на 20-25 млн чел. Все объясняется тем, что предложение рабочей силы намного больше, чем спрос на нее [1].

С каждым годом численность фрилансеров во всем мире продолжает увеличиваться, но рекордные цифры роста показывает Украина. Сфера информационных технологий (ИТ) в наше время важна для любой страны, однако для Украины она имеет особое значение. Во-первых, эта сфера является ярким представителем инновационной экономики, базируется на знаниях и компетенциях человека, это чуть ли не единственная сфера не индустриальной, а постиндустриальной экономики, в нашей стране динамично развивается. Во-вторых, даже в условиях невиданного по глубине системного кризиса, охватившего Украину с 2014 года, эта сфера продолжает расти и развиваться. В-третьих, в Украине постоянно увеличивается

количество предприятий, которые осуществляют деятельность в сфере IT, а также численность и доля людей, которые в ней заняты (и, что особенно важно, занятые интеллектуальным трудом). Украина занимает четвертое место в мире по их количеству после США, России и Индии. В-четвертых, эта сфера наименее поражена коррупцией, в ней действует хотя и жесткая, но почти «чистая» (свободная) конкуренция (и это может быть основным фактором динамичного развития этой сферы). В-пятых, после стремительного падения курса гривны относительно иностранных валют в 2014 в этой сфере (которая в результате глобализации и информатизации работает практически без границ) оплата труда стала наиболее конкурентоспособной, что дает возможность привлекать наиболее способных и мотивированных работников. Немаловажным является и тот факт, что часть таких работников может совмещать несколько видов удаленной работы.

На сегодня в Украине распространены все направления дистанционной работы, что создает благоприятные условия для украинских работодателей привлекать фрилансеров к участию в обеспечении деятельности отечественных и зарубежных организаций. Согласно статистике по состоянию на 2014 больше фрилансеров из Украины задействовано в IT-сфере (36%), меньшая часть занимается дизайном (20%), работами с текстом (20%), маркетингом (9%) и др. [3].

В Украине сегодня происходит формирование законодательной базы для легализации так называемой удаленной трудовой деятельности. В первую очередь это даст возможность государству получать налоги от этого вида трудовой деятельности, а для занятых в этой сфере людей, появится возможность узаконить свой трудовой стаж.

В процесс вовлечены, прежде всего, молодые люди, которые быстро усваивают новые знания и приспосабливаются к изменениям на рынке труда. Большую роль играют особенности менталитета, этнические и религиозные традиции, которые, как правило, удерживают часть населения от занятия этим непонятным многим видом трудовой законной занятости. Также широкому внедрению фрилансерства препятствуют устаревшие стереотипы, господствующие в общественном мнении.

Для продвижения и распространения фриланстерства в Украине необходима поддержка со стороны государства и местных органов самоуправления, которые через СМИ, рекламу, организацию курсов при бюро по трудоустройству, разъяснительную работу среди учеников старших классов школ, могут помочь многим гражданам приобщиться к общественно полезным видам деятельности, получать легальный доход и накапливать трудовой стаж.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Чечулина М.Ю. Фриланс как развивающаяся форма модернизации экономической активности // Экономика труда. – 2016. – Т. 3. – № 3. – С. 291–306.
2. Кузнецова И.А. Исторический аспект развития организации труда /

И. А. Кузнецова, М. А. Балабанова. – Белгород: Изд-во БГТУ им. В. Г. Шухова, 2013. – Ч.1. – С. 304–308.

3. Грішнова О. А., Савченко О. О. Фріланс: нові можливості і проблеми реалізації трудового потенціалу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi>

Чебанова В. О., Волошенко М. О. (Одеса, Україна)
СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ ПРОБЛЕМИ НАРКОМАНІЇ СЕРЕД
НЕПОВНОЛІТНІХ

У тезах показані психологічні чинники, властиві періоду становлення особистості, як соціальний фактор зростання числа підлітків, що приєднуються до прийому наркотиків.

Chebanova V., Voloshenko M. (Odessa, Ukraine)
SOCIAL CONSEQUENCES THE PROBLEM OF DRUG ADDICTION
AMONG JUVENILE

Theses show the psychological factors inherent in the period of becoming a person as a social factor for the growth of adolescents joining drug use.

З розширенням наукових досліджень, накопиченням практичного досвіду роботи з наркозалежними підлітками в медичному, педагогічному та правовому плані стає все більш очевидним, що наркоманія – це не хвороба в звичайному розумінні цього слова. І шкода, що наноситься організму людини наркотичними засобами, нас цікавить не з фізичної точки зору, а як перевага деформації особистості й спотворення її соціальної поведінки, перетворення поведінки людини в девіанта, що відхиляється від моральних і правових норм, що існують в суспільстві. Щоб зрозуміти сутність наркоманії проаналізуємо її ключові поняття. Це ейфорія, наркотична залежність й абстиненція. Розглянемо кожне з них.

Ейфорія (грец. εὐφορία) – стан, коли людина знаходиться в блаженній відчуженості, який змушує знову повертатися до вживання наркотику. Причому чим сильніше ейфорія, тим швидше розвивається залежність. Ейфорія – стрес для організму, особливий стан психіки, емоцій, тілесних відчуттів, змін у свідомості, які у наркозалежних входять в поняття «кайф». Настає наркотична залежність. Підліток не може відмовитися від вживання наркотиків, навіть якщо хоче. Це явище називається втратою контролю.

Людина, яка регулярно вживає наркотики, згодом втрачає фундаментальну якість суверенної особистості, та пристрасть до наркотиків веде її по життю, визначає вчинки, поведінку та настрої, управляє людиною, багато в чому вирішує її долю.

У міру звикання, наркотики стають необхідними не для отримання задоволення, а для боротьби з болісними симптомами абстиненції.

Абстиненція – стан, коли організм перестає реагувати на наркотики. Це призводить до збільшення дози, вибору більш сильнодіючого наркотичного засобу. Так як, виникає озноб, млявість, пітливість, часта зміна настроїв, прискорене серцебиття й відчуття сильного болю. В такому стані наркозалежні становлять небезпеку для оточуючих їх людей, тому що, щоб притупити біль необхідний наркотик. Крім психічної й фізичної залежності, вживання наркотичних засобів завжди викликає негативні та часто незворотні порушення.

Отруєння організму наркотиками призводить до незворотних змін нервової системи, що викликає деградацію особистості підлітка.

Наркозалежний підліток стає байдужим до оточуючих, позбавленим високих моральних мотивів своєї поведінки в суспільстві.

Пристрасть, яка виникла або тільки розвивається, вимагає все більш частішого прийому наркотиків та у все більших кількостях. Необхідність постійного їх пошуку штовхає дівчину або хлопця на шлях злочину – крадіжки, розбою, підроблення рецептів, проституцію та навіть вбивства. І все це заради грошей на покупку наркотику. Крім цього, постійний стан наркотичного голоду робить неможливим нормальне навчання та роботу, тому найчастіше підлітки наркозалежні ніде не навчаються і не працюють.

Постійна наркотизація організму призводить до його крайнього виснаження, схудненню й значного занепаду фізичних сил. Шкіра стає блідою та сухою, а особа набуває землянистий відтінок. З'являються порушення рівноваги та координації рухів, що помилково може прийматися за алкогольне сп'яніння. Поступово людина деградує як особистість.

Країну захлеснула хвиля наркоманії. Сьогодні практично немає людей, що так чи інакше не стикаються з наркотиками: або вони самі пробували зілля, або їх друзі, знайомі, родичі, або їм пропонували наркотики. До 60% населення країни у віці двадцяти одного року, на думку експертів, може бути віднесено до групи ризику. Особливо загрозливих масштабів набуває наркоманія серед дітей та юнацтва. Дедалі більшу пристрасть до наркотиків виявляють жінки, в тому числі матері-одиначки та неповнолітні матері, – нове явище нашої сучасності. Іншими словами, наркотична небезпека відтворюється всередині суспільного організму, як хвороботворний паразит. Через це суспільство втрачає молодь, тобто значну частину потенційно найбільш активних громадян. Зростання наркоманії різко загострює проблему СНІДу, різних видів гепатиту, в тому числі В і С – найважчих і практично невиліковних форм цієї хвороби.

Особливе побоювання повинен викликати той факт, що батьки з великим запізненням дізнаються про наркотичні пристрасті дітей, нерідко лише тільки через два-три рази після того, як вони почали вживати наркотики.

Аналізуючи проблему наркоманії в середовищі неповнолітніх, ми прийшли до висновку, що наркоманія – смертельна загроза всьому українському суспільству, його підлітковому поколінню, а значить, самому існуванню України. Підліток, що вживає наркотики, деградує згодом як

особистість. Таким чином, починається процес втрати суспільством свого потенціалу.

Наркоманія в середовищі неповнолітніх є, безсумнівно, загальнодержавною проблемою, вирішення якої повинно бути комплексним, з використанням сучасних науково-медичних, правових, педагогічних і соціальних технологій.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Белогуров С. Б. Популярно о наркотиках и наркомании. М.: Изд-во МЕДИС, 2008 – 160 с.

2. Данилин А. Г., Данилина И. В. Как спасти детей от наркотиков: Пособие для родителей / А. Г. Данилин, И. В. Данилина. – М.: Центрполиграф, 2009. – 352 с.

3. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании / Под ред. С. В. Бародина, К. С. Лисецкого. – М.: Ин-тут Психологии, 2006. – 256 с.

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ І СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ STAFF MANAGEMENT AND MODERN MANAGEMENT TECHNOLOGIES

Бриндіков Ю. Л. (*Хмельницький, Україна*)

МОТИВ ЯК ЗАСІБ ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ ТА ОПТИМІЗАЦІЇ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИ

У тезах розкрито значення людського ресурсу у діяльності організації. Розмежовано поняття «мотив» та «стимул». Визначено важливість врахування стимулів при формуванні мотиваційного поля з метою оптимізації трудової діяльності працівників.

Bryndikov Y. (*Khmelnytskyi, Ukraine*)

MOTIVE AS MEANS OF SATISFACTION OF NEEDS AND OPTIMIZATION OF PERSON'S LABOR ACTIVITY

Theses reveal the importance of human resources in the organization. The concepts of «motive» and «stimulus» are distinguished. The importance of taking into account incentives in the formation of a motivational field in order to optimize the work activity of employees is determined.

У 1890 році на частку ресурсів, що отримувались від землі (енергетичні, харчові, мінеральні) припадало 50% ВВП, стверджує О. Ісаєнко, а у 1957 році – усього 13%. До початку 80-х років минулого століття ця частка внутрішнього валового продукту становила лише 10%, в той час як людський ресурс становив 80% ВВП [1, с. 87]. Такі економічні показники вказували на становлення провідної ролі людського капіталу, трудової діяльності людини.

XX століття охарактеризувалось наданням провідної ролі людським ресурсам. Людський чинник, і навіть його вмiле використання у виробництві стають стратегічним чинником ефективного функціонування підприємства чи установи у сучасних складних та нестабільних умовах ринку. Організації намагаються залучити кваліфікованих фахівців, здійснити їх безперервне навчання, формування мотиваційного поля, яке складається з чинників задоволення потреб людини.

Ведучи мову про діяльність як активну взаємодію людини з навколишнім середовищем, необхідно зазначити, що завдяки цьому вона досягає свiдомо поставленої мети, яка виникає внаслідок прояву у неї певної потреби. Ми знаємо, що потреби поділяються на природні (фізіологічні, сексуальні, екзистенціальні) та набуті (соціальні, престижні, особистісні, духовні), які виявляються у задоволеності певними послугами чи

предметами. В інших випадках потреби проявляються у мотивах, що спонукають людину до певних дій. Зв'язок потреб та мотивів визначається тим, що перші реалізуються діяльністю особи за допомогою других, що визначаються ступенем актуальності тієї чи іншої потреби.

Проблематики потреб та мотивів торкались у своїх роботах А. П. Єгоршин, В. П. Нестерчук, В. П. Сладкевич, Е. А. Уткін та ін. Завдяки дослідницькій діяльності зазначених фахівців здійснено класифікацію мотивів, розрізнено поняття «мотив» та «стимул». Останній визначено як спонукання до дій або причини поведінки людини. Доведено, що зазначені поняття не є тотожними.

Крім того, існує чимало форм та методів стимулювання працівників у забезпеченні їх мотивації до трудової діяльності, авторами яких є Ф. Тейлор, А. Файоль, Д. Карнегі, У. Гамільтон, Г. Емерсон, Ф. Герцберг, які зосереджували основну увагу на матеріальних стимулах, пропонували розвивати ініціативу, нематеріальних стимулах, заохоченні амбіцій працівника, доброму ставленні до людини, можливості професійного зростання тощо.

Отже, стимули впливають на мотивацію особи у трудовій діяльності та поведінці. При формуванні мотиваційного поля необхідно враховувати його компоненти: позитивні та негативні, матеріальні та нематеріальні, рівень інформованості, рівність можливостей, справедливість тощо. Врахування даних компонентів, їх застосування у політиці організації є необхідною умовою при формуванні дієвого механізму підвищення продуктивності праці. Крім того, необхідне вивчення даної проблематики із застосуванням знань успішних західноєвропейських компаній, організацій, їх вітчизняній інтерпретації з метою оптимізації трудової діяльності українських працівників.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Пилипенко О. І. Аудит системи управління людськими ресурсами як запорука реалізації концепції економічної безпеки підприємства / О. І. Пилипенко // Статистика України: науково-інформаційний журнал. – К.: Національна академія статистики, обліку та аудиту, 2017 – Вип. 4 (79). – С. 87–93.
2. Управління конкурентноспроможністю людського потенціалу в перспективному входженні України до ЄС : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника. – Хмельницький: ХНУ, 2017. – 502 с.
3. Юрій М. Ф. Людина і світ : підручник / М. Ф. Юрій. – К.: Дакор, 2006. – 460 с.

Поліщук Л. М., Шерен А. В. (Одеса, Україна) ОСОБИСТІТЬ КЕРІВНИКА У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ

У тезах обґрунтовано розвиток особистості керівника, його вміння ставити завдання, визначати методи контролю, управляти думкою колективу, що мотивує працівників на повноцінну роботу та досягнення високих результатів.

Polishuk L., Sheren A. (Odessa, Ukraine)

MANAGER'S PERSONALITY IN THE MANAGEMENT SYSTEM

Theses substantiate the development of the personality of the leader, his ability to set tasks, to define methods of control, to control the opinion of the team, which motivates employees to work hard and achieve high results.

Проблеми сьогодення, пов'язані з питаннями ефективного державного управління і вимагають вивчення феноменів лідерства та керівництва. Як відомо, ефективне державне управління сприяє стабільності і порядку, сприятливому психологічному клімату у колективі. Якщо керівник вміє ставити завдання, визначати засоби досягнення мети і мотивувати працівників на повноцінну роботу та досягати високих результатів, тоді колектив починає працювати як злагоджений механізм [3].

Розвиток менеджера є важливим фактором ефективного управління підприємством, для цього потрібно вирішення ряду завдань, які щодня постають перед керівником, правильність та оригінальність прийнятих ним рішень, а також його авторитет, імідж професіонала, майстра своєї справи. Особливої актуальності це питання набуває в сучасних умовах трансформації трудових відносин, відносин у соціальному середовищі, відносин між керівником і підлеглим, які вибудовуються на фоні суспільних та економічних перетворень, світових глобалізаційних процесів [1].

У сучасному світі одними з найважливіших якостей керівника виділяють креативність, гнучкість розуму, здатність генерувати ідеї. В Україні, розвитку особистості керівника приділяють недостатньо уваги. Українські керівники висувають на перший план розвиток професійних якостей, тим самим обходячи стороною потенціал особистості. Також проблемою є некомпетентність у даному питанні самих керівників, незнання основних механізмів розвитку особистості керівника, небажання навчатися новому [3].

У професійному середовищі прийнято виділяти два типи навичок, необхідних сучасному менеджеру: «hard skills» («тверді» навички) – професійні, технічні навички, які можна наочно продемонструвати; «soft skills» («гнучкі» або «м'які» навички) – навички, прояв яких складно відстежити, перевірити і наочно продемонструвати (комунікативні та управлінські). Проте, варто зазначити, що внесок «hard skills» у професійну успішність співробітника становить усього 15%, тоді як «soft skills» – 85%. Керівники приймають та просувають працівників із високим рівнем розвитку саме «м'яких» навичок. Тобто у сучасного менеджера-управлінця є два види навичок: «soft-skills» і «hard-skills». Перші є соціально-психологічними навичками, які потрібні людині в більшості життєвих ситуацій – комунікативні, лідерські, командні, публічні, ораторські, допомагають професійно розвиватися і будувати кар'єру в будь-якій галузі. Другі – професійні знання і навички, які необхідні працівнику (менеджеру) на роботі

та у виконанні бізнес-процесів. 70% менеджерів роблять бізнес за допомогою «soft skills». Існує безліч аргументів на користь оволодіння «soft skills»: спроможні створити розгалужені мережі комунікацій; поєднання емоційного і когнітивного інтелекту є потужним стимулом до професійного успіху, а також дозволяє керівнику сприймати, визначати і керувати власними емоціями і емоціями підлеглих, дає поштовх до саморозвитку [2, с. 52-55].

На сьогодні постало питання щодо навичок керівника, які представляють для компаній найбільший інтерес. У професора Гарвардської школи бізнесу, викладач теорії управління бізнесом Б. Гройсберг виявив сім навичок та рис характеру, які найбільш цінуються компаніями: стратегічне мислення; лідерські задатки, які вважаються обов'язковою умовою для всіх керівників; технічні та технологічні навички; вміння подати себе і спілкуватися; вміння вибудовувати відносини і створювати команду; управління змінами (фахівці з кадрів відзначили, що все частіше їм доручають знайти кандидата, який став би «двигуном змін», міг здійснити реформи); чесність, репутація людини, яка завжди дотримується етичних норм [2].

Чим вищий рівень менеджера в системі управління, то вагомніше місце емоційного інтелекту в його професійній діяльності. Ці дослідження вчених свідчать, що 20% успіху керівника базується на наявності інтелектуальних здібностей – здатності до навчання, пізнання, інші 80% – засновані на здатності розуміти себе і взаємодіяти з іншими людьми.

Таким чином дослідження сучасного розвитку особистості керівника не стоять на місці – з кожним роком механізмів та методик стає все більше. Успішними стають ті, що мають практичне значення і можуть впроваджуватися в реальному житті.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Друкер П. Менеджмент / П. Друкер, Ф. Макьярелло, А. Джозеф; пер. з англ. – М.: І. Д. Вільямс, – 2010. – 704 с.
2. Длугунович Н. А. Soft skills як необхідна складова підготовки ІТ-фахівців / Н. А. Длугунович // Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. – 2014. – № 6. – С. 239–242.
3. Шкуть О. Мифы о руководителях / Ольга Шкуть // Управление персоналом. – 2012. – №6 (225). – С. 52–55.

Король О. Л., Черепанова Н.О. (Одеса, Україна)
ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СОЦІАЛЬНОГО
УПРАВЛІННЯ

У тезах розглянуто основні етапи становлення та розвитку соціального управління як окремого напрямку діяльності та показано особливості цього процесу в Україні, а також можливі перспективи подальшого удосконалення формування соціальної сфери у відповідності з сучасними вимогами на державному і місцевому рівнях.

Korol O., Cherepanova N. (Odessa, Ukraine)
**PROBLEMS AND PROSPECTS OF SOCIAL
MANAGEMENT IN UKRAINE**

The main stages of formation and development of social management as a separate line of activity are considered in the theses and the peculiarities of this process in Ukraine are presented. As well as possible prospects for further improvement of social sphere formation in accordance with modern requirements at the state and local levels.

Соціальне управління орієнтовано на зміну соціальних процесів, які негативно впливають на життя соціуму. У цьому зв'язку великого значення набуває таке поняття, як «керованість процесів». Під керованістю процесу розуміється реальна можливість раціонального втручання у його протікання, можливість впливу на його рух у бажаному для суспільства напрямку. Ця мета може бути досягнута через конструювання і проектування нової соціальної реальності процесів суспільного розвитку, сприятливого для людини соціального середовища, створення адекватних новим умовам соціальних організацій, формування громадянського суспільства, підвищення рівня соціальної справедливості і солідарності у соціумі [5].

Розглянемо основні етапи розвитку управлінської науки в Україні. В нашій країні управлінська наука розвивалась в рамках підходів, які панували в СРСР. Хоча науково-пошукові дослідження спрямовувались врешті-решт на вдосконалення адміністративно-командної системи, певний досвід в галузі управління все ж таки був накопичений.

Можна виділити 7 періодів розвитку управлінської науки в радянський і пострадянський періоди, починаючи з жовтня 1917 року, які відображують якісні зміни у житті суспільства.

Останній сьомий період (1985 р. і донині). Проведення економічних реформ. Цей період можна поділити на 5 підетапів:

- а) робота підприємств за першою моделлю господарського розрахунку, побудованою на нормативному розподілі прибутку;
- б) застосування другої моделі господарського розрахунку, побудованої на нормативному розподілі доходу, розвиток орендних відносин;
- в) впровадження прогресивних форм організації праці, посилення кооперативного руху, збільшення економічної свободи;
- г) впровадження територіального госпрозрахунку на всіх рівнях управління;
- д) початок та розвиток ринкових реформ (реалізація цього підетапу здійснюється вже в умовах розвитку незалежної національної економіки України) [1].

Зрозуміло, що за цей час відбулося багато змін у житті суспільства, як в Україні, так і світовому масштабі, але нагальні потреби людей набули лише якісного і більш сучасного оформлення, а принципова сутність залишилась.

Формування нових підходів в управлінні та їх практичне втілення зумовлює виникнення нових наукових понять, зокрема в цьому випадку – соціального менеджменту. Тому в межах цього дослідження пропонуємо зупинитися на з'ясуванні сутності та змістового наповнення цього терміна.

Ю. Афонін, О. Жабін, О. Панкратов визначають соціальний менеджмент як область управління, що формує в майбутніх спеціалістів теоретичні й практичні навички, які дають змогу ефективно впливати на соціальні процеси, створення сприятливої для людини соціальної сфери, проектувати соціальні організації, що забезпечує раціональне використання найбільш багатого та невичерпного з усіх ресурсів – людського [5, с. 6].

Як складову частину управлінської діяльності соціальний менеджмент пропонуємо трактувати як вид управлінської діяльності, спрямованої на забезпечення ефективного використання трудового потенціалу, розвиток персоналу й максимально можливе задоволення потреб працівників за допомогою побудови та реалізації дієвої соціальної й кадрової політики на підприємстві, спрямованої на регулювання соціальних процесів та отримання відповідного соціального й економічного ефекту, які неможливі, якщо не враховувати потреби і очікування не лише працездатного населення, а і всіх членів суспільства, незалежно від віку, соціального, освітнього і майнового стану.

Найбільші проблеми організації, планування та виконання заходів соціального управління полягають у неможливості передбачити реальні потреби населення у певних послугах (особливо, коли йдеться про індивідуальні форми надання послуг), а також, у застарілих нормах споживання послуг, які застосовуються у різних напрямках соціальних потреб суспільства, ще з радянських часів і не відповідають вимогам сьогодення.

Реформи, які безпосередньо стосуються соціальної сфери, як правило, не узгоджуються з реальним станом речей і реальними очікуваннями громадян не враховують їх бачення сучасного рівня і якості життя з щоденним порівнянням з світовими досягненнями у цій сфері людського існування.

Складнощі пов'язані також з не узгодженими пропорціями державного і приватного секторів по найбільш важливим для держави галузям соціального захисту населення.

При затвердженні будь-яких перетворень у соціальній сфері необхідно враховувати те, що всі регіони мають особливості і тому формування соціальної сфери потребує не завжди стандартних підходів. Це повинно бути компетенцією місцевих органів самоврядування.

Всі ці моменти слід обов'язково враховувати при формуванні нових житлових масивів, або у реконструкції вже існуючих житлових мікрорайонів, а саме:

– місцеві органи самоврядування повинні вимагати від забудовників обов'язково споруджувати і об'єкти соціальної інфраструктури (дитячі садочки, школи, спортивні майданчики, сквери), або не давати дозвіл на будівництво, якщо такі об'єкти не передбачені у проекті;

– при видачі ліцензій і дозволів на певні види діяльності слід вивчати розташування об'єктів соціального значення, щоб не було по 3-5 аптек на одному кварталі, а в інших мікрорайонах вони взагалі відсутні;

– увага також повинна бути і до організації дозвілля всіх верств населення, незалежно від соціального статусу і заможності. Особливо це стосується населення старших вікових груп, які потребують особливо чуйного ставлення і можливості прийняти участь у активних формах відпочинку (заняття спортом, екскурсії по місту, походи у театри, гуртки за інтересами, танцювальні вечори), що додасть їм оптимізму і посприє вихованню активної життєвої позиції і здорового образу життя у дітей і молоді.

Нагальним завданням сьогодні є формування якісно нового бачення комплексу соціального управління у суспільстві з обов'язковим урахуванням регіональних аспектів і особливостей з метою дійсного адаптування соціальних стандартів України до існуючих у країнах ЄС.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Надвинична Т. Соціальний менеджмент: перспектива технологізації / Т. Надвинична // Психологія і суспільство. – 2011. – № 1. – С. 114–121.

2. Сиченко В. В. Соціальний менеджмент як елемент системи управління підприємством [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/6_pni_2012/economics/6_102468.doc.htm

3. КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-i-problemy-menedzhmenta-sotsialnoy-raboty>

4. Бут О. А. Социальный менеджмент : уч. пос. / О. А. Бут. – Томск : кафедра ТУ, ТУСУР, 2012. – 177 с.

5. Афонин Ю. А. Социальный менеджмент : учебник / Ю. А. Афонин, А. П. Жабин, А. С. Панкратов. – М.: Изд-во МГУ, 2004. – 320 с.

**СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА
ТА ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО
КОНСУЛЬТУВАННЯ
SOCIAL CARE AND COUNSELING ISSUES**

**Сторож В. В., Кралева А. М. (Одеса, Україна)
ДИТЯЧІ СТРАХИ ТА СПОСОБИ ЇХ КОРЕКЦІЇ У ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

У тезах обґрунтовано необхідність у визнанні впливу страхів на дітей дошкільного віку. Завдяки цьому гостро постає необхідності комплексного підходу до вирішення проблеми корекції дитячих страхів.

**Storozh V., Kralieva A. (Odessa, Ukraine)
CHILDREN'S FEARS AND WAYS TO CORRECT THEM IN
PRESCHOOL CHILDREN**

The article substantiates the necessary to recognize the impact of fears on preschool children. Due to this, there is an urgent need for a comprehensive approach to solving the problem of correction of children's fears.

В сучасних умовах життєдіяльності людини страх настільки поширене психологічне явище, що воно не потребує пояснень. Кожен його знає з власного досвіду. Існування страху зумовлене біологічно, адже страх – це одна з умов існування високоорганізованих тварин. Завдяки страху вони відчувають небезпеку. Одну з найперших спроб раціоналізувати уявлення людини про свій страх зробив древньогрецький філософ Епікур. Подібно Епікуру, Лукрецій вважав, що основним засобом подолання людьми страху є їх мисленнево-розумова діяльність: «Як би ж думки у них були розумні. Став би їхній розум вільним від великих справ і страхів».

Початком систематичного вивчення фобій прийнято вважати 1871 рік, коли вперше була описана агорафобія та вказано, що фобії виникають у свідомості людини в супереч її волі і не можуть свавільно зникнути із свідомості.

З давніх-давен психологи Л. А. Петровська, Т. М. Мішина, А. С. Співаковська підкреслювали, що однією з найпоширеніших причин появи дитячих страхів є неправильне виховання дитини в сім'ї, складні сімейні відносини. Так, представники різних напрямків в психології та педагогіці, сходяться у визнанні негативного впливу порушених сімейних відносин на психічний розвиток дитини. Серед причин формування та розвитку різних патологічних рис характеру і невротичних симптомів, що знаходяться в інституті сім'ї, виділяють наступні: сімейні конфлікти, неадекватні виховні позиції батьків, порушення контакту дитини з батьками

внаслідок розпаду сім'ї або довгої відсутності одного з батьків, рання ізоляція дитини від сімейного оточення, особистісні характеристики батьків і деякі інші. Неадекватна батьківська поведінка призводить до руйнування емоційного контакту з оточенням, що у вітчизняній психології розглядається в якості одного з механізмів формування та розвитку особистісних аномалій.

Необхідно відзначити, що боязкість і страх в дошкільному віці не є стійкою рисою характеру. Проте, важливість активної роботи з дитячими страхами обумовлена тим, що сам страх здатний надавати патогенний вплив на розвиток різних сфер особистості. Видатний педагог К. Д. Ушинський зазначав, що саме страх здатний спровокувати людину на низький вчинок, спотворити його морально і вбити душу [3].

Завдяки цьому, гостро постає необхідність комплексного підходу до вирішення проблеми корекції дитячих страхів, зокрема, залучення сім'ї. Ця робота може виражатися як в ознайомленні батьків з результатами дослідження в допустимій формі, так і в консультації батьків з сімейних питань. Такий підхід може впливати не тільки на зовнішні сторони прояву страхів, а й на обставини через які він виникає.

Мікросередовище сім'ї та сімейне виховання впливають на дитину, на формування його особистості. Від рівня загальної та психолого-педагогічної культури батьків, їх життєвої позиції, ставлення до дитини, від ступеня участі батьків у корекційному процесі залежить емоційний стан дитини.

Психолог Еда Ле Шан відзначає в своїй книзі «Коли ваша дитина зводить вас з розуму»: «Батьки часто не хочуть визнавати дитячі страхи, тому що бояться їх закріпити і навіть сприяти народженню нових. Це занепокоєння можна зрозуміти, але неможливо визнати його виправданим. Якщо допустити, що почуття страху існує і проявити співчуття, то це буде кращий спосіб допомогти йому зникнути».

Отже, страх – це сильна емоція, яка виникає у відповідь на ситуації, що загрожують нашому фізичному або соціальному існуванню. Психологи називають його пасивно-оборонною реакцією. І оскільки діти рідко бувають здатні захиститися від дії загрозливого фактора або контролювати власні емоції, то дитячі страхи знаходять найбільш яскраве вираження. Нервова система дітей дошкільного віку ще слабка, самотійно їм важко подолати страхи. Тут має допомогти дорослий. Якщо фобія народилася в результаті дитячих фантазій, треба розвіяти страх, знайшовши логічне пояснення дивним явищам. Якщо ж пояснити страх неможливо, потрібно дати йому відсіч з допомогою уяви, наприклад, придумати захисника у вигляді ліхтарика або іграшки [2].

Проти дитячих страхів можна використовувати методи корекції з арсеналів професійних психологів: підвищення самооцінки, навчання технікам зняття м'язового і емоційної напруги (арттерапія, ліплення, масаж, малювання піском), набуття навичок самоконтролю в небезпечних ситуаціях (ігротерапія).

Ці методи дозволяють дати вихід переживанням, відпрацювати техніки ефективної дії в ситуаціях, які викликають страх і набутти впевненості у

власних силах [1].

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Дубровина И. В. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми: Учеб. пособие / И. В. Дубровина. – М.: «Академия», 1998. – 238 с.
2. Захаров А. И. Как преодолеть страхи у детей / А. И. Захаров. – М.: Педагогика, 1986. – 112 с.
3. Мухина В. С. Возрастная психология: детство, отрочество, юность: Хрестоматия: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. / В. С. Мухина. – М.: «Академия», 1999. – 163 с.

Валєєва А. Р., Гвоздїй С. П. (Одеса, Україна)
ПРОФІЛАКТИКА ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ
У ДОПОМАГАЮЧИХ ПРОФЕСІЯХ

У тезах аналізується явище «емоційне вигорання». Доводиться необхідність профілактики цього явища серед фахівців допомагаючих професій і запропоновано методи, що перешкоджають синдрому емоційного вигорання.

Valeeva A., Gvozdii S. (Odessa, Ukraine)
PREVENTION OF EMOTIONAL BURNOUT
IN THE HELPING PROFESSIONS

The thesis analyzes the phenomenon of «emotional burnout». The necessity of prevention of this phenomenon among the specialists of the helping professions is proved and methods against emotional burnout syndrome are proposed.

Кожний психолог у своїй праці стикається з таким поняттям, як емоційне вигорання. І для кожного важливим є питання як вижити в практичній психології не згорівши дотла, що не залежить від наявності різних дипломів та сертифікатів, досвіду роботи, а також від напрямків та методів консультування психолога. Виходячи з цього, актуальність нашого дослідження обумовлена зростанням стресогенного довкілля, його впливом на психолога та клієнтів. Складна зовнішньополітична, внутрішньополітична та економічна ситуація зумовлює додатковий стрес у роботі психолога. Тому дослідження засобів профілактики емоційного вигорання надзвичайно важливе. Метою роботи є проаналізувати вітчизняні та зарубіжні дослідження синдрому емоційного вигорання та його профілактики для допомагаючих професій.

Вперше термін «синдром вигорання» був застосований Г. Фроуденбергером (1974), для опису стану деморалізації, розчарування та високого ступеню втому, які він побачив у працівників психіатричних лікарень. Р. Кочюнас дав визначення «синдрому вигорання», як «складного психофізіологічного феномену, що супроводжується емоційним, розумовим і

фізичним виснаженням через тривалість емоційного навантаження» [2]. В. Бойко визначає емоційне вигорання, як вироблений особистістю механізм психологічного захисту у формі повного або часткового виключення емоцій у відповідь на вибрані психотравмуючі впливи, і вказує, що це набутий стереотип емоційної, частіше за все професійної, поведінки [1]. Вчені К. Маслач і С. Джексон припустили, що цей синдром проявляє себе у трьох групах переживань: емоційне виснаження (переживання спустошеності і безсилля); деперсоналізації (дегуманізація відношень з іншими людьми, прояви черствості і безсердечності, цинізму і грубості); редукації особистих досягнень (заниження персональних досягнень, втрата змісту і намагань вкладати особисті зусилля на робочому місці) [3].

Дані прояви, виконуючи захисну функцію, показують, що обрана особистістю установка в професійній діяльності є непродуктивною, такою що не приносить задоволення. Але характер такого захисту заважає виконанню професійних обов'язків. Так, виснаження і емоційна дратівливість заважає встановлювати відношення з клієнтом, бути включеним і залученим у його проблеми, а також порушується відкритість. Згодом синдром вигорання починає носити характер замкнутого кола, тому що з'являються симптоми, які заважають професійно і якісно виконувати свою роботу, що тільки підкріплює висновок про безглуздість і не результативність своєї роботи.

Виділяють три групи чинників, що викликають синдром вигорання: індивідуально особистісні особливості самих професіоналів; особливості професійної діяльності; невідповідність особистості і вимог діяльності. Особистісні характеристики, що провокують вигорання, В. Орел називає «каталізаторами», а які гальмують його процес – «інгібіторами» вигорання. Так, люди з певними рисами особистості (тривожні, чутливі, емпатичні, схильні до інтроверсії, що мають гуманістичну життєву установку, схильні ототожнюватися з іншими) більше схильні до синдрому вигорання. «Інгібіторами» синдрому вигорання виступають оптимізм, висока самооцінка, інтернальна Я-концепція, конфліктність, захопленість, проникливість, цілеспрямованість [4].

Дослідження показали, що найбільшу схильність до синдрому вигорання показують представники допомагаючих професій – лікарі, педагоги, психологи та психотерапевти [5]. Аналіз організаційних чинників, куди включаються умови матеріального середовища, зміст роботи і соціально-психологічні умови діяльності представників професій, що допомагають, дозволяє стверджувати, що праця даних фахівців пов'язана з підвищеними навантаженнями в діяльності, зі понаднормовою працею, значною кількістю клієнтів, частотою їх обслуговування, високим ступенем глибини контакту з ними тощо. Сприяють вигоранню у представників допомагаючих професій такі аспекти діяльності: високе робоче навантаження; відсутність або брак соціальної підтримки з боку колег і керівництва; недостатня винагорода за роботу; високий ступінь невизначеності в оцінці виконаної роботи.

Одним з сучасних методів профілактики синдрому емоційного вигорання професіоналів є балинтівські групи [2]. Цей метод групової тренінгової дослідницької роботи (за автором – М. Балинта) на початку використовувався для лікарів загальної практики. Надалі поширився і на підготовку психотерапевтів. Акцент в роботі балинтівської групи робиться на різних особливостях терапевтичних взаємин, на реакціях, труднощах, невдачах, які консультанти самі виносять на обговорення. В роботі семінару можуть використовуватися рольові ігри, елементи психодрами, прийоми емпатичних слухань, невербальної комунікації та інші.

В якості профілактичних заходів, що перешкоджають синдрому вигорання можна розглядати наступні методи:

- організація супервізії як методу моніторингу душевного стану і рівноваги співробітника, для своєчасного коректування ставлення до роботи;
- необхідно постійно ділитися своїм досвідом і проблемами з професійним співтовариством;
- постійне усвідомлення процесу роботи, своєї участі в ньому, нарощування професійних якостей, постійна рефлексія і концептуалізація свого досвіду переживань, пов'язаних зі спілкуванням з клієнтами;
- спілкування з професійною спільнотою;
- створення і впровадження навчальних програм з подолання вигорання і розвиваючих програм, спрямованих на усвідомлення і розкриття творчого потенціалу співробітника, підвищення його відчуття само ефективності [5].

Таким чином, синдром вигорання найбільш проявляється у робітників допомагаючої сфери. Він проявляється як комплекс психічних переживань і поведінки, що позначаються на працездатності, фізичному і психологічному самопочутті, а також на інтерперсональних відносинах працівника. Як явище, що значно ускладнює роботу, синдром вигорання потребує постійної уваги та дієвої профілактики. Найкращою профілактикою вигорання є оптимальне планування своєї професійної завантаженості та вміння переключатися на інші види діяльності. Створення умов для повноцінного відпочинку, підтримка гарного фізичного стану, що залежить від самого працівника, і це теж є складовою профілактичних заходів, що перешкоджають розвитку синдрому вигорання. Треба пам'ятати, що життя багатогранне і складається не тільки з роботи.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бойко, В.В. Правила емоціонального поведення: Методическое пособие / В. В. Бойко. – СПб.: Питер, 1997. – 172 с.
2. Карвасарский Б. Д. Психотерапевтическая энциклопедия. – С.-Пб.: Питер, 2000.
3. Орел В. Е. Феномен «выгорания» в зарубежной психологии. Эмпирические исследования / В. Е. Орел // Психологический журнал. – 2001. – № 1. – С. 16–21.

4. Орел В. Е. Структурно-функциональная организация и генезис психического выгорания: Автореф...д-ра психол. н. / В. Е. Орел. – Ярославль, 2002.

5. Райкова Е. Ю. Терапия и профилактика профессионального выгорания у представителей помогающих профессий / Е. Ю. Райкова // Молодой ученый. – 2011. – № 5. – Т.2. – С. 92–97.

Кернас А. В. (Одесса, Украина)

**ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КОРРЕКЦИИ
СОЦИАЛЬНОГО СТРЕССА**

В работе рассматриваются теоретико-практические аспекты коррекции социального стресса. Предлагается вариант решения данной проблемы.

Kernas A. (Odessa, Ukraine)

**THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF THE
CORRECTION OF SOCIAL STRESS**

Theoretical and practical aspects of the correction of social stress are considered. A solution to this problem is proposed.

На настоящее время решение проблемы коррекции социального стресса продолжает оставаться одной из первостепенных актуальных задач современной психологии.

На основании проведенного нами анализа научной и научно-методической литературы мы можем констатировать следующее.

Стресс – это состояние напряжения, совокупность защитных физиологических реакций (адаптационный синдром), возникающих в организме человека под действием чрезвычайных и неблагоприятных факторов – стрессоров. Стресс может оказывать и положительное, мобилизующее, и отрицательное влияние на деятельность (дистресс), вплоть до полной дезорганизации [2].

В свою очередь М. Е. Сандомирский отмечает, что стрессы – не только личное дело отдельных граждан, но и проблема общества в целом. Во-первых, по той причине, что многие из них типичны и повторяемы — можно сказать, тиражируются в виде стандартных сценариев с незначительными вариациями. И вследствие широкой распространенности приобретают характер социального явления. А во-вторых, по той очевидной причине, что их источники связаны с социальными процессами, с влиянием изменений образа жизни на жизнь больших человеческих масс. В конце концов, как справедливо замечено классиком: «Жить в обществе и быть свободным от общества нельзя». Точно так же человек оказывается несвободен и от тех проблем, которые переживает общество [1].

А так как общество в целом есть нечто неодушевленное, то речь идет о взаимодействии индивида с социальными институтами и об опосредованном влиянии на его поведение происходящих в социуме процессов.

И первый из них – это человеческая разделенность общества, в котором люди практически расталкивают друг друга локтями. Остается лишь один общий вектор движения – личная выгода, успех за счет окружающих, успех любой ценой. И самой дорогой ценой оказывается отделение от себе подобных, потребительское отношение к другим людям, становящееся принципом жизни в обществе тотальной конкуренции, где все оказываются в роли одиночек. Все человеческие ценности упрощаются, эмоции и поведение стандартизируются, и на фоне распада многих социальных связей люди разделяются на две большие группы: «проигравших» и «победителей» (участники этих групп время от времени меняются местами). Разделение лишь формальное, потому что проигравшими в этой ситуации оказываются все, просто в каждой группе по-своему: одни терпят банкротство материальное, другие – духовное. Отсюда и ширится в социуме «стресс неуспешности» вкупе с его зеркальным антиподом – «стрессом успешности», о которых мы уже упоминали ранее.

Вторым неизбежным следствием разделения общества становится изменение отношения людей друг к другу. Общество тотальной конкуренции культивирует не только равнодушие, ведь дефицит эмпатии порождает еще и агрессию, и жестокость. Как показано в исследованиях по физиологическому измерению эмоционального отклика на демонстрацию стрессовых сцен, у правонарушителей (антисоциальных психопатов, или социопатов) отсутствует реакция на чужую боль. И когда человек не осознает своей общности с другим человеком, он не может поставить себя на место этого другого, не чувствует причиняемую ему боль – то легко может сам становиться агрессором и «мучителем» [1].

Третьим неизбежным следствием разделения общества становится появление резкого социального неравенства.

Ситуация открытого социального неравенства возникла в нашем обществе относительно недавно (раньше неравенство, конечно, было – но только в скрытой, заретушированной форме). И многие представители старших возрастных групп никак не могут с этим смириться, чувствуют себя обманутыми обществом, выброшенными на обочину жизни, а свою трудную трудовую жизнь – потерянной. Да и для некоторой агрессивно настроенной части молодежи, унаследовавшей от «предков» лишь неприкрытое недовольство и непримиримую нетерпимость, существующее разделение не кажется справедливым...

Таким образом, оказывается, что для подобного «массового» человека, помимо стереотипов потребительского поведения, оказываются характерными еще и следующие стереотипные личностные черты [1, 3]:

– Неадекватная и неустойчивая самооценка и соответственно зависимость от внешней оценки.

– Быстрое пресыщение и стремление к поиску новых ощущений.

– Непонимание эмоционального контекста общения и неспособность отделять эмоциональное содержание от логического.

– Неумение уживаться с собственными эмоциями: их поверхностность, с одной стороны, и накапливающееся раздражение, ищущее выхода (нередко в форме агрессии), – с другой.

– Импульсивность и непостоянство в отношениях, трудности в поддержании длительных близких отношений.

– Детский эгоцентризм, пренебрежение интересами окружающих, «если за это не накажут».

– Дефицит сочувствия, эмпатии одновременно с требовательностью и потребительским отношением к окружающим.

Исследование проводилось в течение 2 календарных месяцев на базе Академии связи Украины. В исследовании приняли участие 22 человека в возрасте от 18 до 31 года.

В ходе проведенного исследования нами использовались эмпирические методы: наблюдение, беседа, анкетирование, тестирование. В ходе исследования нами использовался следующий психодиагностический инструментарий: Методика диагностики стрессоустойчивости и социальной адаптации Холмса и Раге; Методика диагностики социально-психологической адаптации К. Роджерса и Р. Даймонда; Методика диагностики типа эмоциональной реакции на воздействие стимулов окружающей среды В. В. Бойко; Методика диагностики показателей и форм агрессии А. Басси и А. Дарки.

Первый этап. Проведение психодиагностической работы с целью получения первоначальных данных о степени подверженности социальному стрессу и степени проявления агрессии у исследуемых.

Второй этап. Проведение комплекса лекционных занятий. На данном этапе нами ставилась цель сформировать у испытуемых правильные стереотипы поведения в социуме.

Третий этап. Проведение комплекса групповых (дополнительно индивидуальных) занятий, направленных на формирование навыков нейтрализации стресса посредством практического применения следующих методов коррекции: медитации; аутогенной тренировки; метод биологической обратной связи; дыхательные техники; мышечная релаксация; использования позитивных образов (визуализации).

Четвертый этап. Занятие спортивными видами единоборств с целью переориентации возможных деструктивных антисоциальных проявлений агрессии в русло социально приемлемой игровой агрессии, находящей свой выход в ходе здоровой конкуренции в рамках спортивного состязания.

Пятый этап. Повторное проведение психодиагностической работы с целью получения и последующего сопоставления данных.

По итогам проведенного исследования мы можем констатировать положительное влияние комплекса применяемых нами методов на снижение уровня подверженности социальному стрессу у исследуемых, и можем рекомендовать его к практическому применению.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Сандомирский М. Е. Защита от стресса. Телесные технологии. 2-е изд. / М. Е. Сандомирский. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.
 2. Словарь для начинающего психолога. 2-е изд. / Под ред. И. В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2008. – 160 с.
 3. Щербатых Ю. В. Психология стресса и методы коррекции Ю. В. Щербатых. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.
-

Гузенко В. А. (Одеса, Україна)

**ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТРАХІВ,
ТРИВОГИ ТА ТРИВОЖНОСТІ**

У тезах висвітлені основні проблеми діагностики емоцій тривожного спектру, обґрунтовано необхідність цілеспрямованої розробки стандартизованого діагностичного інструментарію для своєчасної та надійної діагностики вказаних емоційних станів.

Huzenko V. (Odessa, Ukraine)

**THE PROBLEM OF PSYCHOLOGICAL DIAGNOSIS
OF FEARS AND ANXIETY**

The main problems of diagnostics of emotions of anxiety spectrum are revealed in the theses, the necessity of purposeful development of standardized diagnostic tools for timely and reliable diagnostics of the mentioned emotional states is substantiated.

Події, що відбуваються в країні протягом останніх п'яти років призвели до загострення та поширення таких психічних розладів, як: невроз, депресивний синдром, генералізований тривожний розлад, посттравматичний стресовий розлад, тощо. Досить часто страх, тривога та тривожність є складовими зазначених розладів. І розділи їх та правильно поставити діагноз дозволяє психологічна діагностика. А достовірно визначений діагноз дозволяє розробити відповідну систему заходів для лікування та реабілітації осіб, що страждають на означені розлади, що приятиме ефективності надання допомоги.

У запропонованих тезах слід розкрити дві сторони зазначеної проблеми. З одного боку, це стан сучасної вітчизняної психологічної діагностики, з іншої – проблема визначення та уточнення таких понять як «страх», «тривога» та «тривожність».

Останні поняття досить часто замінюють один одне, що призводить до плутанини в діагностиці. Спробуємо розвести ці поняття.

Основним критерієм, що відрізняє страх від тривоги є наявність об'єкта чи ситуації, які лякають. Так коли ми говоримо про страх, то завжди можемо назвати причину, яка загрожує біологічному, соціально або екзистенційному

існуванню. Тобто, страх є завжди об'єктивним та реальним. Тому сам по собі страх є корисною емоцією, що захищає та приєє виживанню. Тривога ж, навпаки, завжди безоб'єктна. Це стан занепокоєння, напруги, нервозності, хвилювання, тощо. Проте причиною цих станів є не реальні, а уявні об'єкти чи ситуації. Часто тривогу викликають певні думки, які малюють в нашій свідомості образи катастроф, найгірших варіантів розгортання подій, найгірші помилки, поразки, тощо. І, якщо, страх є біологічно зумовленою емоцією, то тривога – соціально зумовленою. Часто спосіб реагування на події тривогою людна або переймає від найближчого родича чи людини у близькому оточенні, яка мала важливе значення у вихованні дитини, або виховується (навмисно чи ні). І ось закріплення тривоги, як «універсального» засобу реагування на різні події призводить до формування тривожності, що вже являє собою рису характеру або властивість особистості.

Перейдемо до особливостей діагностики страхів, тривоги та тривожності.

У діагностуванні страху є одна велика складність, ця емоція не триває довго. Коли людина опиняється у безпеці, страх минає. Тож єдиними способами вимірювання страху є лабораторні, що націлені на фіксацію скоріше змін у фізіологічному стані організму. Тому в межах психології ми можемо скоріше фіксувати причини (об'єкти), що викликають страх. Що приводить нас до методу анкетування, в межах якого можна ранжувати силу переживання та, можливо, виявляти схильність до певних видів фобії.

Але у методу анкетування є один важливий на наш погляд недолік – це вплив на результати культурологічного та гендерного чинників. Тому, крім опитувальників, можна використовувати проєктивні методики: «Автопортрет», «Будинок. Дерево. Людина», «Неіснуюча тварина», колірний тест Люшера, тощо. Але отримані за різними методиками дані можуть суперечити один одному. І, знову ж таки, проєктивні методики також мають великий недолік: на результати впливає особистість експериментатора.

Тривога, як така, теж ситуативна. Тому вимірити її можна за допомогою бесіди та опитування тільки стосовно актуальної ситуації, у якій знаходиться досліджуваний (наприклад, обстеження) або під час очікування певної ситуації (наприклад, очікування іспиту).

Таким чином, за допомогою психологічної діагностики достовірніше можна визначити тривожність. Сьогодні існує велике розмаїття психодіагностичних методик для вивчення тривожності: «Тест шкільної тривожності» Філіппса, «Дослідження тривожності» Ч. Д. Спілбергера, Ю. Л. Ханіна, «Шкала особистісної тривожності» О. М. Прихожан, «Шкала тривожності» Кондаша, тощо. Часто тривожність стає частиною опитувальників, присвячених діагностуванню невротичних станів, наприклад: «Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів», «Оцінка нервово-психічної напруги, астенії, зниженого настрою», «Опитувальник характерологічної акцентуації особистості і нервово-психологічної нестійкості», «Опитувальник визначення рівня невротизації і психопатизації (УНП)». Проте є одно «але» – розробка цих опитувальників

датується від 1970-х років до 2000-х. І для вітчизняної психологічної діагностики є доступними лише переклади іноземних методик. Що одразу знижує довіру до ефективності таких методик діагностики, оскільки данні про рестандартизацію та адаптацію існуючих методик або відсутні, або є розрізненими.

Таким чином, досить давня розробка опитувальників діагностики тривожності, доступність лише перекладів методик без даних про їх стандартизацію, відсутність стандартизованих україномовних методик діагностики формує важливу проблему низької ефективності діагностики ступенів прояву тривожних станів та надання відповідної психологічної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Костина Л. М. Методы диагностики тревожности / Л. М. Костина. – СПб.: Речь, 2005 384 с.

Морозова С. О., Кириленко А. В. (Одеса, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ПІДЛІТКІВ

У тезах розглядаються науково-теретичні підходи до вивчення питань психологічного консультування підлітків, підкреслюється важливість психологічного консультування як складової професійної соціальної роботи з дітьми.

Morozova S., Kirilenko A. (Odessa, Ukraine)

PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL COUNSELING OF TEENS

The article sees the scientific and theoretichal approaches to the study of the psychological questions of teenagers counseling, emphasize the importance of psychological counseling as a component of professional social work with children.

Впродовж останніх десятиріч в Україні зростає кількість неповнолітніх, схильних до девіантної поведінки. У зв'язку з тим, що в основі проблем, які виникають у підлітків, часто лежать викривлення їх самосвідомості, психологічне консультування займає одне з провідних місць у роботі практичного психолога. Психологічне консультування припускає аналіз психологічного розвитку підлітка не тільки у віковому аспекті, але й у плані змінювання його індивідуально-типологічних особливостей.

Особистість підлітків, на відміну від дорослих, динамічно розвивається, проходить становлення її складових, тому психологічне консультування підлітків є одним із складних, а процес його організації і проведення має свою специфіку. На думку Г. Бурменської, О. Карабанової,

Є. Захарової, необхідна розробка науково обґрунтованої систематики психологічних проблем і труднощів у сфері особистісного розвитку підлітків. Важливе також психологічне вивчення таких актуальних питань, як особливості виникнення негативних особистісних якостей підлітків: лінощів, неорганізованості, безвідповідальності та ін. [1]. У період дорослішання відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості особистості, у зв'язку з цим важливим виявляється активний пошук шляхів самореалізації та самоствердження підлітка. Маючи вже достатній соціальний досвід, особистість цього віку здатна усвідомлювати свої переживання, виражати їх вербально і відрефлексовувати те, чим вони викликані. Підлітки вже чіткіше визначають природу своїх труднощів і усвідомлюють, що саме може їм допомогти. Втім ставлення до процесу консультування у них може бути неоднозначним. Старші підлітки неохоче допускають психолога у свій внутрішній світ, намагаються уникати глибокого контакту, при цьому охоче можуть просити допомоги, щоб налагодити взаємини з батьками [2; 3].

Виходячи із вищезазначеного, основними умовами контакту з підлітком є добровільність, конфіденційність і відповідальність. Підліток повинен бути впевненим, що психолог не використає проти нього все те, що повідомлялося на прийомі, і що зміст бесід з ним не стане відомим ні вчителям, ні батькам, ні однокласникам. Психологу важливо взаємодіяти з підлітком із позиції прийняття останнього, причому незалежно від того, що він говорив і як діяв, тобто, які б провини не зробив [2].

Індивідуальна робота у процесі консультування підлітків ґрунтується на використанні комплексу психокорекційних методів і технік залежно від складеного попереднього плану. Деякі вчені (Г. Абрамова, Т. Гаврилова, В. Пахальян, Т. Флоренська) у роботі з підлітками віддають перевагу особистісно орієнтованому підходу, який сформувався в межах гуманістичного напрямку і на засадах особистісно-центрованого підходу К. Роджерса. Основними принципами цього підходу є: гуманність, безоцінне ставлення до іншого, психологічна безпека, анонімність, активність, розмежованість особистих і професійних відносин. Однак, як підкреслюють Г. Бурменська, О. Карабанова, Є. Захарова, Ю. Шевченко, А. Гольдштейн, найефективнішим напрямом у консультуванні підлітків є когнітивне та когнітивно-біхевіоральне консультування, методи та прийоми яких дозволяють змінювати думки, почуття та поведінку підлітків. Частіше у процесі діалогічного спілкування з підлітками психолог використовує лише загальні навички консультування: уважне слухання (відкриті та закриті питання, заохочення, перефразування, відображення почуттів, значень), навички впливу (директиви, інтерпретація, порада, інформація, зворотний зв'язок, конфронтація, логічна послідовність) [4].

Під час впливу на когнітивну сферу самосвідомості підлітків відбувається вправління процесів розуміння і диференціації моральних понять, трансформація викривлених, неконструктивних і суперечливих моральних переконань в адекватні моральні переконання, активізація

розвитку здібності моральної рефлексії і саморефлексії, розширення обсягу моральних знань підлітків у цілому.

Отже, розвиток емоційно-ціннісного компонента передбачає актуалізацію в моральній самосвідомості підлітків почуття відповідальності та здатності до емпатії, а також зміну ієрархії ціннісних орієнтацій і вдосконалення останніх, якщо вони відхиляються від вимог соціальних норм. Вплив на поведінковий компонент моральної самосвідомості підлітків здійснюється за допомогою вправ, спрямованих на розвиток здатності до самоконтролю в емоційній сфері та діяльності, навчання прийомів адекватного особистісного й морального вибору, розвитку вольових процесів та моральної саморегуляції.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Алексеева Ю. А. Сучасна модель консультативної роботи з підлітками. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. Київ, 2012. № 10. С. 12–14.
2. Возрастно – психологический подход в консультировании детей и подростков: Учеб. пособие для студ. выс. учеб. заведений / Г. В. Бурменская, Е. И. Захарова, О. А. Карабанова и др. – М.: Академия, 2002. С. 48–49.
3. Психологическое консультирование в школе / сост. Н. В. Коптева. – Пермь, 1993. С. 41.
4. Сойма Н.Д. Психологічне консультування як важлива складова професійної соціальної роботи з дітьми, які мають порушення в адаптації // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2016. № 1. С. 38

Гордієнко І. О., Кримова Н. О. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З НЕБЛАГОПОЛУЧНИМИ СІМ'ЯМИ

В тезах розглянуто особливості організації психологічного консультування у соціальній роботі з неблагополучними сім'ями.

Hordiienko I., Krymova N. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL COUNSELING IN SOCIAL WORK WITH DISADVANTAGED FAMILIES

The theses present some aspects of the organization of psychological counseling in social work with disadvantaged families.

Актуальною проблемою для українського суспільства є те, що значна частина сімей потребує соціально-психологічної допомоги через проблеми, що виникають у внутрішньо-сімейних стосунках та як наслідок складних соціально-економічних, політичних, культурних умов. Економічні, соціальні труднощі, політичні конфлікти і загальна нестабільність життя суспільства

призводять до ускладнення тих проблем, які стоять перед сім'єю. Від спеціалістів соціальних служб вимагається ефективно володіння сучасними технологіями психологічного консультування в межах соціальної роботи з різними видами неблагополуччя, уміння врегульовувати негативні процеси у сім'ї специфічними методами і засобами впливу, адекватними індивідуальним особливостям випадків, з якими доводиться працювати.

Неблагополучна сім'я, за визначенням Т. І. Гончарової, це сім'я, яка в силу об'єктивних або суб'єктивних причин втратила свої функціональні можливості, у тому числі виховні можливості, забезпечення емоційної підтримки та психологічної безпеки для її членів, а особливо, дітей, внаслідок чого в ній складаються несприятливі умови для виховання дитини [1]. Аналіз сучасних досліджень із соціальної проблематики неблагополучних сімей виявляє певне коло споріднених визначень терміну «неблагополуччя», а саме, «дисфункціональна чи функціонально-неспроможна сім'я», «сім'я у кризовій ситуації», «аморальна сім'я», «сім'я з насильством щодо членів родини», «сім'я, де є серйозні помилки і прорахунки у вихованні дітей», «конфліктна сім'я», «сім'я соціального ризику». Метою соціальної роботи виступає відновлення або встановлення ефективного соціального функціонування, збереження цілісності сім'ї, захист її прав у суспільстві і прав членів сім'ї у родині. Одним з напрямків соціальної роботи з неблагополучними сім'ями є створення умов для подолання сім'єю причин і наслідків свого неблагополуччя за допомогою соціально-психологічних методів. Мета і завдання соціально-психологічної роботи з неблагополучною сім'єю спираються на розуміння сім'ї як особливої соціальної системи з певними законами взаємовідносин, взаємовпливу та взаємодії її членів.

На наш погляд, спираючись на психологічне розуміння сутності і причин неблагополуччя сім'ї, серед основних принципів соціальної роботи, які забезпечують її успіх та ефективність [2], можна виокремити наступні: не обвинувачення; створення умов для виходу з кризи через опору на права сім'ї; конкретність (розв'язання конкретних проблем конкретної сім'ї у реальних умовах); добровільності у прийнятті допомоги; системності і систематичності у роботі; гнучкості у роботі і оптимальності вибору методів, засобів, форм роботи; індивідуалізації допомоги сім'ям; спрямованості на самовизначення, розвиток сім'ї та всіх її членів; гуманізму; доступності, конфіденційності; співпраці з сім'єю; цілісного, комплексного та систематичного підходу; рівності і якості послуг; законності, додержання і захисту прав людини; толерантності (повага до традицій, мети життєдіяльності сім'ї, її права на вибір і сповідання релігії для себе і своїх дітей, на визначення у середовищі, на відмінність, особливість, цілісність, на самостійність у прийнятті рішень і виборі засобів їх реалізації, на участь у формуванні і реалізації сімейної політики, на інформацію); компетентності.

Надання психологічної допомоги членам неблагополучної сім'ї передбачає: розвиток усвідомлення необхідності та готовності до змін у сталій дисфункціональній, а часто й травмуючій системі сімейних стосунків;

допомогу у створенні атмосфери емоційної захищеності та підтримки; посилення індивідуальної відповідальності (робота щодо посилення інтернальності локусу контролю, тобто допомогти членам сім'ї відчувати, що вони дійсно можуть контролювати багато чого в своєму житті).

У психологічному консультуванні виділяють такі етапи: 1) встановлення контакту з клієнтом, орієнтування його на спільну роботу; 2) формування запиту з розповіді звернення до психолога; 3) спільна оцінка і аналіз способів вирішення проблемної ситуації; 4) узагальнення результатів взаємодії з клієнтом і вихід з контакту.

Виходячи із специфіки роботи з неблагополучними сім'ями, в процесі консультування необхідно застосовувати такі методи психологічного впливу, як: інтерпретація – дозволяє клієнтові інакше поглянути на свою проблему, дає йому альтернативне сприйняття реальності, сприяє трансформації поглядів, а також може змінити почуття, думки, настрій, поведінку; директива – вказівка, що підказує клієнтові, яку дію зробити і яких дій чекає від нього консультант; зворотний зв'язок – допомагає клієнтові створити новий образ себе, стимулює здатність подивитися з боку на складну ситуацію; логічна послідовність – пояснення клієнтові наслідків його поведінки і мислення, формування уміння передбачати результати своїх дій; резюме – метод, що допомагає прояснити клієнтові, що було зроблено за час консультації, підвести підсумки, перенести узагальнення, висновок і рішення в реальне життя.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Гончарова Т. І. Неблагополучні сім'ї та робота з ними / Т. І. Гончарова // Народна освіта. 2002 . – № 6. – С.98–102.
2. Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): Навчальний посібник. – К.: ІПК ДСЗУ, 2007. – 341 с.

Джежик О. В. (Одеса, Україна)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглядаються науково-теоретичні підходи до вивчення таких понять, як «реабілітація», «психотерапія», «психологічна корекція», «розвиток особистості» з метою надання особам, постраждалим від торгівлі, людьми якісної правової, соціальної та психологічної допомоги.

Dzhezhyk O. (Odessa, Ukraine)

TRAFFICKING IN HUMANS AS AN OBJECT OF PREVENTIVE ACTIVITIES

Theses discuss scientific and theoretical approaches to the study of such concepts as «rehabilitation», «psychotherapy», «psychological correction», «personality development» with the aim of providing quality legal, social and psychological assistance to victims of trafficking in human beings.

Пропонуючи профілактику торгівлі людьми, як один із напрямів професійної діяльності з якими зустрічаються психологи та соціальні працівники, виконуючи свої службові обов'язки, я вважаю необхідним перш за все визначитися з понятійним апаратом. У науковій літературі та законодавчих актах використовуються такі терміни, як «попередження», «профілактика», «запобігання», «превенція» та інші. Чимало вчених вкладають у ці поняття неоднаковий зміст, виходячи з різних рівнів, напрямків та видів попереджувальної діяльності [2, с. 125-126]. Тобто деякі автори не ототожнюють поняття «попередження» та «профілактика», надаючи кожному окреме тлумачення та різний логічний обсяг [6, с. 113-114].

Необхідно зазначити, що запропонована термінологічна дискусія стосовно розмежування цих понять, що визначають одне й те саме явище, явно недоцільна, оскільки не має теоретичного та практичного сенсу, є явно надуманою, поглиблює понятійну плутанину, змушує вчених «переключатися» з аналізу змісту явища на його етимологічну оболонку. Розрізнення цих понять суперечить буквальному змісту зазначених слів. Адже кожне з них означає одне й те саме: щось упередити, щось не допустити. Всі ці слова є взаємозамінними синонімами. Тому заходи рівнозначно можуть бути або попереджувальні, або профілактичні, або запобіжні, або превентивні. Так само діяльність однаково може бути або попереджувальна, або профілактична, або запобіжна, або превентивна. Все це – одне й те саме. В основу ж розмежування попереджувальної діяльності за рівнями, напрямками, видами має бути покладений аналіз її змісту, а не вживання в одних випадках терміна «попередження», а в інших – «профілактика». Доцільно пригадати, що термін «профілактика» перейшов з медичної практики масових щеплень проти хвороб. Тут мається на увазі не можлива хвороба конкретного індивіда. Таким чином, можна визначити профілактику як попередження торгівлі людьми безвідносно до конкретної особистості.

Як юридичний термін профілактика в широкому плані – це складна об'єктивно обумовлена система керованої діяльності, що закономірно склалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і яка забезпечує науково-теоретичну і практичну реалізацію заходів, спрямованих на попередження злочинів і злочинності.

Педагогічна профілактика в залежності від вибору об'єкта впливу, змісту профілактичної роботи містить у собі деякі аспекти соціальної профілактики: загально-соціальної, спеціальної, індивідуальної. Виділяючи індивідуальну профілактику в особливий вид попереджувальної діяльності, слід пом'ятати, що вона нерозривно пов'язана із заходами загальної профілактики, оскільки остання є тим фундаментом, на якому будується вся індивідуальна робота.

У науковій літературі можна зустріти і більш конкретизоване визначення індивідуальної профілактики – як системи цілеспрямованого, організованого, з урахуванням педагогічних вимог виховного впливу на

свідомість, почуття волю профілактованої особи з метою усунення, нейтралізації, блокування у неї негативних і одночасно формування позитивних якостей [3, с. 53].

Оскільки жертви торгівлі людьми отримують величезні психологічні та фізичні травми, захворювання, втрату зв'язків з близькими і рідними, емоційні травми, наркозалежність, СНІД, таким людям необхідна якісна своєчасна допомога з метою зменшення стресових проявів і негативних наслідків перебування в неволі, повернення їх до нормального життя, а також зниження можливості ревіктимізації. Проживання в рабських умовах ламає їх життя, викликаючи різноманітні деструктивні наслідки як порушення психічного та фізичного здоров'я, особистісні та соціальні відхилення.

Все це визначає необхідність надання особам, постраждалим від торгівлі людьми якісної правової, соціальної та психологічної допомоги.

Практичні психологи не тільки вивчають особу жертв торгівлі людьми, а ще й впливають на них з метою оказання психологічної допомоги. Особливу увагу слід приділяти питанням психологічної профілактики таких деструктивних явищ, як посттравматичний стресовий синдром, психосоматичні та емоційні розлади, дезадаптація, віктимність поведінки та аутоагресивні прояви (суїцид).

Психологічний вплив на осіб, постраждалих від торгівлі людьми частіше за все називають такими термінами, як «реабілітація», «психотерапія», «психологічна корекція», «розвиток особистості».

Психологічна реабілітація – це комплекс заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей особи, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження особистості.

Психотерапія (від грец. *psyche* – душа та *therapeia* – лікування) дослівно перекладається як «лікування душі». В теперешній час термін не має однозначного тлумачення. При різноманітті тлумачень прослідковуються два підходи: клінічний та психологічний. При першому підході психотерапія розглядається як сфера наукових знань про методи лікування, які впливають на стан та функціонування організму в сферах психічної та соматичної діяльності. При другому підході психотерапія визначається як особливий вид міжособистісної взаємодії, при якому жертвам торгівлі людьми надається професійна допомога психологічними засобами при вирішенні виникаючих у них проблем чи труднощів психологічного характеру. Таким чином, головна мета другого підходу – невилікування від психічних розладів, а допомога в процесі становлення свідомості та особистості, при якій психотерапевт постає супутником клієнта, його другом та наставником.

Умовами, необхідними для успішної реалізації психологічного підходу до психотерапевтичної роботи, являється наявність перш за все психологічної, а не медичної освіти, прагнення ставити не клінічний аналіз і призначати лікування, а сприймати людину, якою вона є, проявляти до неї співчуття, щирість і честність, пошук разом з нею шляхів подолання життєвих негараздів. Наслідком такого розуміння психотерапії являється розповсюдження її методів в педагогіці, психології та соціальній роботі. Але

все ж таки, ураховуючи, що психотерапія почала формуватися в медичній сфері, що спеціальність психотерапевта передбачена перш за все в різних лікарнях, доцільно використовувати поняття «психотерапія» прирівняно до роботи практичних психологів тільки у випадках, коли мова йде про усунення неврозів, фобій та інших психосоматичних проявлень. Коли виникає потреба в усуненні менш хворобливих відхилень (наприклад, акцентуацій характеру), то доцільно використовувати поняття «психологічна корекція».

Психологічна корекція – це спрямований психологічний вплив на особистість з метою забезпечення її повноцінного розвитку та функціонування.

Термін «розвиток особистості» (особистістний ріст) означає формування соціально значущих особистістних якостей та усунення психологічних умов, перешкоджуючих цьому.

Таким чином, підставою для розмежування категорій «реабілітація», «психотерапія», «психологічна корекція», «розвиток особистості», являється мета впливу на клієнта чи надання психологічної допомоги: лікування психічних розладів, корекція акцентуацій характеру та функціональних станів (зміна, виправлення того, що вже є), розвиток професійно важливих особистістних якостей (розвиток потенціалу).

Особливості психологічного впливу на внутрішній світ людини (клієнта) визначається початковою теоретичною позицією, яку вибірає практичний психолог. Аналіз наукової літератури показує, що в теперішній час найбільш розповсюджені наступні теоретичні підходи до психотерапевтичної та психокорекційної роботи: психоаналітичний (заснований на внутрішній психології); поведінковий (включає тренінги вмінь та програми модифікації поведінки); гіпосугестія і самонавіювання (аутотренінги); нейролінгвістичне програмування; гештальттерапія; екзистенційально-гуманістичний підхід та клієнт-центрована терапія.

Не аналізуючи сутність теоретичних підходів, відзначемо, що жоден з прийнятих підходів не має суттєвої переваги. Ефективність психокорекційної роботи у великому ступені залежить від давності психологічної проблеми клієнта та вміння психотерапевта (практичного психолога) підібрати до нього адекватні методи психологічного впливу.

Необхідно розмежувати індивідуальні та групові форми психокорекційної роботи. Найбільш типовою формою індивідуальної психокорекційної роботи практичного психолога є консультування. Як відзначається в науковій літературі, психологічне консультування, як молодий напрямок психологічної практики, поки що не має чітко окреслених меж. «Консультування – це сукупність процедур, спрямованих на допомогу людині в вирішенні проблем та прийнятті рішень стосовно професійної кар'єри, шлюбу, сім'ї, вдосконалення особистості та міжособистісних стосунків» [4, с. 7].

Це визначення достатньо близько тим, які дають вітчизняні фахівці. Так, Г. С. Абрамова підкреслює: «Суть психологічного консультування

полягає в тому, щоб психолог, використовуючи свої спеціальні, підкреслюю, спеціальні знання, професійні, наукові, створив умови для іншої людини, в яких вона переживає свої нові можливості в вирішенні її психологічних задач» [1, с. 199]. В багатьох визначеннях підкреслюється, що серцевиною консультування є взаємодія між клієнтом та психологом. Карл Роджерс, один з найвідоміших представників гуманістичної концепції в психології та засновник «клієнт-центрованої» терапії (тобто терапії, при якій клієнти завжди знаходяться у центрі уваги), відокремив три головних принципа даного підходу: кожна особистість унікальна, володіє безумовною цінністю та заслуговує поважного ставлення до себе; кожна особистість має бути відповідальною за себе та свої вчинки; кожна особистість має право самостійно обирати цінності та цілі, приймати самостійні рішення [5, с. 120].

Засновуючись на даних принципах, слід уникати будь-якого навіювання, тиску на клієнта, оскільки це заважає йому приймати на себе відповідальність та правильно вирішувати свої проблеми.

Психологічне консультування, як сфера психокорекційної роботи має багато відмінностей від психотерапії:

- консультування орієнтовано на клінічно здорову особистість – це люди, які мають у повсякденному житті психологічні труднощі та негаразди, а також люди, які почувають себе добре, але ставлять собі цілі подальшого розвитку особистості (тобто консультування – це засіб особистісного росту);

- консультування засновано на вірі людини в її можливість змінитися на краще;

- консультування частіше орієнтовано на теперешній час та на майбутнє клієнтів (на відміну від психотерапії, орієнтованої на пошук проблем у минулому);

- консультування зазвичай орієнтується на короткострокову допомогу (до 15 зустрічей), психотерапевтичні сеанси можуть тривати декілька років;

- консультування орієнтується на соціально-психологічні проблеми, які виникають при взаємодії особистості та оточуючого середовища;

- консультування цілеспрямовано на зміну поведінки та на розвиток особистості клієнта [4, с. 13].

Все вище вказане свідчить, що здійснення своєчасної та якісної профілактичної роботи, цілком виключити у осіб, які постраждали від торгівлі людьми стрес та посттравматичний синдром в сучасних умовах, скоріше за все, не може. Але цілком можливо істотно зменшити їх руйнівний вплив на психологічний стан людини.

Підводячи підсумки, необхідно підкреслити, що поставлена перед нами проблема актуальна та потребує пильної уваги, і данна стаття являє собою підсумок одного з багатьох етапів наукової розробки даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Абрамова Г. С. Введение в практическую психологию. М., 1996. С. 199.
2. Аванесов Г. А. Криминология и организация предупреждения преступлений. М., 1995. С. 125–126.

3. Алексеев А. И., Сахаров А. Б. Принципы преступлений и устранения их органами внутренних дел. М., 1985. С. 53.
4. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования. М., 1999. С. 7–13.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию, становление человека. М., 1994. С. 120.
6. Юридична психологія: підр. для студ. юрид. вищ. навч. закл. і фак. / В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко, Я. Ю. Кондратьєв та ін.] / (за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва). К., 1999. 352 с.

СУЧАСНА ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ CONTEMPORARY THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL WORK

Замашкіна О. Д. (Ізмаїл, Україна)

ДЕЯКІ ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВРАЗЛИВИМИ СІМ'ЯМИ І ДІТЬМИ

У статті представлені деякі інноваційні підходи до соціальної роботи з вразливими сім'ями і дітьми. Окреслені різні види соціальних послуг для даної категорії сімей.

Zamashkina O. (Izmail, Ukraine)

SEVERAL INNOVATIVE APPROACHES TO SOCIAL WORK WITH VULNERABLE FAMILIES AND CHILDREN

The article presents some innovative approaches to social work with vulnerable families and children. Different types of social services for this category of families are outlined.

У теперішній час сім'я як соціальний інститут переживає важку кризу. Втрачено значне число родинно-етичних традицій, змінилося відношення батьків до дітей, зруйнований психологічний мікросоціум сім'ї. У нових кризових умовах сім'я не може взяти повну відповідальність на себе за виховання своїх дітей, оскільки економічні умови, що постійно змінюються, заставляють батьків велику частину свого часу шукати джерела до існування у збиток виховання дітей.

Особливості сім'ї, що знаходиться в соціально небезпечному положенні, полягають в існуванні відносних матеріальних благ, які не виключають житлових проблем, алкогольної залежності батьків або одного з них, алкогольної залежності батька в неповній сім'ї, ряду труднощів в сім'ї з опікунами (похилого віку, педагогічно безграмотними, такими, що вживають алкоголь), а також ситуацій, коли батьки позбавлені батьківських прав, але діти проживають разом з ними.

Дія несприятливих, а часто нелюдських, умов життя на дітей в таких сім'ях досить тривалий час викликає негативні психічні, фізичні і та інші зміни в організмі і особистості дитини, що приводять до важких наслідків. Атмосфера сім'ї, весь родинний устрій впливають на дитину та його соціалізацію. Досвід спілкування, отриманий в сім'ї, дуже важливий, оскільки саме ним в значній мірі визначається благополуччя взаємин дітей з навколишніми людьми.

У реальних умовах розвитку українського суспільства соціальної підтримки потребує значна кількість сімей, оскільки погіршення соціально-економічної ситуації, спричиненої військовою агресією на Сході країни, вимушеним переміщенням значної частини населення і зменшенням можливостей для їх працевлаштування збільшилося число потенційних отримувачів соціальних послуг. До кола більш вразливих категорій населення можемо віднести багатодітні і неповні сім'ї; сім'ї трудових мігрантів; сім'ї із неповнолітніх батьків; біженці, або внутрішньо переміщені особи/сім'ї; сім'ї/особи, які постраждали від природних і техногенних катастроф; сім'ї, в яких є недієздатні особи; особи з інвалідністю; особи з числа дітей-сиріт; самотні і особи похилого віку та ін.

Сім'я як складова соціуму, що виконує певні функції, є предметом дослідження філософів, соціологів, педагогів, психологів. Розкриттям різних аспектів соціальної роботи із зазначеною категорією сімей займалися такі науковці як Т. Алексеєнко, О. Безпалько, О. Замашкіна, З. Кияниця, Ж. Петрочко, Т. Семигіна, Г.Слозанська та ін. У працях Т. Алексеєнко, В. Бідак, О. Безпалько, І. Бега, Н. Борецької, А. Брюхіної, А. Захарова, І. Звереві, О. Кабанець, В. Кан-Калика, А. Капської, В. Кравець, Л. Куранда, О. Палій, Н. Тимчишена, С. Харченка, Л. Чернікова та ін. обґрунтовується необхідність соціально-педагогічної підтримки сім'ї з боку держави.

У наданні допомоги сім'ї соціальна робота грає важливу роль, укріплюючи все громадянське суспільство і формуючи єдиний реабілітаційний простір для сімей, що знаходяться у важкій життєвій ситуації. Для вирішення проблем даної категорії сімей фахівці соціальної роботи надають різні види послуг [3], серед яких:

1) психолого-педагогічна робота з сім'єю (психологічне консультування, посередництво в конфлікті, організація груп само- і взаємодопомоги);

2) соціально-правова допомога (у відновленні втрачених документів, працевлаштуванні, оформленні субсидій і пільг та ін.);

3) сприяння навчанню і розвитку дитини в сім'ї (влаштування у дитячі дошкільні заклади, здобутті перекваліфікації і додаткового навчання);

4) сприяння в захисті здоров'я і оздоровлення дитини (надання лікарських засобів для дитини, медичне обстеження, догляд та ін.);

5) співпраця з організаціями, які пов'язані із захистом інтересів сім'ї і дітей (представлення інтересів сім'ї і дитини перед соціальними та іншими інститутами і різними органами влади);

6) залучення родичів й інших осіб до турботи про дитину (сприяння в оформленні документів на опіку/опікування).

Процес соціальної роботи з вразливими сім'ями і дітьми відбувається поетапно: раннє виявлення, втручання, патронат, – під час проходження яких подолання складнощів і негараздів у житті є мобілізацією і оптимальним використанням особистого потенціалу сім'ї. ресурсів соціального закладу і соціального середовища.

Необхідно зазначити, що одним з головних генераторів роботи з проблемами сім'ї можуть і повинні стати соціальні інновації, націлені на гармонійний, збалансований розвиток сім'ї і суспільства. Термін «інновація» – означає втілення нових форм, методів організації і управління в галузі. «В Україні реформа системи надання соціальних послуг має бути орієнтована на впровадження комплексного підходу під час обслуговування громадян із виходом у сім'ю... Сучасна система соціальних послуг має бути сімейно орієнтованою, комплексною, доступною і якісною» [2].

Загальновідомим є той факт, що соціальна робота в Україні базується на принципах індивідуального і комплексного підходу щодо надання соціальної допомоги вразливим сім'ям і дітям. Основним органом, що встановлює проблеми вразливої сім'ї й доводить до неї різні види підтримки, є система установ соціального обслуговування населення. Основними формами і методами соціальної роботи служб є «інформаційна, методична, рекламно-пропагандистська, аналітико-прогностична, медико-соціальна, соціально-педагогічна робота, соціальна адаптація і реабілітація» [1, с.79-82].

Проблеми технологізації соціального простору стають все більш актуальними. Існує кілька форм інноваційних технологій: програми і документи та соціальні процеси, які розвиваються на підґрунті цих програм. Нам видається дуже цікавим досвід зарубіжних працівників соціономічної сфери, які використовують у роботі з вразливою сім'єю технологію «Соціально-освітній ліфт». Сутність даної технології у тому, що однією з проблем сучасного суспільства є неможливість змінити соціальний прошарок, тобто соціальної мобільності у суспільстві. Вразливі сім'ї з дітьми, які мають тяжке матеріальне становище таку проблему самостійно вирішити не можуть. Мета технології – поліпшення ефективності соціальної роботи з сім'ями та їх всебічна підтримка.

Також не менш цікавим інноваційним методом нам представляється «Робота з мережею соціальних контактів», який передбачає надання спеціалістами соціальних служб допомоги і підтримки сім'ям, що зруйнували зв'язки з соціальними інститутами і самостійно, без кваліфікованої допомоги налагодити їх не можуть. Технологія «Інтенсивна сімейна терапія» спрямована на укріплення сімейних відношень, застосовуючи внутрішній потенціал сім'ї та кожного окремого її члена для вирішення складних життєвих проблем. Реалізується технологія через роботу спеціалістів соціальних служб та розробку спеціальних програм реабілітації сімей та її членів.

Отже, узагальнення інноваційного вітчизняного і зарубіжного досвіду в області надання соціальної допомоги і підтримки вразливих сімей і дітей дозволить підвищити ефективність роботи соціозахисних установ з їх соціальної реабілітації та ресоціалізації.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Замашкіна О. Д. Комплексний підхід щодо соціальної підтримки молодих сімей // *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2016. – № 1-2. – С.77–85.

2. Кучер Г. М. Інновації соціальної роботи в громаді із сім'ями, що опинилися в складних життєвих обставинах [Електронний ресурс]. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_82/part_2/44.pdf

3. Які види соціальної допомоги гарантовані державою [Електронний ресурс]. URL: <http://1proposobiyam.ru/raznoe/vidy-socialnoj-pomoshhi.html> 2

Котломанітова Г. О. (Полтава, Україна)

СТРАТЕГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ДЕСТИГМАТИЗАЦІЇ ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ ОСІБ

У тезах приділяється увага проблемі стигматизації та дискримінації осіб, що живуть з ВІЛ. Розглядаються основні стратегічні підходи, рівні, форми у галузі соціальної роботи щодо дестигматизації ВІЛ-інфікованих.

Kotlomanitova G. (Poltava, Ukraine)

STRATEGIES OF SOCIAL WORK FOR DESTIGMATIZATION OF HIV-POSITIVE PEOPLE

The thesis focuses on the problem of stigmatization and discrimination of people living with HIV. The basic strategic approaches, levels, forms in the discipline of social work about the destigmatization of the HIV-positive are considered.

У сучасному українському суспільстві наявна категорія осіб, що мають ВІЛ-позитивний статус. За даними ДУ «Центр громадського здоров'я МОЗ України» станом на 01.01.2018 р. під медичним наглядом перебуває 141 371 ВІЛ-інфікована особа, з них 43 816 хворих мають діагноз СНІД. У країні щодня реєструють 48 випадків захворювання на ВІЛ-інфекцію, 24 захворювання на СНІД та 8 випадків смерті від СНІДу. У 3525 дітей віком 0-17 р. підтверджено діагноз ВІЛ [1]. При цьому загальна кількість та частка людей, які живуть з ВІЛ, у структурі населення з року в рік зростає. ВІЛ-інфекція перестала бути проблемою окремих порівняно вузьких соціальних груп, вона активно поширюється серед загального населення, здебільшого серед молоді та людей середнього віку, водночас наявна група ВІЛ-позитивних дітей.

Люди, які живуть з ВІЛ, часто стикаються з упередженим до них ставленням (стигмою) та конкретними діями інших людей, що обмежують їх права і свободи (дискримінацією). Для українського суспільства сьогодні характерні нетерпимість до ВІЛ-інфікованих, страх і дискомфорт при спілкуванні з ними; думка про те, що ВІЛ-інфіковані створюють загрозу для оточуючих; упевненість, що ВІЛ-інфекція буває тільки у наркозалежних, представників секс-бізнесу та гомосексуалів; точка зору, що вирішити проблему ВІЛ/СНІДу можна шляхом боротьби з ВІЛ-позитивними людьми та їх ізоляції від суспільства, а не шляхом попередження розповсюдження ВІЛ-

інфекції через зміну власної поведінки. Це засвідчує підвищений рівень стигматизації до ВІЛ-інфікованих у суспільстві.

Дотепер аналіз негативних соціальних наслідків стигматизації та дискримінації за ознакою ВІЛ-статусу фокусується насамперед на внутрішніх проблемах представників людей з ВІЛ (нерівноправне становище представників даної соціальної групи у суспільстві, формування у них пасивності, самостигматизація та самодискримінація тощо). Водночас поза увагою залишаються наслідки стигми для дітей та молоді.

Аналіз проявів та соціальних наслідків стигматизації осіб за ознакою ВІЛ-статусу в сучасному українському суспільстві може стати важливим підґрунтям для формування соціальної політики, спрямованої на подолання цього соціального явища чи, принаймні, зменшення його масштабів, що, в свою чергу, позитивно позначиться на забезпеченні рівних можливостей для людей з ВІЛ у суспільстві. Тому важливим є визначення стратегічних підходів у соціальній сфері, розробка й упровадження дієвих форм, технологій соціальної роботи з дестигматизації ВІЛ-позитивних осіб.

Очевидно, що напруга внаслідок стигматизації розвивається у взаємодії особистості із суспільством. Це означає, що знизити цю напругу можна соціальними технологіями. Цей процес називається дестигматизацією. Дестигматизація – це відновлення членами стигматизованих груп своїх громадянських прав, втрачених у зв'язку з самостигматизацією і зовнішньою стигматизацією та дискримінацією. Поряд з дестигматизацією існує інший термін, який позначає конструктивне рішення в боротьбі зі стигматизацією, – «подолання стигми» («stigma-management»). Воно зосереджене на тому, щоб дати об'єктам стигматизації здатність подолати їх особисту стигму та вилікувати їх уражену ідентичність.

Для вирішення проблем стигматизації та дискримінації вбачаємо два види стратегій, спрямованих на пом'якшення наслідків: стратегії, що попереджають прояв стигматизації, упередженості та дискримінації; і стратегії, які дозволяють вирішити і виправити ситуацію, якщо стигма не викорінюється і призводить до дискримінаційних дій, результатом чого можуть стати негативні наслідки або відмову в здійсненні прав або надання послуг іншим особам.

Дестигматизацію в сфері соціальної роботи варто здійснювати на трьох рівнях: мегарівні (політика соціального захисту й законодавчої підтримки, формування толерантної позиції суспільства та громадської думки), мезорівні (створення мережі клінік, установ соціальної реабілітації для цієї групи, громадських організацій, груп само- й взаємодопомоги, програм соціально-профілактичного та реабілітаційного спрямування), мікрорівні (соціальний захист, соціальна адвокація, соціальний супровід, соціальна допомога конкретній особі чи сім'ї, яка виховує ВІЛ-позитивну дитину).

Дестигматизація дітей з ВІЛ спрямована на забезпечення прав дітей з ВІЛ та членів їхніх сімей; сприяє підвищенню рівня якості життя дітей з ВІЛ та членів їх сімей; зменшує загальний рівень агресивності, тривожності та

нетерпимості у суспільстві; позитивно впливає на здоров'я суспільства загалом. Форми соціальної роботи з дестигматизації ВІЛ-позитивних: індивідуальна робота (захист прав та адвокація інтересів, соціальний супровід різних категорій населення (ВІЛ-позитивних вагітних жінок, матерів з дітьми); догляд і підтримка ВІЛ-позитивних дітей); групова робота (тренінги, освітні семінари, інформаційно-профілактична робота в групах); соціальна робота громаді (функціонування спеціалізованих телефонів довіри; просвітницько-профілактична робота в ЗМІ, робота з групами самопомоги тощо).

Послаблення стигматизації та дискримінації людей з ВІЛ є важливим не лише з точки зору покращення становища представників даної соціальної групи в суспільстві, а й сприяє підвищенню ефективності відповіді на епідемію ВІЛ/СНІДу на рівні країни.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. ВІЛ-інфекція в Україні : інформ. бюлетень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucdc.gov.ua/attachments/article/586/41.pdf>.

Мосаєв Ю. В. (*Запоріжжя, Україна*)

ОСОБЛИВОСТІ ГАРДЕНОТЕРАПІЇ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

У тезах обґрунтовується доречність використання гарденотерапії в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку та розглядаються конкретні механізми їх застосування в рамках роботи практичних соціальних працівників.

Mosaev Y. (*Zaporizhzhya, Ukraine*)

FEATURES OF GARDENING AS A TECHNOLOGY OF SOCIAL WORK WITH ELDERLY PEOPLE

The thesis substantiates the appropriateness of the use of gardenotherapy in the framework of social work with older people and discusses the specific mechanisms of their use in the work of practical social workers.

Розвиток альтернативних методик соціальної реабілітації почався в другій половині ХХ століття, спираючись на народні традиції, які були поширеними на території різних країн світу. Наприкінці ХХ століття вони почали конкурувати з традиційними технологіями соціальної реабілітації та соціальної роботи. Однією з таких технологій є гарденотерапія.

Гарденотерапія є відносно новим напрямом соціальної реабілітації. Її сутність полягає в тому, що різні категорії людей, які мають функціональні обмеження або схильність до високого рівня психічного напруження. За аналогією з анімалотерапією, де головним фактором реабілітації є взаємодія людини з представниками тваринного світу.

Особливістю гарденотерапії є взаємодія людини з рослинами. Перевагою гарденотерапії як технології соціальної реабілітації є її комплексність та можливість отримання кількох реабілітаційних аспектів одночасно. Так як в рамках застосування гарденотерапії людина отримує не тільки емоційне розвантаження та активізацію емпатії, але й ерготерапевтичний та фізіотерапевтичні ефекти за рахунок фізичного навантаження в процесі конкретних гарденотерапевтичних занять.

Люди похилого віку є об'єктом соціальної роботи так і низки геронтологічних дисциплін (геронтологія, геріатрія, соціальна геронтологія та інші). Зазвичай більшість соціальних проблем людей похилого віку базуються на зменшенні загальної функціональності. Іншим блоком проблем геронтології є проблема самотності та відсутності психологічної мотивації у людей похилого віку до включення в активну фазу соціальних відносин, які домінують у суспільстві. Тим більше, що в багатьох розвинених країнах світу гарденотерапія є поширеною саме в рамках соціальної роботи з людьми похилого у паритеті з іншими клієнтами соціальних служб. Ситуація на території України є протилежною.

Сьогодні практичне застосування гарденотерапії на території нашої країни знаходиться на етапі свого становлення. На сьогодні в Україні формується спеціалізована інфраструктура для практичного застосування гарденотерапії як технології соціальної реабілітації. На сьогодні практичне використання гарденотерапії в рамках соціальної роботи є мінімальним. І на сьогодні поширення гарденотерапії відбувається за рахунок соціальної реабілітації дітей з функціональними обмеженнями. На сьогодні ця технологія застосовується волонтерськими об'єднаннями та приватними реабілітаційними центрами у вигляді допоміжної технології соціальної реабілітації. Здебільшого застосування гарденотерапії у соціальній роботі з дітьми, які мають функціональні обмеження має розважальний характер і фізіотерапевтичні ефекти від нього сприймаються як побічні. Таки стан речей зумовлений тим, що до сих пір гарденотерапія розглядається як форма популяризації технологій соціальної реабілітації, а не повноцінна технологія соціальної реабілітації. Крім того, сьогодні суттєво недооцінюється потенціал для застосування гарденотерапії в роботі з іншими категоріями клієнтів. На нашу думку однією з таких категорій могли б стати люди похилого віку. І на сьогодні неконструктивною виглядає відсутність подібних програм для людей похилого віку на території України. Так як люди похилого віку в Україні не є тією демографічною категорією, якій приділяється багато уваги у тому числі і з боку соціальних служб. Так сталося історично, соціальна робота з людьми похилого віку здебільшого зводиться до соціального патронажу та соціальної допомоги вдома. Окремим спеціалізованим напрямком соціального обслуговування людей похилого віку можна визначити соціальне обслуговування в рамках геріатричних закладів. На сьогодні геріатричні заклади України модернізуються і починають впроваджувати інноваційні технології індивідуальної та групової допомоги для людей похилого віку. Нажаль сьогодні серед них не є

популярною гарденотерапія. Головна причина такого стану речей полягає в тому, що на сьогодні в Україні дуже мало спеціалізованих локацій для використання гарденотерапії та мало бажання і інформації у соціальних працівників про можливості гарденотерапії в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку. Хоча у великих містах України проживає велика кількість людей похилого віку сільського походження, які в молоді роки звикли до роботи з рослинами. І тому на фоні зменшення функціональності люди похилого віку, які в молоді роки мали досвід роботи на городах та в садах під пильним керівництвом соціальних працівників могли б відновлювати власну функціональність та боротися з самотністю і іншими соціально-психологічними проблемами за допомоги гарденотерапевтичних занять.

Гарденотерапевтичні заняття в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку могли б відбуватися в рамках наступних локацій:

– алеї, парки та лісопаркові зони на території геріатричних закладів. Кожен геріатричний заклад має певні вуличні зони відпочинку для людей похилого віку та їх відвідувачів. Саме в рамках цих локацій соціальні працівники та реабілітологи мають можливості проводити гарденотерапевтичні заняття;

– громадські парки, тепличні комплекси та ботанічні сади. Кожна з територіальних громад на власній території має зазначені локації, які повинні використовуватися для потреби членів громади. На нашу думку соціальні працівники могли б проводити гарденотерапевтичні заняття саме в рамках цих локацій за згоди громади при наявності відповідного методичного забезпечення.

Розробка методичних рекомендацій в сфері застосування гарденотерапії в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку повинна бути покладена на спеціалістів, які працюватимуть у спеціалізованих гарденотерапевтичних лабораторіях, що повинні увійти до складу обласних та міських соціальних служб.

Зважаючи на все вище перераховане можна зробити висновок, що перспективи розвитку гарденотерапії в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку залежить від поширення гарденотерапії в Україні. Загалом гарденотерапія має суттєвий потенціал для застосування в рамках соціальної роботи з людьми похилого віку.

Лазарева А. О. (Одеса, Україна)

**ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТА НЕІНСТИТУЦІЙНОЇ ФОРМ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ
ОДЕСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Актуальність викладеного матеріалу обумовлено загостренням соціальних проблем, що виникають при взаємодії соціальних служб, благодійних фондів та громадських організацій, які надають соціальні послуги різним категоріям населення у Одеській територіальній громаді.

Lazareva A. (Odessa, Ukraine)

PROBLEMS THE INSTITUTIONAL AND NON-INSTITUTIONAL FORMS SOCIAL SERVICE OF POPULATION IN ODESSA LOCAL COMMUNITY

The relevance of the presented material is due to the aggravation of social problems that arise in the interaction of social services, charitable foundations and public organizations that provide social services to various categories of population in the Odessa territorial community.

Соціальні ризики, які виникають в сучасному суспільстві впливають на всі категорії населення, а отже їх ефективність повинна підвищуватися в залежності від ступеню нужденності тих категорій населення, яким вони надаються. Основне навантаження у наданні соціальних послуг покладається на соціальні служби, які у відповідності до соціальних програм Одеської громади та соціальних стандартів соціального обслуговування надаються різним категоріям населення. В той же час при наданні соціальних послуг населенню одні й ті ж послуги надаються одним і тим же категоріям населення соціальними робітниками, співробітниками благодійних фондів та волонтерами. Таким чином порушується один з принципів соціального обслуговування, закріплений в Законі «Про соціальні послуги» – принцип комплексності, що є на думку автора основною виникнення проблеми взаємодії інституційної та не інституційної форм соціального обслуговування населення в Одеській територіальній громаді.

Соціальне обслуговування – система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності [4, с. 167]. При цьому при визначення статуту соціальної служби не робиться наголосу на суто державницьку чи інституційну форму надання соціальних послуг. Соціальною службою вважається підприємство, установа чи організація незалежно від форми власності і господарювання, а також громадяни, що надають соціальні послуги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [2, с. 231].

Отже, виходячи з цього визначення – соціальною службою може бути центр соціальної адаптації та реабілітації для осіб без певного місця проживання, благодійний фонд, волонтерська організація, суспільна організація, територіальний центр надання соціальних послуг тощо. Через відсутність єдиної бази клієнтів соціальних послуг всі ці організації можуть надавати матеріальну допомогу одним і тим же людям. При чому перевірити цю інформацію не можна. Таким чином, відсутність такої бази даних порушує декілька принципів надання соціальних послуг населення: перший – соціальної справедливості та максимальної ефективності використання

бюджетних та позабюджетних коштів суб'єктами, що надають соціальні послуги [2, с. 232].

Згідно з даними соціальної програми надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним видам населення міста Одеси за 2018 – 2020 рр. передбачено наступні види соціальної допомоги: надання матеріальної допомоги на ремонт квартир, надання допомоги на отримання гарячого харчування, надання адресної щомісячної матеріальної допомоги різним категоріям населення, надання допомоги на відшкодування витрат на санаторно-курортне лікування, надання матеріальної допомоги на придбання будівельних матеріалів для проведення будинків і квартир, тощо [3].

В той же час у благодійних організаціях та фондах існують соціальні проекти, які спрямовані на надання соціальних послуг категоріям населення, матеріальна допомога яким передбачена в соціальній програмі м. Одеси та передбачена на виконання до 2020 року. При чому в соціальній програмі у якості виконавців надання соціальних послуг основними виконавцями виступають: департамент праці та соціальної політики Одеської міської ради, територіальні центри надання соціальних послуг населенню різних районів міста Одеси та районні адміністрації м. Одеси [3].

До наявних проблем додаються ще проблеми щодо введення соціальних стандартів обслуговування населення, згідно з якими деякі категорії населення не можуть отримати допомогу. Наприклад, люди похилого віку, одинокі, однак 1 групи рухомості згідно з державним стандартом догляду вдома сторонньої допомоги не потребують, а отже отримувати соціально-побутові послуги не можуть [1]. Однак, з урахуванням вікових обмежень та скорочення соціальних контактів соціально-побутова допомога вдома є не тільки формою виконання певних обов'язків, але й проявом уваги, та згідно з державним стандартом соціальні працівники змушені пояснювати, що для даної групи населення такий вид допомоги не передбачено.

Отже, наявність названих проблем в соціальному обслуговуванні населення в Одеській територіальній громаді потребує якісного моніторингу надання соціальних послуг, узгодження нормативно-правової бази між законодавством та державними стандартами, а також створення нових форм та технологій роботи з підопічними соціальних служб, які б не призводили до порушення основних принципів соціального обслуговування та не перетворювали систему соціального утримання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Державний стандарт догляду вдома. Міністерство соціальної політики України. Наказ 13.11.2013 №760. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13/print1382879643696867>

2. Законодавство України про соціальний захист: зб. офіційних текстів законів станом на 18 лютого 213 року. – К.: «Центр учбової літератури», 2013 – 540 с.

3. Міська цільова програма надання соціальних послуг та інших видів допомоги незахищеним верствам населення міста Одеси на 2018 – 2020 роки.

Рішення Одеської міської ради № 2742-VII від 14.12.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://omr.gov.ua/ru/acts/council/102265>

4. Фирсов М. В. Теория социальной работы. М: Академический проспект; Гаудеамус, 2009. – 512 с.

Азаркіна О. В. (Одеса, Україна)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ
ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ**

У тезах розглянуті причини виникнення домашнього насильства та обґрунтовано необхідність аналізу формування насильницького поведіння над дітьми.

Azarkina O. (Odessa, Ukraine)

**SOCIO-PSYCHOLOGICAL CAUSES OF CHILDHOOD
DOMESTIC VIOLENCE**

The reasons of occurrence of domestic violence are considered in the theses and the necessity of the analysis of the formation of violent treatment of children is substantiated.

Одна з актуальних проблем, які постають перед сучасним українським суспільством це прояв домашнього насильства. Домашнє насильство над дітьми поширене явище в Україні.

Домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [3].

Проблема домашнього насильства над дітьми є гострою в сучасному суспільстві, але при аналізі літератури та наукових праць можна визначити, що вона є не достатньо розробленою та дослідженою у соціально-педагогічній літературі. Польський спеціаліст із попередження домашнього насильства Л. Аларкон, дає таке визначення поняттю насильству – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками: здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети; завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі; порушують права й свободи людини; той, хто здійснює насильство, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможливорює ефективний захист постраждалим від насильства. Часто

насилля – не окремий акт, а тривалий процес, при якому встановлюється специфічна система взаємин між насильником і жертвою насилля [1, 2].

Для ефективного виявлення, попередження та протидії насильству щодо дитини важливо розуміти його природу та аналізувати причини його виникнення. Виділяють чотири основні категорії таких причин:

1. Причини, пов'язані з особливостями розвитку суспільства:

– відсутність у суспільній свідомості чіткої оцінки фізичних покарань як неприпустимих, високий рівень терпимості до жорстокого поводження з дитиною;

– демонстрація насильства в засобах масової інформації;

– низька правова грамотність населення;

– погана поінформованість дітей про свої права.

2. Причини, обумовлені соціально-економічним розвитком, структурою родини й моделлю спілкування у ній:

– низькі доходи і постійна нестача грошей;

– безробіття або тимчасова робота, а також низька кваліфікація (особливо у батька);

– молоді батьки;

– неповна родина;

– погані житлові умови, перенаселеність житлової площі призводять до додаткової напруженості, що може спровокувати насильство;

– конфліктні або насильницькі стосунки між членами родини;

– міжпоколінна реплікація (передання) насильницького досвіду;

– проблеми взаємин батьків і дитини;

– емоційна й фізична ізоляція родини.

3. Причини, обумовлені особистістю батьків:

– неадекватні соціальні очікування стосовно дитини, пов'язані з фізичними вадами дитини, її статтю, інтелектуальними здібностями тощо;

– низький рівень соціальних навичок;

– психічне здоров'я батьків;

– алкоголізм і наркоманія батьків і, як наслідок, психічні проблеми й афективні порушення;

– нерозвиненість батьківських навичок і почуттів;

– низька правова культура, недостатня обізнаність у нормах щодо охорони прав дитини та системи санкцій за жорстоке поводження з нею.

4. Причини, обумовлені особистістю дитини. Високий ризик стати жертвами насильства мають такі категорії дітей:

– небажані діти, а також ті, які були народжені після втрати батьками попередньої дитини;

– недоношені діти, які мають при народженні низьку вагу;

– діти, які живуть у багатодітній родині, де проміжки між народженнями дітей були невеликими (погодки);

– діти із вродженими або набутими каліцтвами, низьким інтелектом, з порушеннями здоров'я (спадкові та хронічні захворювання, у тому числі й психічні);

– діти, чие виношування й народження було дуже важким для матерів;
– діти, приналежні до етнічної меншини, діти, які мають статус біженця, переселенця або шукача притулку, що через низький рівень толерантності у суспільстві може бути фактором ризику виникнення насильства з боку однолітків, у громаді тощо [4].

Таким чином, формування насильницького поведження з дитиною не вичерпуються однією причиною, а зазвичай пов'язано із сукупністю причин, які необхідно детально аналізувати, розпочинаючи роботу з дитиною та сім'єю загалом. Розуміння причин виникнення насильства сприяє його попередженню та вибудовуванню дієвої системи захисних механізмів, а у кожному конкретному випадку допомагає його подоланню.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURE // REFERENCES

1. Трубавіна І. М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю / І. М. Трубавіна. – К.: ДЦССМ, 2002. – 216 с.
2. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна. – К.: Либідь, 2003. – 337 с.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»
4. Кияниця З. П., Петрочко Ж. В. Соціальна робота із вразливими сім'ями та дітьми / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – К., – 2017. – 224 с.

Ломоносова В. Д. (Одеса, Україна)

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТУ ЯК МЕТОДУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У тезах висвітлені найважливіші етичні аспекти кейс-менеджменту як методу соціальної роботи.

Lomonosova V. (Odessa, Ukraine)

ETHICAL ASPECTS OF CASE MANAGEMENT AS A METHOD OF SOCIAL WORK

The article highlights the most important ethical aspects of case management as a method of social work.

Кейс-менеджмент, як метод соціальної роботи, був впроваджений в практику соціальної роботи в Україні відносно недавно. Кейс-менеджмент або ведення випадку – це процес забезпечення доступу клієнтам до послуг і ресурсів, відповідно до їх індивідуальних потреб, з метою покращення якості їх життя, захисту прав та інтересів. В центрі кейс-менеджменту перебуває клієнт з його індивідуальними потребами. Сучасний кейс-менеджер (фахівець соціальної роботи), не завжди володіє якостями в спілкуванні з

людьми та навичками ефективного вирішення проблем, з якими можуть зіткнутися клієнти.

Оскільки принципи соціальної роботи тісно взаємопов'язані з етичними аспектами, то вони передбачають наявність відповідних особистісно-моральних рис у людей даної професії. Під етичними аспектами розуміються уявлення, питання та концепції, які є універсальними, та з яких впливає відношення соціального працівника до клієнта. Кейс-менеджеру необхідно володіти такими важливими якостями, як соціальна справедливість, людська гідність, конфіденційність та відповідальність [2].

В етиці соціальної роботи поняття «справедливість» є центральним. Звертаючись до кейс-менеджера, клієнт намагається знайти рішення своїх проблем, відновити справедливість, підвищити рівень життя. В коло проблем, які допомагає вирішити клієнту кейс-менеджер, входять питання пов'язані з усуненням бідності, дискримінації, приниження, низької адаптації, психологічного насилля, нестачі коштів на лікування та інші. Кейс-менеджер регулює на індивідуальному і системному рівнях забезпечення доступу клієнтів до необхідної інформації, послуг і ресурсів, а також максимально сприяє участі клієнтів у прийнятті рішень.

Працюючи з клієнтами, кейс-менеджер повинен пам'ятати, що кожна людина має почуття власної гідності. Соціальна робота в етичному сенсі може оцінюватися як діяльність, яка стверджує людську гідність громадян, що перебувають у скрутному становищі. Спеціаліст з кейс-менеджменту визнає цінність кожної людини та її право на реалізацію власних здібностей, на гідні умови життя та благоустрій, на вільний вибір життєвої позиції за умови, що права однієї людини не будуть перешкоджати реалізації прав інших людей та груп.

Кейс-менеджер повинен дотримуватися конфіденційності в роботі з клієнтом. Конфіденційність як моральне вимога свідчить про те, що співробітник соціальної служби «повинен поважати таємниці клієнтів», тобто не поширювати інформацію, отриману від клієнтів, без їх згоди. Однак можлива ситуація, коли ця інформація свідчить про небезпеку для оточуючих людей, суспільства, самого клієнта. Тому однозначно стверджувати, що таємниця клієнта повинна бути збережена в будь-якому випадку не є доцільним. Потрібна змістовна подальша конкретизація будь-якої ситуації, її аналіз.

Стандартами передбачена участь соціальних працівників у розробленні соціальної політики і програм, які поліпшують якість життя в суспільстві, звичайно, в межах своєї професійної компетенції. Тому кейс-менеджер, як соціальний працівник, повинен брати на себе відповідальність за виявлених клієнтів, яка перш за все стосується пошуку правильних, етичних шляхів розв'язання проблем клієнтів та можливих наслідків прийнятих рішень. Стосунки з клієнтом мають будуватися на довірі, на підтримці права на приватне життя й конфіденційності, а також на відповідальному використанні інформації.

Кейс-менеджер несе відповідальність за свою роботу не тільки перед клієнтом, але й організацією і клієнтом, вимоги яких можуть не збігатися між собою. Також кейс-менеджер несе відповідальність за:

- забезпечення клієнта необхідною інформацією і отримання його інформованої згоди з усіх аспектів процесу кейс-менеджменту;
- завершення процесу надання послуг, якщо вони більше не потрібні клієнтові;
- негайне інформування клієнта про можливе припинення надання послуг організацією і орієнтацію його до іншого постачальника таких послуг з метою забезпечення безперервності їх надання;
- інформування клієнта про те, що процес кейс-менеджменту не є анонімним, і конфіденційна інформація може передаватися іншим фахівцям, залученим до процесу.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Артеменко І. Е. Підготовка менеджерів соціальної роботи до застосування кейс-менеджменту у роботі з клієнтами. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Київ, 2014. Вип. 1. С. 12–19.
2. Махова Н. П., Филатов В. А. Профессионально-этические основы социальной работы: Уч. пос. Омск: Изд-во ОмГТУ, 2003. 90 с.

Лисенко О. М., Кримова Н. О. (Одеса, Україна)

ВЗАЄМОДІЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА І КЛІЄНТА: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У тезах розглянуто специфіка взаємодії соціального працівника і клієнта.

Lysenko O., Krymova N. (Odessa, Ukraine)

COOPERATION OF SOCIAL WORKER AND CLIENT: SOCIAL PSYCHOLOGICAL APPROACH

In theses it is considered specific of cooperation of social worker and client.

Практика соціальної роботи може бути визначена як процес, в ході якого особи з соціальними проблемами вступають у взаємодію із соціальними працівниками. В результаті цієї взаємодії відбувається видозміна соціальної ситуації чи проблеми. Соціальної роботі, як професійній діяльності, властиві специфічні риси, однією з яких є характер взаємодії між спеціалістом із соціальної роботи та клієнтом.

Актуальними є питання психологічного обґрунтування інтерактивної сутності соціальної роботи та пошуку шляхів удосконалення професійної діяльності у соціальній роботі соціально-психологічними методами.

Модель практичної соціальної роботи включає в себе три базових елементи. Це – клієнт, спеціаліст та соціальна складова процесу змін, до якої,

у свою чергу, належать соціально-психологічна складова поля клієнта, самого соціального працівника, а також активність суб'єктів взаємодії, взаємний вплив учасників професійної взаємодії в соціальній роботі [1].

Використання різноманітних психологічних прийомів і технік розподіляється на два основних методологічних принципи: директивний – розвиток допомагаючих стратегій, які засновані на лікуванні, і в цьому випадку клієнт є пасивним споживачем психотерапії, і не директивний, в основі якого – сприяння самоактуалізації особистості, здатності підтримувати себе самого, розвиток незалежності.

Важливими компонентами психологічних методів, які характеризують їх специфіку, є: клієнт, проблема, місце, процес. Клієнт – ядро соціальної роботи з випадком. Проблема – ситуація, за якої індивід не в змозі самостійно реалізувати свої потреби, що ускладнює його соціальне функціонування. Місце – соціальна служба, агенція, призначена для соціального обслуговування населення. Залежно від функцій, завдань і спеціалізації організації визначається зміст, характер, напрямки соціальної допомоги. Процес – послідовна діяльність соціального працівника, що спрямована на розвиток здатності клієнта вирішувати власні проблеми [2].

Аналіз літератури дозволив виділити наступні методи роботи при взаємодії психолога з клієнтом: метод вирішення проблем (Х. Перлман) базується на постулаті психодинамічної концепції, відповідно до якого все життя людини є процесом, який має своє проблемне вирішення; психосоціальний метод (Ф. Холліс) заснований на проникненні у причини девіантної чи дезадаптаційної поведінки клієнта, відновленні «історії хвороби» клієнта; поведінковий підхід (Ед. Й. Томас) зосереджується на можливостях соціального середовища, в системі «особистість – середовище»; підхід, центрований на завданні (С. Рід, Р. Епштейн), чи втручання, яке центроване на завдання, – це набір процедур для полегшення сприйняття клієнтом цільових проблем, де проблема формулюється клієнтом при узгодженні із соціальним працівником, а також визначається цілями і можливостями соціальної служби, агенції, їх компетенцією; кризовоорієнтований короткотерміновий метод індивідуальної роботи – це комбінований підхід, який полягає у використанні елементів психотерапії, практичної психології, раціональних дискусій в соціальній роботі; раціональний метод індивідуальної роботи (Г. Вернер, М. Кінді) виступає як альтернатива психоаналітичним моделям індивідуальної роботи; терапія реальністю (В. Глассер) – метод індивідуальної роботи, в основі якого лежить твердження, що особистість має бути любимою і відчувати свою цінність, а для цього необхідно визначити стандарти поведінки та інше.

У рамках соціальної роботи консультативна допомога здійснюється у кількох напрямках. Так, Скаллі і Хорсон виділяють шість видів допоміжних стратегій: 1) надання порад через пропонування власної думки щодо вирішення проблеми; 2) надання інформації; 3) безпосередні дії шляхом надання безпосередніх послуг; 4) навчання: допомога в оволодінні фактами, знаннями і навичками, які сприяють поліпшенню ситуації; 5) системні зміни:

вплив на соціальне середовище, організація позитивних взаємостосунків; б) консультування: допомога в аналізі проблеми, виявлення конфліктогенних зон, знаходження альтернативних шляхів виходу і прийняття рішень, сприяння особистості у самопомозі [3].

Соціальна робота здійснюється у процесі взаємодії соціального працівника і клієнта, характерними рисами якого є: активна участь клієнта у цілепокладанні, у визначенні завдань і бажаних результатів спільної роботи, стратегії і тактики спільних дій, обумовленість взаємодії гуманістичними цінностями соціальної роботи, функціонально-рольовий характер взаємодії, наявність емоційних та раціональних компонентів взаємодії.

Послідовне використання наукових методів дає змогу соціальним працівникам осмислити сутність, з'ясувати ефективність практичних дій, ідентифікувати проблеми, які виникають у їхній роботі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Доуел М., Марш П. Ориентированная на решение задачи социальная работа: Пер. с англ. – К.-Амстердам: Ассоциация психиатров Украины, 1997. – 135 с.
2. Тюття Л. Т. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. пос. / Л. Т. Тюття, І. Б. Іванова. – К.: «Знання», 2008. – 574 с.
3. Фирсов М.В. Психология социальной работы: Содержание и методы психосоциальной практики: Учеб. пособие для вузов / М. В. Фирсов, Б. Ю. Шапиро. – 6-е изд., пер. и доп. – М.: Изд-во Юрайт, 2017. – 390 с.

Шелевер О. В. (*Ужгород, Україна*)

ДО ПИТАННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІ ДІТЕЙ ТА ПОЛІТИКИ ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІ

У тезах розкрито питання інституційного догляду за дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, дітьми з обмеженими можливостями та формування політики деінституалізації цих категорій дітей.

Shelever O. (*Uzhgorod, Ukraine*)

THE INSTITUTIONALIZATION OF CHILDREN AND THE POLICY OF DEINSTITUTIONALIZATION

This article is devoted to the issues of the institutional care for orphans, the children deprived of parental care, children with disabilities and the development of a policy of deinstitutionalization of these categories of children.

В умовах суспільних трансформацій особливого значення набуває проблема деінституалізації соціальних послуг для дітей, зокрема реформування інтернатних закладів та розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

На розв'язання цієї проблеми спрямована Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 рр. Наразі почався II етап (2019-2024 рр.) реалізації реформи, під час якого кожний регіон повинен оцінити свою мережу інтернатних закладів та виконати регіональний план реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

В багатьох європейських країнах процес деінституалізації або проводять успішно, або вже його завершили. Так, у Польщі, Румунії, Болгарії, Молдові вихованці інтернатних закладів становлять не більше 0,5% дитячого населення, в Австрії, Норвегії – 0,1% дітей в інституціях. За останніми даними, Україна має одну з найбільших в Європі кількість дітей, які перебувають у різних інституційних закладах: 1,4% дитячого населення країни. При цьому безліч досліджень свідчать про шкідливість інституалізації для здоров'я та соціальної адаптації дитини.

Деінституалізація – це процес заміни системи інституційного догляду дітей (школи-інтернати, дитячі будинки тощо) системою, яка забезпечує виховання дитини у сім'ї або умовах, максимально наближених до сімейних [2].

За визначенням Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) для країн ЦСЄ/СНД деінституалізація розуміється як процес, що включає чотири компоненти [3]:

1. Профілактика соціального сирітства (попередження направлення та перебування дітей в інституціях без необхідності, недопущення направлення їх в інші заклади).

2. Пошук та розробка належних альтернативних форм сімейного влаштування і надання замісним сім'ям послуг і системи пілг.

3. Робота з персоналом закладів для дітей з метою мінімізації спротиву закриттю і передачі дітей в сім'ї, планове закриття, випереджуюча перепідготовка персоналу або їх працевлаштування.

4. Створення умов більш високої якості життя тим дітям, які в силу різних причин не будуть передані у сімейні форми.

Таким чином, в основі політики деінституалізації лежить турбота про сім'ю та дитину, з врахуванням її індивідуальних потреб.

Дитячий фонд ООН розглядає деінституалізацію не просто як заходи зі скорочення кількості дітей в інтернатних установах, а як процес планування перетворень, скорочення кількості закладів інтернатного типу і/або їх закриття, що супроводжується створенням цілого комплексу різноманітних послуг з влаштування дітей з урахуванням їх права на сімейне виховання та оточення. Процес деінституалізації здійснюється у відповідності з нормами і стандартами, що ґрунтуються на дотриманні прав дитини і орієнтовані на результат. Його мета – забезпечення ситуації, коли перебування в закладах інтернатного типу є тільки однією з багатьох інших форм влаштування життя дітей і її обирають в адекватних умовах, які найкраще відповідають інтересам дитини.

Будь-яка форма влаштування дитини повинна здійснюватися в її інтересах, тобто забезпечувати дитяче благополуччя. Експерти Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) розробили систему критеріїв, за якими можна оцінити зміст поняття «дитяче благополуччя». Серед них виділяють матеріальне благополуччя, стан здоров'я та захищеність, освіта, стосунки з родичами та однолітками, суб'єктивне відчуття благополуччя самими дітьми. Вони можуть використовуватися і під час оцінювання інституційного догляду та визначення його ефективності.

Безперечно, якщо після розміщення дитини у певній інституції наведені критерії оцінюються негативно, то така інституалізація повинна визначатися неефективною і, навіть, шкідливою. Шляхом експертного опитування педагогів, психологів, соціальних та медичних працівників, а також самих дітей, які перебувають в інституціях оцінюється економічне, соціальне та психологічне благополуччя дитини, її можливість жити повноцінно.

Проте не до всього контингенту дітей, які перебувають в інституціях, можна застосовувати загальні критерії оцінки благополуччя. Дослідження, проведені в країнах із тривалою історією існування фостерних (прийомних) сімей продемонстрували, що влаштування дитини у сім'ю не є гарантією успішної соціальної адаптації. Більше того, існують ситуації, коли влаштування до закладу є найбільш прийнятним варіантом із позиції інтересів дитини. С.С.Бірюкова зазначає, що для окремих категорій дітей із серйозними фізичними або психічними відхиленнями у розвитку інституційне влаштування показало більш високу ефективність навіть у країнах із добре розвиненою системою прийомного батьківства. Водночас діти, які виховувались у прийомних сім'ях, у дорослому житті часто відчують ті ж труднощі, що і випускники інституційних закладів [1, с.434-437]. Саме тому потреба у певній кількості закладів інституційного догляду існує в усіх країнах.

Зауважимо, що заклади інституційного догляду за дітьми функціонують і у таких країнах, які орієнтовані на виховання дитини у сім'ї або умовах, максимально наближених до сімейних (Великобританія, Франція, Німеччина, Швеція та ін.). Водночас більшість вітчизняних та зарубіжних досліджень доводять, що тільки незначна кількість дітей потребує дійсно інституційного догляду та виховання.

Зміна пріоритетів державної політики у сфері дитинства спрямована на запобігання розміщення дітей в заклади інтернатного типу та захист їх права на сімейне виховання. Результатом політики деінституалізації має стати успішна соціальна реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, їх подальша соціальна адаптація.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бірюкова С. С. Семейное устройство детей-сирот: специфика российского подхода в сравнении с опытом европейских стран: XV апрельская международная научная конференция по проблемам развития

экономики и общества: в 4-х книгах. – Кн. 3. Издательский дом НИУ ВШЭ, 2015. С. 432–441.

2. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей. К.: Видавничий дім «Калита», 2009. 193 с.

3. Деинституциализация: глоссарий «Защита детей» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unicef.ru/upload/iblock/89e/89e1e5a4ece0aa4d5f08220695d09fc0.pdf>

Дереш В. С. (Херсон, Україна)

УПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ

У тезах описано особливості надання соціальної допомоги бездоглядним дітям. Показано приклад взаємодії соціальних інститутів міста Херсона у подоланні дитячої бездоглядності.

Deresh V. (Kherson, Ukraine)

INTRODUCE OF THE SYSTEM OF SOCIAL WORK ON OVERCOMING CHILD HOMELESSNESS

The theses describe the peculiarities of providing social assistance street children. It is demonstrated on the example of interaction between social institutions of the Kherson in overcoming child homelessness.

Останнім часом в Україні дитяча бездоглядність набула масового характеру. Причиною цього стало незадовільне економічне становище сімей, трудова міграція, соціально-політична ситуація в країні, участь громадян в ООС (АТО), поява вимушених переселенців зі сходу та тимчасово переміщених осіб. Звісно, на фоні цих проблем, питання виховання і соціалізації дітей відійшло на задній план. Дорослі послабили свій нагляд за поведінкою дітей, їх розвитком та самопочуттям або й зовсім перестали слідкувати за ними. Це призводить до соціальної дезадаптації дітей і безпритульності. Тому слід активізувати роботу органів державної влади, соціальних служб, соціальних педагогів, громадських організацій як з дітьми, так і з батьками, щодо профілактики дитячої бездоглядності.

З метою подолання дитячої бездоглядності та запобігання сирітству, створення умов для всебічного розвитку і виховання дітей, у м. Херсоні діє міська програма «Діти Херсона» на 2016-2020 роки». Органами місцевого самоврядування та внутрішніх справ розробляються методики виявлення та обліку осіб, схильних до протиправних дій, створюються банки даних на дітей, які знаходяться у складних життєвих обставинах. Державні і громадські структури взаємодіють, інформуючи один одного про дітей вулиці.

До основних завдань програми «Діти Херсона» належать: створення та впровадження ефективних форм роботи щодо профілактики бездоглядності; виявлення сімей, які не виконують виховні функції, та захисту прав дітей з цих сімей; соціальна підтримка дітей, які перебувають у складних життєвих умовах; правовий захист дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; реабілітаційна та корекційно-виховна робота з дітьми та батьками [2].

Служба у справах дітей управління молоді та спорту Херсонської міської ради, крім вищезазначеного, створює умови для утвердження в територіальній громаді м. Херсона сімейних цінностей, виховання відповідального батьківства та запобігання соціальному сирітству; забезпечення морального здоров'я та матеріального забезпечення сімей з дітьми. Так, за 2018 рік до сімейних форм виховання влаштовано 99 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, серед яких усиновлено 37 дітей, взято під опіку і піклування 61 дитину, а до дитячого будинку сімейного типу влаштовано 1 дитину. Всього на обліку служб у справах дітей перебуває 536 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [1].

Спільно із районними службами у справах дітей та з працівниками Головного управління Національної поліції в Херсонській області, службою у справах дітей управління молоді та спорту Херсонської міської ради регулярно здійснюється вулична соціальна робота. Так, за 2018 рік було проведено 290 профілактичних рейдів, під час яких виявлено на вулиці 67 дітей. З них 9 влаштували до лікарні, 19 повернули у сім'ї, 39 дітей було влаштовано до центру соціально-психологічної реабілітації дітей [1].

До соціальної роботи із дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах активно долучаються приватні підприємці, громадські організації, соціальні інститути міста. Зокрема, 01.06.2018 р. було проведено акцію «День захисту дітей» (ТРЦ «Фабрика», Jump Park), 29.08.2018 р. – акцію «Готуємо дітей до школи» (мала зала виконавчого комітету Херсонської міської ради), 19.12.2018 р. – перегляд дітьми вистави «Святий Миколай» (Херсонський академічний обласний театр ляльок), 21.12.2018 р. – проведено акцію «Святковий Новий рік» (ТРЦ «Фабрика», Jump Park) [1]. Уже стало традицією проведення щорічної акції «Святий Миколай крокує по планеті» (Херсонський державний університет, соціально-психологічний факультет), де студенти-волонтери готують солодкі подарунки дітям та показ новорічної казки з цікавими конкурсами, танцями, естафетами та загадками для дітей шкіл міста.

Слід відмітити, що службою у справах дітей м. Херсона здійснюється інформування громадськості про проблеми дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і пропагування форм сімейного виховання дітей через засоби масової інформації (на телеканалі «Скіфія» запроваджено соціальний проект «Подаруй світло»).

Вагому нішу у профілактиці дитячої бездоглядності та популяризації форм сімейного виховання займає робота, яка проводиться Херсонським

державним університетом. Так, 08.10.2018 р. був проведений «круглий стіл» «Місце та роль сімейного виховання у формуванні особистості» із студентами і кандидатом філософських наук, експертом з питань сімейної політики та сімейних відносин Адріаном Буковинським. Ця зустріч сприяла утвердженню в студентському середовищі сімейних цінностей і формуванню усвідомленого батьківства у молодих людей. 14.12.2018 р. на базі Соціально-психологічного факультету ХДУ для соціальних педагогів закладів освіти був проведений науково-практичний семінар «Соціально-педагогічна робота з учнями в період воєнного конфлікту: правила безпеки та допомога». Соціальні педагоги мали змогу отримати знання і навички роботи з дітьми-переселенцями із зони ООС (АТО) та в майбутньому продуктивніше працювати із дітьми цієї категорії та їх батьками щодо попередження бездоглядності.

Таким чином, запровадження міської програми «Діти Херсона» на 2016-2020 роки має позитивні наслідки. Хоча, на нашу думку, варто приділити більше уваги профілактиці бездоглядності серед дітей міста. Для цього слід проводити тренінги, семінари, зустрічі з питань профілактики бездоглядності, правопорушень, захисту прав та свобод дітей, як із самими дітьми, так і з батьками та педагогами; впровадити при школах, середніх та вищих навчальних закладах для майбутніх і молодих батьків педагогічний всеобуч з формування усвідомленого батьківства.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Звіт щодо виконання у 2018 році Міської програми «Діти Херсона» на 2016-2020 роки. URL: <https://ums.ks.ua/pro-služhbu-u-spravah-ditej/> (дата звернення: 03.11.2019).
2. Міська програма «Діти Херсона» на 2016-2020 роки. URL: http://www.hgi.org.ua/static_content/prog/program_2016_VII/s239-1.pdf (дата звернення: 03.11.2019).

Боделан М. В., Борисюк А. О. (Одеса, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ КЛІЄНТАМ, ЯКІ МАЮТЬ ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ

У тезах проаналізовані результати анкетування працівників соціальних служб з метою визначення особливостей надання соціальних послуг клієнтам, що мають психічні розлади.

Bodelan M., Borysiuk A. (Odesa, Ukraine)

RESEARCH OF PECULIARITIES OF PROVIDING SOCIAL SERVICES TO CLIENTS WITH MENTAL DISORDERS

In the thesis analyzes the results of a survey of social service workers in order to determine the peculiarities of providing social services to clients with mental disorders.

Законом України «Про соціальні послуги» № 4607 від 17 січня 2019 року визначено основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг для будь-яких цільових груп, які перебувають у складних життєвих обставинах [2].

Такі умови передбачають певні чинники, серед яких є психічні та поведінкові розлади (порушення сприйняття, пам'яті, уваги, поведінки тощо). Зазначені розлади науковцями класифікуються як: фізичні (спричинені хворобами, порушеннями сну); емоційні (відчуття печалі, страху або тривоги); когнітивні (агнозії, патологічні переконання, порушення пам'яті); поведінкові (агресивна, депресивна поведінка), перцептивні (ілюзії сприйняття) [1]. Серед найбільш небезпечних, ними визначено розлади, які спровоковано зловживанням хімічних речовин або пов'язані з безпосереднім ушкодженням мозку (травмами тощо). Тому, вважаємо необхідним наголосити на тому, що саме психічні розлади мають найбільшу соціальну вагу серед всіх інших передбачених Законом чинників.

Також Законом України «Про соціальні послуги» передбачається класифікація послуг для зазначеної категорії та визначено, що надавати їх повинні лише професіонали (державні, комунальні організації) [2].

З метою окреслення особливостей надання соціальних послуг особам, що мають психічні розлади, нами було проведено анкетування працівників соціальних служб. Сформовано вибірку, до складу якої увійшли: 17 працівників з Одеського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ОМЦСССДМ); 4 працівників Управління соціального захисту населення Малиновського району Одеської міської ради (УСЗН Малиновського району ОМР); 5 – Управління сімейної та гендерної політики Департаменту праці та соціальної політики Одеської міської ради (УСГП ДПСР ОМР). Наявність досвіду надання соціальних послуг клієнтам соціальної роботи було обов'язковою вимогою для залучення працівників соціальних служб. Загалом в анкетуванні взяли участь 26 респондентів.

На основі власної самооцінки респонденти мали відповісти на 9 запитань анкети.

Перше з них передбачало зазначення назви установи, в якій працює респондент. Друге запитання анкети мало виявити стаж роботи респондентів у соціальних службах та їх кваліфікацію.

Так, серед працівників соціальних служб, залучених до анкетування, стаж роботи до 1 року мали 5 (19,2 %) респондентів, від 1 до 3 років – 8 (30,7%) респондентів, від 3 до 5 – 11 (42,2%) респондентів і понад 5 років – 2 (7,9%) респондента.

Респонденти мали кваліфікацію: фахівець із соціальної роботи – 11 (42,2 %), фахівець I категорії з соціальної роботи – 2 (7,9%), соціальний педагог – 5 (19,2%), психолог – 5 (19,2%), юрист – 3 (11,6%).

На третє запитання: «Чи надавали Ви соціальні послуги клієнтам з психічними розладами та їх родичам або опікунам?» усі 26 (100%) респонденти відповіли «так». Тому усі зазначені респонденти продовжували анкетування, бо дали ствердливую відповідь.

На четверте запитання анкети: «Як часто Ви надаєте соціальні послуги клієнтам з психічними розладами?» усі 26 (100%) респондентів відповіли «понад 5 разів на місяць». Щодо п'ятого запитання: «Як часто Ви надаєте соціальні послуги родичам або опікунам осіб з психічними розладами?», то всі респонденти також надали відповідь «понад 5 разів на місяць». Отримані відповіді дозволяють дійти висновку, що зазначена категорія потребує не тільки медичного супроводу, а також й соціального.

Шосте запитання «В чому саме, на Вашу думку, виражається складність надання соціальних послуг клієнтам з психічними розладами?» дозволило отримати такі відповіді: «вони дуже часто розповідають життєві історії, з яких дуже складно відокремити потреби з якими звернулися до служби», «звертаються з потребами, які ми не в змозі вирішити (наприклад: знайти викрадені речі, організувати поїздку закордон тощо)», «порушують «особистісні кордони» (наприклад: намагаються торкнутися до різних частин тіла, вимагають особистий номер телефону)», «дуже емоційно реагують, якщо не виконуються їх вимоги».

Щодо сьомого запитання «В чому саме, на Вашу думку, виражається складність надання соціальних послуг родичам або опікунам осіб з психічними розладами?», то більшість респондентів надали такі відповіді: «вони найчастіше емоційно-пригнічені, дратівливі та конфліктні, тому виникають складності у спілкуванні», «вони не бажають звертатися до медичних закладів, задля покращення психічного стану підопічного, з метою збереження свого матеріального стану», «вони вважають, що їм усі та все зазначена категорія осіб, їх родичі або опікуни потребують не лише матеріальної та соціальної допомоги, а й психологічної підтримки. Тому, вважаємо доцільним впровадження біопсихосоціальної моделі надання допомоги, яка об'єднує зусилля з іншими спеціалістами (лікар-психолог-фахівець із соціальної роботи).

Восьме та дев'яте запитання мали на меті виявити, які професійно важливі якості та знання необхідні соціальному працівнику для надання ними зазначених соціальних послуг. Узагальнюючи відповіді працівників соціальних служб на запитання: «Які професійно важливі якості необхідні соціальному працівнику для надання соціальних послуг клієнтам з психічними розладами?», можна констатувати, що 11 (42,2%) респондентів вказали на всі запропоновані у відповідях якості: ввічливість, емоційна врівноваженість та спостережливість. Щодо запитання: «Які знання необхідні соціальному працівнику для надання соціальних послуг клієнтам з психічними розладами?», то лише 7 респондентів, що становить 26,8% вказали на знання із соціальної роботи та сучасних теорій з суміжних її наук, тоді як 19 (73,2%) респондентів наголосили лише на необхідності знань з ведення документації.

Отже, аналіз результатів анкетування фахівців соціальних служб, дозволяє дійти висновку, що неодмінною умовою здійснення ними професійної діяльності – є надання соціальних послуг клієнтам з психічними розладами та їх родичам або опікунам.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Приб Г. А. Соціальна психіатрія і наркологія: навчальний посібник. К.: ІПК ДСЗУ, 2016. 255 с.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 18. Ст.73.

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ SOCIAL POLICY AND HUMAN RIGHTS

Ільянова А. О. (Київ, Україна)

МЕДІАПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: КОНСТРУЮВАННЯ МАЙБУТНЬОГО, ПСИХОЛОГІЯ МАС

У тезах викладено результати попередніх досліджень що стосуються сучасних методів комунікації, учені пропонують свої методи та нестандартні форми примноження людських ресурсів та наявного потенціалу націй. Група дослідників пропонують своє бачення процесів творення громадської думки, інформування громадян про кандидатів та учасників політичних процесів. Тема конструювання майбутнього значно глибша ніж короткотривала активність у ЗМІ напередодні перегонів, тому пропонуючи висновки та рекомендації ми звертаємося до напрацювань присвячених творенню іміджу і взаємодії ЗМІ з політикумом, використання медіа у сфері PR.

Піанова А. (Kyiv, Ukraine)

MEDIAPOLITICS AND HUMAN RIGHTS: CONSTRUCTING THE FUTURE, PSYCHOLOGY OF THE MASS

In this study the author try to reveal the essence of the organizational culture the context of interrelation of formation of image of the country. Important psychological readiness to evolve that is the base for forming the image of both the country. Media is everything, and the world seems to be nothing without it, media is the most powerful tool of communication.

Медіаполітика має колосальний вплив на формування масової свідомості. Нами досліджено досвід науковців-практиків, іміджмейкерів, фахівців-новаторів щодо створення і поширення авторських практичних і наукових технологій впровадження позитивного іміджевого забарвлення об'єкта (предмета іміджу) у масову свідомість. Вивчаючи історію становлення інформаційного простору України в період з 1991 по 2019 рр., спостерігаємо за еволюцією медіасередовища, появу нових прийомів і методів комунікації відповідно до запитів часу. Разом з іншими політичними та соціальними науками іміджелогія набуває популярності серед практиків і науковців-сучасників, тому з'являється дедалі більше напрямків її розвитку та тлумачень. За змістом і можливим напрямом іміджелогія набуває наукового забарвлення відповідно до сфери її застосування: державотворення, наука, дипломатія, бізнес, економіка, PR, політологія, медицина, культура, мистецтво, шоу-бізнес, соціальна сфера, психологія. Підхід до творення іміджу сучасної України передбачає системність і послідовність. Кілька років поспіль українські політтехнологи та

іміджмейкери «калькують» прийоми виборчих перегонів США на прикладі серіалу «Картковий будинок», адаптовуючи політичні прийоми американців до вітчизняних реалій. За конфіденційними даними, подібні алгоритми вже широко розробляють вітчизняні програмісти на замовлення майбутніх кандидатів у президенти» [1]. Надзвичайно швидкими темпами розвитку науки і медіасередовища щодня з'являються нові інструменти формування іміджу і впливу на аудиторію. На конференціях і наукових зібраннях провідних дослідників теми здебільшого акцентується на взаємодії об'єкта, імідж якого формується, і цільової аудиторії і наголошується, що результатів можна досягти за допомогою медіаінструментів. Зібрані матеріали, зокрема опитування й персональні інтерв'ю з фахівцями та експертами, причетними до формування іміджу України, свідчать про прагнення більшості (громадян 90% опитаних протягом року) позитивних змін для України і щоденну роботу в цьому напрямі. На їх підставі розроблено рекомендації (інструкції) щодо шляхів розв'язання наявних проблем. Питання формування іміджу держави актуальне й не вирішене, немає єдиного алгоритму творення іміджу, а час потребує нових ефективних наукових методів і дієвих рішучих практичних кроків. Україні необхідно підкоригувати діяльність ЗМІ як інструменту творення іміджу країни, вийти на новий рівень співпраці ЗМІ і державних органів. У наукових дослідженнях, зокрема у даній та попередніх працях, пропонуємо висновки власної науково-практичної діяльності щодо засобів ефективного впливу на розум і відчуття аудиторії за допомогою ЗМІ, формування громадської думки на користь держави. Йдеться про ефективне, дієве поширення іміджетворювальної інформації [2].

Тому напередодні «Виборів 2024» варто створити комунікаційну платформу в Інтернеті, де кожен користувач міг би висловлювати свої думки щодо власного внеску у розбудову України, бачення характеристик її очільника. Сучасне медіасередовище стрімко змінюється відповідно до запитів ринку і появи новітніх технологій, класична освіта іноді не встигає за цим процесом, саме тому, щоб залишатися конкурентними на медіа ринку фахівцям необхідно дбати про самоосвіту удосконалювати навички та вміння.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Білоусенко М. [Електронний ресурс] // Українська правда. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/11/20/7162687/index.amp>
2. Чекалюк В., Ільянова А. Interference communications: Professionalism image market in formation of the political elite of Ukraine // The Potential of Modern Science: колективна монографія [Електронний ресурс]. – Лондон, 2019. – Режим доступу: <http://www.sciemcee.org/library/books/london>

Кравченко О. О., Молоченко І. А. (Умань, Україна)

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ОДИНОКИМ МАТЕРЯМ В УКРАЇНІ

На основі аналізу нормативно-правової бази соціального захисту одиноких жінок з дітьми, запропоновано заходи та пропозиції щодо соціальної практики з такою категорією громадян.

Kravchenko O., Molochenko I. (Uman, Ukraine)

SOCIAL SERVICES TO SINGLE MOTHERS IN UKRAINE

Based on the analysis of the legal framework of social protection for single women with children, measures and proposals for social practice with this category of citizens were proposed.

Економічні, соціальні та культурні права мають особливе значення для жінок з вразливих соціальних груп, оскільки вони непропорційно страждають від бідності, соціальної та культурної маргіналізації. Як результат, жінки з вразливих груп мають нерівні можливості доступу до ресурсів та послуг, менші повноваження у політичній, економічній та соціальній сферах.

До числа найбільш незахищених верст населення відносяться одинокі жінки з дітьми.

Різні аспекти проблеми соціального захисту населення висвітлюються у наукових розвідках С. Бандур, К. Батигіної, Н. Болотіної, Н. Борецької, К. Ващенко, М. Мокляк, О. Новікова, О. Палій, М. Кравченко, О. Петроє, О. Піщуліна, О. Савченко, Ю. Саєнко, Т. Семигіної, Б. Сташківа, В. Скуратівського, П. Ситніка, В. Трощинського, Н. Ярош та ін.

Проте недослідженою залишається проблема соціального захисту одиноких матерів, що обумовлює завдання наукової розвідки – на основі аналізу нормативно-правової бази соціального захисту одиноких жінок з дітьми, запропонувати заходи та пропозиції щодо соціальної практики з такою категорією громадян.

Поряд із соціальним забезпеченням одинокі жінки з дітьми потребують інших видів соціальних послуг: соціально-психологічних, соціально-правових, послуг з працевлаштування тощо, що є формами соціального обслуговування. Згідно чинного законодавства, соціальне обслуговування спрямоване на надання спеціальними органами держави громадянам різноманітних послуг безоплатно або на умовах часткової оплати з метою запобігання настанню або зниження негативних наслідків соціальних ризиків, що настали, з метою посилення їх соціального захисту.

Однією з найбільш затребуваних є послуга з *працевлаштування*, що дозволяє не лише отримувати дохід для забезпечення основних потреб самої жінки та дітей, а й покращує психічне здоров'я.

Поряд з працевлаштуванням одинокі жінки потребують *психологічної допомоги*. Адже хвилювання стосовно роботи, житла, продуктами харчування, незахищеності, дискримінації, насилля та ін., сприяють виникненню стресу. Ще одна проблема одиноких матерів з дітьми – це, перш за все, проблема самотності, яка пов'язана з депресивним станом.

Разом з тим, виховання у неповних сім'ях є передумовою того, що дитина опиняється в ризику недоотримати у сенситивні періоди свого розвитку той соціальний досвід, який в подальшому слугуватиме основою формування інтелектуально, емоційно зрілої і морально стійкої особистості. Крім того, дефіцит впливу чоловіка негативно може позначитися на психічному і особистісному розвитку дитини, на процес його соціалізації та статево-рольової ідентифікації. З огляду на це, вмотивовано доцільною є *кваліфікована допомога матерям та їхнім дітям соціально-педагогічного спрямування*.

Водночас, поряд із зайнятістю з метою забезпечення основних доходів для задоволення потреб неповної сім'ї, турботою та вихованням дітей, за умови відсутності підтримки рідних, одинокі матері в більшості випадків не мають можливості у *здобутті освіти та самоосвіти*. Адже, отримання професії знижує ймовірність ризиків бідності, тим самим є передумовою економічної самодостатності.

Особливо гострим постає це питання з огляду на невтішну динаміку нового типу неповної сім'ї – *неповнолітня мати з дитиною або дітьми*. Часто діти таких матерів, соціально і морально не готових до виховання дітей, поповнюють групу соціальних сиріт. Це загрозливий виклик для соціальних служб, що потребує не лише розробки інноваційних підходів для супроводу таких сімей задля забезпечення оптимальних умов для виховання дітей, а й вироблення організаційно-змістових засад соціального та освітнього становлення особистості малолітньої матері.

Загалом для одиноких жінок з дітьми вмотивовано необхідним є можливість отримати *соціальні послуги з правової освіти*, які б надавали змогу здобути елементарні знання про свої права і обов'язки, вивчити законодавство з рівних прав жінок і чоловіків, з протидії дискримінації, з'ясувати умови та механізм отримання матеріальної допомоги тощо.

Водночас, одинокі матері самостійно заробляють на проживання, що скорочує час на виховання дітей – це може спровокувати проблему асоціальної поведінки підростаючого покоління. Вищезначене потребує на рівні громади зосередити зусилля органів влади та недержавного сектору у напрямку розширення спектру *соціальних послуг у сфері дозвілля, відпочинку та оздоровлення дітей шкільного віку*.

На часі *медико-соціальні послуги*, що передбачають консультації щодо запобігання виникненню та розвитку можливих органічних розладів особи, збереження, підтримка та охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів тощо.

Особливо гостро стоїть *питання виховання одинокими жінками дітей з інвалідністю*, станом на 2017 р. таких сімей в Україні понад 160 тисяч.

Якщо дитина з особливими потребами, яка потребує постійного догляду, виховується в сім'ї самотньої матері, то жінка-мати не має жодної можливості поліпшити матеріальний добробут сім'ї, і їм доводиться жити на пенсію по інвалідності дитини та дитячу допомогу.

Водночас соціальний захист одиноких матерів повинен включати наступні напрями: робота соціальних служб з неповними сім'ями; робота з оточенням одиноких матерів; з самою матір'ю-одиначкою; волонтерська допомога; соціально-виховна і психолого-педагогічна робота з дітьми з неповних сімей; соціально-економічна допомога.

Новітська І. В. (Одеса, Україна)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У тезах розглянуто проблему дотримання вимог діючого антибулінгового законодавства закладами освіти на шляху до створення та гарантування безпечного освітнього середовища як однієї з умов надання якісної освіти.

Novitska I. (Odessa, Ukraine)

LEGAL BASIS OF PREVENTION AND COUNTERACTION TO BULLING IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article is considered the problem of fulfilling the requirements of the current anti-bullying legislation by educational institutions on the way to creating and guaranteeing a safe educational environment as one of the conditions for providing quality education.

В Україні триває та набирає обертів реформа в сфері освіти, головною метою якої є створення ефективної та якісної системи освіти. Досягнення мети неможливе без створення та гарантування безпечного освітнього середовища для здобувачів освіти. Однією з загроз у дотриманні прав здобувачів освіти є булінг. У зв'язку з цим потрібен дієвий інструментарій протидії булінгу та організації безпечної взаємодії учасників освітнього процесу. Таким інструментарієм є розробка та впровадження системи заходів із протидії та попередження булінгу у відповідності до національного законодавства.

На шляху до створення дієвого механізму державного правового регулювання захисту здобувачів освіти від усіх форм насильства в освітньому середовищі Україною ратифікована низка міжнародно-нормативних актів, побудованих на принципах поваги до гідності, заборони катування, дискримінації, захисту від усіх форм насильств, головними з яких є: Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти 1960 р. (ратифікована 1962 р.), Загальна декларація прав людини 1948 р.

(ратифікована 1973 р.), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. (ратифікований 1976 р.), Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р. (ратифікована 1987 р.), Конвенція про права дитини 1989 р. (ратифікована 1991 р.), Декларація та План дій «Мир, придатний для життя дітей» 2002 р. (підписана 2002 р.), Конвенція про права людей з інвалідністю 2006 р. (ратифікована 2009 р.). Наступним кроком була їхня подальша імплементація до національного законодавства та прийняття Конституції України (1996 р.), Закону України «Про охорону дитинства» (2001 р.), Наказу МОН України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» (2006 р.), Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» (2012 р.), Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» (2018 р.).

Однак проблема дотримання прав здобувачів освіти досі залишається актуальною, про що свідчать численні звернення учасників освітнього процесу на урядову гарячу лінію Міністерства освіти і науки України, що не може не викликати стурбованості з боку батьків і громадськості та залишатися поза увагою законодавців. Ця проблема пов'язана, зокрема, із неготовністю закладів освіти оприлюднювати факти вчинення булінгу та недосконалістю діючого законодавства із протидії булінгу.

Поняття булінг визначено у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» як «...діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого», яким законодавець класифікує його за формами психологічного, фізичного, економічного, сексуального насильства та насильства із застосуванням електронних комунікацій – так званий кібербулінг [1]. Однак, булінг, особливо із застосуванням електронних комунікацій, може вчинятися учасниками освітнього процесу й поза меж закладу освіти, що по факту випадає зі сфери дії закону, а отже й поля зору відповідних інстанцій.

Законом однією з типових ознак булінгу визначена систематичність (повторюваність) діяння, що може викликати складність доведення фактів булінгу у випадках, наприклад, ігнорування, ізоляції, відсторонення дитини з колективу, пліток тощо. Така сама ж ситуація може скластися із доведенням у суді застосування фізичного або психологічного насилля з метою підпорядкування жертви інтересам кривдника, як кваліфікованої ознаки булінгу.

Перешкодою у боротьбі з булінгом є й невиконання вимог діючого законодавства. Цим Законом на керівників закладів освіти покладено обов'язок створення безпечного освітнього середовища, зокрема

розроблення, затвердження та оприлюднення плану заходів із запобігання та протидії булінгу в закладах освіти. На необхідності їх розроблення та застосування змін в законодавстві із прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» наголошується у Рекомендаціях МОН України для закладів освіти № 1/9-790 від 29.12.2018 р., якими передбачено комплексний підхід у сфері запобігання та протидії булінгу в управлінському та просвітницькому напрямках [3].

З метою виявлення дотримання вимог законодавства щодо розробки та оприлюднення заходів із протидії та попередження булінгу проведено моніторинг сайтів закладів вищої освіти (далі – ЗВО) м. Одеси, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-професійними програмами молодших спеціалістів, бакалаврів та магістрів. За результатами моніторингу серед 50 закладів загальна інформація про булінг міститься на сайті лише одного університету, на сайтах ще двох університетів у розділі «Новини» згадується про проведення інформаційних заходів щодо профілактики булінгу. В інших 47 закладах вищої освіти м. Одеси на сайтах, у статутах та інших оприлюднених управлінських документах не згадується про булінг.

Такі невтішні результати моніторингу пов'язані з низкою чинників.

З одного боку Законом України «Про вищу освіту» в п. 1 ст. 32 ЗВО гарантується автономія діяльності в межах чинного законодавства, водночас, пунктом 3 цієї ж статті Закон зобов'язує ЗВО «оприлюднювати на офіційному веб-сайті, на інформаційних стендах та в будь-який інший спосіб інформацію про реалізацію своїх прав і виконання зобов'язань» [2]. Отже, надаючи автономію ЗВО, законодавець не звільняє їх від дотримання вимог законодавства в сфері освіти та антибулінгового законодавства зокрема. Контроль за дотриманням ЗВО законодавства відповідно до ст. 77 Закону «Про вищу освіту» здійснює МОН України.

Однак, встановивши відповідальність керівників закладів освіти за неповідомлення про випадки булінгу серед учасників освітнього процесу, законодавець, не передбачив відповідальності за невиконання вимог Закону щодо розробки та оприлюднення заходів із протидії та попередження булінгу, та чіткого механізму перевірки дотримання цих вимог Закону.

Висновок. Для ефективної реалізації державної політики у боротьбі з булінгом у сфері освіти необхідне доопрацювання діючого законодавства стосовно процедури реагування при здійсненні кібербулінгу та булінгу поза межами закладу освіти, розробки державного механізму перевірки дотримання вимог антибулінгового законодавства та відповідальності керівників закладів освіти в разі їх невиконання.

Подальші дослідження спрямовано на розробку рекомендацій менеджерам освіти щодо запобігання та протидії булінгу в умовах закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII / ВР України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 12.10.2019).

2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

3. Рекомендації МОН України для закладів освіти щодо застосування норм Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 29.12.2018 року № 1/9-790 URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2019/2/14/buling.pdf> (дата звернення: 12.10.2019)

Кравець Г. В. (Одеса, Україна)

НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

У тезах обґрунтовано необхідність визначення та побудови в Україні такої моделі держави, яка б ґрунтувалася на оптимальній моделі стосунків держави й економіки та сприяла б і економічному зростанню країни, і вирішенню соціальних проблем суспільства.

Kravets G. (Odessa, Ukraine)

SOCIAL POLICY MODERNIZATION AREAS IN GLOBALISATION CHALLENGES CONTEXT

The thesis substantiates the need to identify and build in Ukraine such a model of the state, which would be based on the optimal model of relations between the state and the economy, and would contribute to the economic growth of the country and the solution of social problems of society.

Сучасні процеси глобалізації у світовому економічному просторі, зростання інтелектуальної складової, що охоплює усі сфери життєдіяльності людини, та розвиток інформаційного суспільства, порушують питання соціальної відповідальності як для держав в цілому, так і для окремих громадян.

Відповідно до змін, що стосуються сфери виробництва та послуг, все більш актуальним стає питання соціальної відповідальності бізнесу. З огляду на досвід розвинутих країн, слід зазначити, що перш за все гарантом соціальної відповідальності є держава, що в особі законодавчих та виконавчих органів створює та реалізує соціальну політику [1, с. 67].

Здійснюючі перерозподіл національного багатства, держава має змогу фінансувати соціальні програми. Разом з тим держава надає можливість громадянам самостійно накопичувати пенсію, обирати державні або приватні форми соціального страхування, а також можливість отримання соціальної допомоги при настанні певних умов.

Так, соціальна ринкова економіка передбачає створення сприятливих

умов для включення в ринковий механізм усіх верств населення на мікроекономічному рівні, а також встановлення розміру мінімальної заробітної плати не нижче прожиткового мінімуму, надання субсидій малозабезпеченим категоріям населення, розвиток усіх видів соціального страхування, забезпечення механізму соціального партнерства.

Нинішня модель соціальної держави характеризується відсутністю балансу між розміром соціальних виплат та особистими внесками громадян в страхові фонди. З цієї причини змінюється роль держави та її функцій в економіці, а також і у соціальній сфері [2, с. 148].

Одним із провідних аспектів є зміна балансу між факторами виробництва (капіталом та працею), що на рівні суспільства знаходить відображення в посиленні позицій підприємців, а основні зусилля держави спрямовуються на підвищення ефективності конкурентної політики.

За результатами дослідження, проведеного фахівцями МВФ, доведено, що заходи з боку уряду спрямовані на скорочення державних видатків, мають менш стримуючий вплив на темпи розвитку економіки, ніж заходи, спрямовані на збільшення податкового навантаження на економіку країни. При цьому важливу роль відіграє структура видатків, які підлягають скороченню, так званому «бюджетному стисненню». Якщо збалансування бюджету буде відбуватися за рахунок скорочення статей видатків, що мають «політичне значення», зокрема державні трансферти, або статей державного споживання, наприклад, фонд оплати праці державного сектору економіки (бюджетна сфера), то таке корегування буде мати позитивний вплив на економіку [3].

Показники економічного розвитку, а саме витрати сучасних держав на соціальні видатки, завжди є свідченням виконання державою своїх зобов'язань перед суспільством. Боргове навантаження сучасних держав вимагає від урядів вжити заходів щодо економії бюджетних коштів та скорочення видатків. Однак під час прийняття управлінських рішень щодо скорочення бюджетних видатків, переваги повинні мати заходи, спрямовані на скорочення політично вагомих статей, оскільки це позитивно вплине на темпи розвитку економіки, ніж скорочення статей державного споживання або державних інвестицій, особливо в умовах посткризового розвитку економіки.

Отже, діяльність держави у сфері модернізації соціальної політики повинна бути спрямована не тільки на фінансування соціальних програм, а й на скорочення бідності, шляхом регулювання ринку праці з метою підтримання певного рівня зайнятості, створенням робочих місць та сприяння розвитку соціальної мобільності громадян. В свою чергу перед громадянами виникають нові потреби часу в самоосвіті, ініціативності, самодисципліні та розвитку, для підвищення своєї конкурентоспроможності у інформаційному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Музиченко Г. В. Глобалізаційні виклики сучасної держави: соціально-філософський аспект. Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2014. № 3(61). С. 65–69.
2. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні: Монографія / О. В. Макарова. – К., 2015. – 244 с.
3. Перспективы развития мировой экономики: Подъем, риски и перебалансирование / Международный валютный фонд. URL : <http://www.imf.org/external/russian/index.htm>.

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА SOCIAL PEDAGOGICS

Ремез Н. Д. (Одеса, Україна)

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СВІДОМОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИПУСКНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДО ЗНО

У тезах висвітлено сучасні підходи, надано методичні рекомендації для педагогічних працівників, випускників та батьків випускників з питань формування свідомого професійного самовизначення випускників закладів загальної середньої освіти під час підготовки до ЗНО.

Remez N. (Odesa, Ukraine)

MODERN APPROACHES TO CONSCIOUS PROFESSIONAL IDENTITY DEVELOPMENT FOR THE GRADUATES OF SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS DURING THEIR PREPARATION FOR EXTERNAL INDEPENDENT EVALUATION

In the theses highlighted modern approaches, provided methodological recommendations for pedagogical staff, school-leavers and their parents, concerning the issue of conscious professional identity development for those, leaving secondary education institutions during the preparation for External Independent Evaluation.

Наближаючись до завершення отримання повної загальної середньої освіти, кожен випускник замислюється над питанням планування свого дорослого життя, у якому велике значення має вибір майбутньої професії та усвідомлення себе як майбутнього професіонала.

Метою тез є надання методичних рекомендацій педагогічним працівникам, випускникам та батькам випускників щодо формування свідомого ставлення випускників закладів загальної середньої освіти до професійного самовизначення під час підготовки до складання зовнішнього незалежного оцінювання.

Професійне самовизначення особистості – це усвідомлення свого місця у певній професійній сфері, наповнення особистісним сенсом змісту професійної діяльності, формування позитивного ставлення до власної професії, здатність розвивати свої здібності та можливості у цій професії, для більш ефективної професійної діяльності.

Виділяють декілька етапів професійного становлення: професійне самовизначення, вибір професії, розвиток професійно важливих якостей, необхідних для досягнення успіху в обраній професійній діяльності, проходження стадій професіоналізації, становлення професіоналізму та

подальше самовдосконалення особистості в цій професійній сфері. Для цього кожен учасник ЗНО повинен чітко, усвідомлено й самокритично визначатися, яким йому потрібно бути, щоб оволодіти певною професією, мати загальні відомості про професію (її соціально-економічне значення, перспективи розвитку, спорідненість з іншими професіями та спеціальностями).

Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти розробив методичні поради для батьків випускників, педагогів та самих випускників, що стосуються підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання як необхідної складової для вступу до закладу вищої освіти, у контексті вибору майбутньої професії випускником закладу загальної середньої освіти, відповідно, вибору предметів ЗНО під час реєстрації. Наводимо деякі поради: у процесі вибору майбутнього профілю навчання, закладу вищої освіти, предметів ЗНО радьте, але не вимагайте і примушуйте, умійте вислухати точку зору своєї дитини або учня, мотивацію щодо вибору свого майбутнього, переконуйте у випадку непогодження з думкою дитини, але не нав'язуйте свою точку зору, поважайте вибір молодої людини. Підбадьоруйте дитину чи учня, підвищуйте упевненість у собі. Не забудьте ознайомитися з програмами ЗНО з обраних предметів на сайті Українського центру оцінювання якості освіти.

На етапі завершення повної загальної середньої освіти перед учнями старшої школи стоїть вибір: оволодівати робітничими професіями чи отримати вищу освіту, для чого необхідно скласти зовнішнє незалежне оцінювання для подальшого вступу до закладу вищої освіти. Дуже важливим є правильний вибір предметів учасниками ЗНО під час реєстрації для участі в ЗНО. Необхідно звернути увагу учнів на правильний вибір предметів для проходження ЗНО з урахуванням Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти в 2020 році, які затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 11.10. 2019 р. № 1285 «Про затвердження Умов прийому на навчання до закладів вищої освіти України в 2020 р.», щоб вибір предметів для складання ЗНО не був випадковим.

Тематична класна година «Відповідальне ставлення до реєстрації на ЗНО – запорука свідомого вибору майбутньої професії», матеріали для якої розроблені Одеським регіональним центром оцінювання якості освіти, допомагає розібратися випускнику закладу загальної середньої освіти з різномаманіттям професій, правильно зорієнтуватися у своїх бажаннях та здібностях і в результаті обрати ті предмети, які йому необхідні для складання ЗНО з метою подальшого вступу до закладу вищої освіти та отримання омріяної спеціальності. Рекомендуємо наступний алгоритм дій під час вибору предметів для складання ЗНО: знайомство з правилами прийому до обраного закладу вищої освіти; вибір предметів для складання ЗНО; знайомство з програмами та загальними характеристиками сертифікаційних робіт та критеріями їхнього оцінювання; реєстрація для участі в ЗНО; підготовка до ЗНО (оволодіння програмовим матеріалом та тренінги щодо ознайомлення з формами завдань ЗНО, процедурою проведення ЗНО).

Професійна самосвідомість – це система уявлень особистості щодо майбутнього освітнього шляху, і створення умов для усвідомлення учнями суб'єктивного досвіду й здійснення оптимального вибору подальшого освітнього шляху є важливим завданням педагогів, психологів та батьків.

Таким чином, свідоме самовизначення випускника закладу загальної середньої освіти щодо власного майбутнього має дві складові: професійне самовизначення та отримання відповідної освіти. Успіх у цій справі залежить від того, наскільки свідомим і дієвим буде підхід молодой людини до здійснення своєї мети.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бех М. І. Професійна орієнтація старшокласників на етапі закінчення загальноосвітнього навчального закладу / М. І. Бех // Теорет.-метод. проблеми виховання дітей та учнів. молоді : зб. наук. пр. / АПН України, Ін-т проблем виховання. – К., 2008. – Вип. 12, кн. 1.

2. Український центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/>

3. Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.test-center.od.ua>

Глушкова Н. М., Керецман В. М. (Одеса, Україна)

ПРОФЕСІЙНИЙ СТРЕС У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглядаються причини виникнення та шляхи подолання стресів у педагогічній діяльності.

Glushkova N., Keretman V. (Odessa, Ukraine)

PROFESSIONAL STRESS IN PEDAGOGICAL ACTIVITIES

Theses discuss the causes and ways of overcoming stress in pedagogical activity.

Негативні наслідки екстремальних ситуацій, які виникають у процесі трудової діяльності, зокрема педагогічної супроводжуються різкими негативними емоціями, розчаруваннями, переживаннями, навіть хворобами. Причиною такого емоційного стану стає, як правило, професійний стрес.

Дослідження стресу, започатковане Г. Сельє, набуло подальшого розвитку у працях Л. М. Аболіна, В. А. Бодрова, Р. М. Грановської, О. Я. Чебикіна та багатьох інших психологів, як вітчизняних так і зарубіжних. Значна кількість досліджень присвячена вивченню особливостей різноманітних стресових станів, зокрема дослідженню професійного стресу (М. Борневасер, Дж. Грінберг, Г. Купер, Л. Леві). Висвітлено вплив професійної діяльності на особистість та здоров'я педагога (В. А. Бодров, І. В. Золотаренко, Л. М. Мітіна, Н. В. Самоукіна, Т. М. Титаренко та ін.). Однак, при всьому розмаїтті досліджень досі не вивчені детермінанти

виникнення професійного стресу в учителів, залишається поза безпосередньою увагою проблема попередження професійного стресу педагога.

До різновидів професійного стресу належать: інформаційний стрес; емоційний стрес; комунікативний стрес.

З упевненістю можна сказати, що в педагогічній діяльності є передумови для виникнення всіх трьох видів стресу, оскільки професійна діяльність педагога в усі часи була однією з найбільш емоційно напружених. Це пов'язано з великою кількістю непередбачуваних та неконтрольованих комунікативних ситуацій, з нерегламентованим режимом роботи, з високою мірою особистої відповідальності, з неможливістю отримати однозначні та швидкі підтвердження ефективності своєї діяльності тощо.

В епоху соціальних та економічних змін, коли ламаються ціннісні пріоритети в суспільстві й виникає безліч суперечливих вимог до освітньої діяльності, педагогу стає працювати дедалі складніше. Деякі учасники педагогічного процесу вважають головним здоров'я дитини, інші вимагають глибоких знань, а треті віддають перевагу вихованості. Але хоч які пріоритети обрав педагог, завжди будуть люди, невдоволені його роботою.

Недостатня оплата праці також загострює психологічне неблагополуччя педагога. Навіть матеріально невибаглива людина усвідомлює дисбаланс між енергетичними затратами на свою працю і тією винагородою, яку за неї отримує. На основі цього усвідомлення виникає хронічний внутрішній конфлікт, який дістав назву «моральне банкрутство». Цей конфлікт особливо загострюється в дуже відповідальних, самовідданих педагогів, які вболівають за свою роботу і не можуть працювати не в повну силу.

Як стверджують психологи та лікарі, довгі фізичні та психологічні навантаження, які перевищують норми, призводять до порушення функціонування окремих органів та до серйозних хвороб. Такі «хвороби століття» як інфаркт, гіпертонія, інсульт, виразкова хвороба та інші є кінцевим результатом після стресових порушень у нервовій діяльності. Однак, попри об'єктивні стресогенні чинники педагогічної діяльності, усе ж таки є фахівці, які можуть успішно впоратися зі стресами і зберігають як психологічне благополуччя, так і фізичне здоров'я. Цей факт є безперечним доказом того, що подолання негативного впливу стресів на організм можливе навіть у такій емоційно напруженій діяльності як педагогічна. Саме стресостійкість визначає психологічне здоров'я педагога та є однією із професійно значущих якостей його особистості.

Засоби запобігання стресів у педагогічній діяльності майже не відрізняються від загальних методів профілактики і формування стресостійкості. Обов'язковим є налагодження режиму роботи та відпочинку. Відпочивати потрібно активно, займаючись улюбленою справою. Сон повинен тривати не менше 8-9 годин. Для поліпшення якості сну необхідно включити в свій повсякденний розпорядок фізкультуру, прогулянки на свіжому повітрі; приймати розслаблюючі ванни; звернути увагу на свій

раціон: частіше вживати натуральні продукти, замінити каву і чорний чай на трав'яні чаї. Корисно дотримуватись певної дієти з підвищеним вмістом вітамінів та мікроелементів згідно з віком, статтю, наявними хворобами. Адже саме від людини залежить яким буде її спосіб життя – активним, продуктивним, здоровим або пасивним і безрадіним, хворобливим.

До специфічних методів можна віднести: релаксацію, концентрацію, ауторегуляцію дихання, аутогенне тренування. Професійну допомогу при стресі та його наслідках може надати психолог, психотерапевт, а у важких випадках – психіатр.

Отже стрес – це не тільки обставини, в які потрапляє людина, а й реакція на них, яка і є причиною емоційного розладу. Необхідно усвідомити, якщо стрес впливає на якість життя, треба негайно вживати відповідних заходів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Бодров В. А. Информационный стресс: уч. пос. для вузов / В. А. Бодров. – М.: ПЕРСЭ, 2000. — 352 с.
2. Мешко Г. М. Професійний стрес у діяльності педагога / Г. М. Мешко // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 19. – С. 95.

Хозраткулова І. А. (*Миколаїв, Україна*)

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ УСПІШНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ ПЕДАГОГА

У тезах розглядається проблема професійного саморозвитку педагога в період змін. Акцентується увага на необхідності усвідомлення вчителем механізмів компенсації витраченого ресурсного потенціалу під час системної трансформації освіти. Автор наголошує на необхідності існування, а згодом і розумної реалізації самопідтримної особистісної програми як базової позиції в якості превенції професійної деформації спеціаліста.

Khodzratkulova I. (*Mykolayiv, Ukraine*)

PSYCHOLOGICAL CONDITIONS OF SUCCESSFUL PROFESSIONAL TEACHER'S SELF-DEVELOPMENT

Theses address the problem of the teacher's professional self-development in the period of change. Emphasis is placed on the need for the teacher to understand the mechanisms of compensation of spent resource potential during the systematic transformation of education. The author emphasizes the need for, and subsequently, the reasonable implementation of self-supporting personal program as a basic position as a prevention of professional deformation of the specialist.

Система освіти сьогодні характеризується значними інноваційними перетвореннями, провідними є розвиток, саморозвиток і самовдосконалення особистості. Нашому суспільству необхідно мати людину духовно зрілу,

фізично здорову та соціально адаптовану. Сучасний учитель має бути готовим до подолання фізичних та нервових навантажень без зниження якості навчального процесу. Актуальною і досі не вирішеною залишається проблема збереження здоров'я вчителів. У зв'язку з цим зростає інтерес до вивчення психологічних механізмів саморозвитку та самореалізації особистості без втрати здоров'я.

Рівень педагогічної та психологічної компетентності вчителя постійно зростає, що обумовлено новими соціальними запитами до рівня освіченості учнів. Така «швидкісна» динаміка професійного зростання змушує вчителя постійно шукати нові сучасні шляхи вдосконалення, що передбачає значну витрату власної енергії. Проблема в тому, що у вітчизняних дослідженнях із психології праці й на тренінгах із цілепокладання представлено недостатньо практичних розробок, як відновлювати психологічні сили, як компенсувати витрачену енергію, де брати додаткові внутрішні ресурси.

На думку Г. Костюка, «...усвідомлюючи свої досягнення і недоліки, особистість виявляє прагнення до самовдосконалення...» [1]. Тож яким має бути особистісний потенціал педагога, щоб без шкоди для здоров'я досягати поставлених цілей і одночасно відповідати сучасним стандартам Нової української школи? Очевидно, що великі енерговитрати треба якось компенсувати, інакше це спричиняє емоційне вигорання та професійну деформацію спеціаліста. Центральним питанням стає вибір механізму формувань синдрому генезу: невротичний чи психосоматичний шлях буде реалізовано. Головним чинником, який впливає на виникнення та подолання соматичних розладів, є емоційний стан. Особливо негативно впливає емоційний дистрес із такими афектами як страх, тривога, пригніченість, що супроводжуються безініціативністю та відчуттям безнадійності.

Результати наших наукових спостережень серед учителів різних вікових груп та з різним віковим стажем доводять, що у 38 % опитуваних переважну частину робочого часу триває негативний емоційний фон, вони не вміють справлятися з труднощами і неадекватно реагують на невдачі. Тоді постає питання: «Які додаткові ресурси дають змогу вчителю якісно виконувати свої професійні обов'язки?»

Компенсування психічних енерговитрат може здійснюватися шляхом знаходження ресурсів психіки. Так, психологами, які досліджують мотиваційну сферу особистості, доведено: людина, займаючись улюбленою справою, що супроводжується станом захоплення, накопичує психічне здоров'я. Переживання радості, натхнення, щастя під час внутрішньо мотивованої діяльності досліджував німецький психолог Х. Хекхаузен [2]. Людина відчуває задоволення, спокій, швидкий плин часу; зникає все зайве, залишається лише робота.

Ми вважаємо, що наявність психічного потенціалу й уміння його раціонально використовувати корелюють із результативністю в досягненні цілей. Обережне та адекватне використання внутрішнього потенціалу особистості є необхідною мірою відновлення емоційного балансу, тобто

сприяє збереженню й укріпленню здоров'я. В іншому випадку – це негативно вплине на стан психічного, фізичного та соціального здоров'я.

В основі особистісного зростання знаходиться процес самоактуалізації та самореалізації. Багатий досвід психологів-практиків та науковців доводить, що накопичувати і розкривати особистісний потенціал допомагають арттерапевтичні методики. Широку концептуальну базу мистецтво арттерапії набуло завдяки роботам К. Юнга, А. Маслоу, К. Роджерса та інших. З точки зору представників гуманістичного напрямку основна мета арттерапії полягає в гармонізації розвитку особистості через розвиток здібності до самовираження, до самореалізації й до самопізнання. Різні методи арттерапії є надійним діагностичним інструментарієм для визначення та усвідомлення потенціалу особистості. Ряд дослідників Т. Зинкевич-Євстигнеєва, О. Копитін, Л. Лебедева, О. Тараріна та інші психологи визначають арттерапію як дієвий самопідтримний механізм функціонування психіки.

Отже, у процесі професійного саморозвитку для психологічної підтримки педагога необхідно використовувати арттерапевтичні методи, які компенсують великі енерговитрати та дають можливість і бажання впевнено рухатися далі, досягаючи поставлених цілей.

ЛИТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколієнко. – К.: Рад. школа, 1989. – 608 с.
2. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – Санкт-Петербург: Речь, 2001. – 256 с.

Ріклезон В. С. (Одеса, Україна)

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА ЯК ПРИЙОМ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДУ

У тезах розглянуті педагогічні прийоми з профілактики суїциду, охарактеризовані позитивні та негативні сторони педагогічної просвіти як прийому з профілактики суїциду.

Riklezon V. (Odessa, Ukraine)

PSYCHOLOGICAL EDUCATION AS THE WAY OF SUICIDE PREVENTION

Theses have a clear view of pedagogical decisions on how to prevent a suicide, on the positive and negative sides of pedagogical education on how to take a decision on how to prevent suicide.

У сучасній практичній психології накопичено чималий досвід систематичної роботи із профілактики суїциду у навчальних закладах. Наведемо лише один із них, про роботу у професійно-технічних та вищих

навчальних закладах. Така система роботи має сім компонентів: психологічна просвіта; створення позитивного психологічного клімату в навчальному закладі й сім'ї; психологічна та педагогічна діагностика суїцидальних тенденцій; психологічне консультування студентів; психолого-педагогічна корекція суїцидальних тенденцій; систематичний контроль і врахування динаміки змін в особистості та поведінці студентів; при потребі – переадресування суїцидальної справи спеціалістам медичного профілю [4, с.125].

Психологічна просвіта з профілактики суїциду передбачає створення у навчальному закладі інформаційного куточка з методичною літературою, телефоном довіри, даними про адреси і режими роботи кризових центрів, центрів практичної психології та соціальної роботи з молоддю, спеціалізованих відділень лікарень.

Передбачається проведення відповідної роботи на семінарах, педагогічних майстернях та в групах:

1. З викладачами – на семінарах «Фактори, що впливають на суїцидальну поведінку молоді», «Як підняти соціальний статус в групі», «Цінність особистості у психології, педагогіці та суспільстві»; в педагогічній майстерні – «Вибір адекватних методів педагогічної дії», «Що робити, якщо ми все перепробували?», «Конфлікти між викладачами та студентами».

2. З батьками – психологічний клас «Емоційні порушення студентів», «Депресивні стани студента», «Алкоголізм і наркоманія студентів», «Психологія особистісних і міжособистісних конфліктів».

3. Зі студентами – цикл бесід про цінність особистості й сенс життя, уроки психології: «Я – це Я», «Я маю право відчувати і висловлювати свої почуття»; «Невпевненість у собі», «Конфлікти», «Спілкування з однолітками», «Стрес» [1, с. 52].

Оскільки цей прийом відноситься до первинної профілактики з виявлення суїциду, то викладачі ВНЗ у процесі спостереження зможуть виявити на початкових етапах схильності студента до скоєння суїциду, а саме: вербальна і фізична агресія; висока конфліктність у спілкуванні; ізоляція або неприйняття однолітками; різкі зміни в поведінці, тощо.

Об'єднавшись спостереженнями викладачів у ВНЗ і батьків студентів вдома під час психологічної просвіти можуть виявити рівень суїцидальної поведінки учня та розробити заходи для виведення суїцидальних схильностей учня [2, с.134].

Вправи направлені на усвідомлення важливості сприйняття свого «Я» з усіма перевагами та недоліками та навчитися брати відповідальність за своє життя і формувати на цій основі позитивне мислення.

Вправа 1. Зміна негативних думок на позитивні.

Пригадай, коли в тебе були неприємності, які й зараз впливають на твоє життя, поведінку та самопочуття. Напиши 5-10 таких речень. А тепер спробуй змінити негативні думки про себе на позитивні.

Обговорення. Якщо маєш бажання, то можеш поділитися з групою своїми враженнями від цієї вправи.

Вправа 2. Позитивний досвід.

Поділіться на пари. Особа А нехай згадає випадок, коли її несправедливо образили. Особа Б має довести, що особа А могла б уникнути цього, якби поводитися інакше і допомогти зрозуміти, який позитивний досвід вона отримала. Особа А може допомогти у цьому особі Б. Через 3 хвилини зміна ролей.

Обговорення. Які почуття у вас виникли під час цієї вправи? Чи ви набули нового життєвого досвіду? [3, с. 23].

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Амбрумова А. Г., Тихоненко, В. А. Диагностика суїцидального поведіння: Методические рекомендации. М., 1980. 96 с.
2. Лісова О. С. Психологія суїцидальної поведінки: Навчальний посібник. Чернівці, 2004. 234 с.
3. Прийменко В. М. Суїцидальна поведінка. Психологічний аналіз і профілактика. Методичні рекомендації для практичних психологів і соціальних педагогів. К.: КМПУ ім. Бориса Грінченка, 2005. 43 с.
4. Рибалка В. В. Методологічні питання наукової психології: Науково-методичний посібник. К.: Ніка-Центр, 2003. 204 с.

Чепурна О. О. (*Харків, Україна*)

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У тезах висвітлені питання застосування індивідуального підходу під час організації освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти. Визначені основні умови щодо необхідності застосування індивідуального підходу як для окремих учнів, так і всього класу, спрямовані на покращення засвоєння знань з урахуванням фізичних і духовних особливостей кожної дитини.

Cherpurna O. (*Kharkiv, Ukraine*)

INDIVIDUAL APPROACH IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Theses cover the issues of applying an individual approach in organizing the educational process in a general secondary education institution. The basic conditions for the necessity of applying an individual approach for both students and the whole class are defined, aimed at improving the learning of knowledge taking considering the physical and spiritual characteristics of each child.

Особистість кожної дитини завжди була і залишається в центрі уваги педагога, головним об'єктом і метою виховання. Індивідуальний підхід передбачає побудову всієї системи виховання з урахуванням фізичних і духовних особливостей особистості кожної дитини.

За І. П. Підласим, поняттям «індивідуальний підхід» позначається широкий спектр педагогічних дій: вибір способів, темпу навчання у відповідності з рівнем підготовки й рівнем розвитку здібностей учнів. Завдання індивідуального підходу можуть бути різними, але одне із головних, – підкреслює вчений, – полягає в тому, щоб допомогти учневі «знайти себе», наблизитися до розуміння своїх особливостей і навчатися їх продуктивно використовувати [2, с. 102].

Сутність індивідуального підходу, – зазначає М.О. Данилов, – полягає в тому, щоб точно знати всі сильні і слабкі сторони особистості, яка розвивається, і створити умови, які сприятимуть всебічному її розвитку і подолання тих слабких сторін, які заважають їй успішно навчатися [1, с. 231].

Підкреслимо, що організація індивідуального підходу під час освітнього процесу дозволить здійснити орієнтацію вчителя на індивідуальні особливості учнів із низьким, середнім та високим рівнями навчальних можливостей, сприятиме створенню психолого-педагогічних умов як для розвитку всіх учнів класу, так і для розвитку кожної дитини окремо. Це означає передусім виявлення загальної спрямованості особистості учнів, її схильностей, змісту й інтересів. Їх врахування допомагає вчителю підтримувати і стимулювати розвиток позитивних сторін особистості учнів.

Індивідуальний підхід, – зазначає І. П. Підласий, – може бути реалізований у формі індивідуалізації – врахування особливостей окремих учнів та у формі диференціації навчання – виділення підгруп учнів з приблизно однаковим спрямуванням індивідуальних особливостей [2, с. 103].

Тобто індивідуалізація освітнього процесу спрямовуються на більш повну реалізацію креативності кожного учня з урахуванням відмінностей в інтелектуальній, естетичній, емоційно-вольовій та дійово-практичних сферах.

У розумінні індивідуалізації навчання І. Е. Унт спирається на необхідність правильного і вичерпного відображення, по-перше, спільних рис врахування індивідуальних особливостей дітей і, по-друге, охоплення, по можливості, всіх форм і методів обліку цих особливостей. Учена підкреслює, що індивідуалізація реалізується не в усьому обсязі навчальної діяльності, а епізодично або в будь-якому вигляді навчальної роботи і інтегрована з роботою, що не індивідуалізована [3, с. 110].

Під час організації індивідуалізації навчання вчителю необхідно визначити рівень навчальних досягнень та можливостей учнів, урахувати їхні загальні особливості та стан здоров'я. Відомо, що учні під час організації пізнавальної діяльності відрізняються один від одного не тільки за рівнем розумових здібностей, а також за потенційними можливостями розвитку цих здібностей.

Сьогодні необхідність застосування індивідуального підходу у закладі загальної середньої освіти (особливо у сільській місцевості) як для окремих учнів, так і всього класу вимагають такі умови: різний рівень розумових здібностей учнів; низький рівень навчальних досягнень учня з відповідної теми навчального предмету, що унеможлиблює на базі цих знань засвоєння нового матеріалу; відхилення у розвитку учнів або здоров'я, які потребують

корекції у викладанні навчального матеріалу; організація самостійної роботи учнів у школі і вдома, як найбільш широка можливість для індивідуалізації навчання; відсутність учнів на уроках у зв'язку з їхньою участю у спортивних змаганнях, творчих конкурсах, олімпіадах, фестивалях та ін., що пов'язані з тривалими поїздками; відсутність учнів на уроках у зв'язку з хворобою або іншими життєвими обставинами (складні погодні умови, припинення діяльності навчального закладу у зв'язку з масовим захворюванням або іншими життєвими обставинами; у сільській місцевості – відсутність підвозу учнів до закладу освіти).

Підкреслимо, що застосування індивідуального підходу вимагає проведення якісної психолого-педагогічної діагностики індивідуальних особливостей учнів, з метою створення вчителем оптимальних умов для розвитку та навчання дітей. У зв'язку з цим великого значення набуває завдання цілеспрямованого комплексного вивчення особистості дитини, визначення її рівня і тенденцій розвитку, виявлення ефективності засобів педагогічного впливу, що застосовувалися.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Данилов М. А. Процесс обучения в советской школе / М. А. Данилов. – М.: Учпедгиз, 1960. – 299 с.
2. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти / І. П. Підласий. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 616 с.
3. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М.: Педагогика, 1990. – 192 с.

**ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ
THE PROBLEMS OF TRAINING SPECIALISTS
AT THE UNIVERSITY**

**Корнешук В. В. (Одеса, Україна)
ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ
МАГІСТРІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

В тезах проаналізовано можливість формування окремих компетентностей в процесі вивчення навчальної дисципліни «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери», передбачену магістерською підготовкою майбутніх соціальних працівників в ОНПУ. Запропоновано завдання щодо оцінювання відповідних компетентностям результатів навчання в межах вивчення зазначеної навчальної дисципліни.

**Korneshchuk V. (Odessa, Ukraine)
EVALUATION OF LEARNING OUTCOMES OF MASTER'S
DEGREE IN SOCIAL WORK SPECIALISTS**

The substantiates the possibility of forming separate competencies in the process of studying the discipline «Professional reliability of personnel of the socioeconomic sphere», provided by the Master's training of future social workers at the Odessa National Polytechnic University, is analyzed. The tasks for the competency assessment of the learning outcomes within the study of the specified discipline are proposed.

Введення в дію Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (далі Стандарт) [3] зумовило, з одного боку, необхідність перегляду і співвіднесення зі Стандартом загальних і спеціальних компетентностей, які були внесені до освітньо-професійної та освітньо-наукової програм підготовки магістрів із соціальної роботи, а з іншого, – необхідність співвіднесення цих компетентностей з результатами навчання, як в межах кожної навчальної дисципліни, так і в межах магістерської підготовки в цілому.

В запропонованих тезах висвітлено досвід оцінювання результатів навчання студентів ОНПУ – майбутніх магістрів із соціальної роботи в процесі вивчення дисципліни «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери» (3 кредити, 90 год.). Викладання означеної дисципліни базується на знаннях, отриманих студентами під час вивчення таких дисциплін, як: «Загальна психологія», «Психологія особистості», «Психологічна діагностика», «Менеджмент в соціальній роботі». Водночас

ця дисципліна створює «фундамент» для вивчення таких дисциплін, як-от: «Професійна кар'єра в соціономічній сфері», «Управління персоналом та організаційна діяльність», «Організація діяльності органів соціального захисту населення», «Корпоративна культура» тощо.

Метою вивчення означеної дисципліни є ознайомлення студентів з основними положеннями теорії надійності, сутністю та структурою професійної надійності фахівців соціономічних професій, а також методикою її діагностування в процесі добору персоналу. Вивчення дисципліни дозволяє вирішити такі завдання: провести ретроспективний та філософський аналіз теорії надійності; розкрити сутність і структуру професійної надійності фахівців-соціономістів; ознайомити студентів з математичною моделлю професійної надійності фахівців-соціономістів, мануалом методик щодо її діагностування; навчити проводити діагностування фахівців соціономічних професій на професійну надійність.

Багаторічний досвід викладання навчальної дисципліни «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери» дозволяє стверджувати, що така дисципліна сприяє формуванню у магістрантів низки компетентностей, передбачених Стандартом їхньої підготовки у ЗВО, серед яких такі:

– *загальні компетентності*: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу (ЗК1); здатність проведення досліджень на відповідному рівні (ЗК5); здатність генерувати нові ідеї (креативність) (ЗК8).

– *спеціальні компетентності*: здатність до розуміння та використання сучасних теорій, методологій і методів соціальних та інших наук, у тому числі методи математичної статистики та кількісні соціологічні методи, стосовно завдань фундаментальних і прикладних досліджень у галузі соціальної роботи (СК1); здатність до впровадження методів і технологій інноваційного практикування та управління в системі соціальної роботи (СК4); здатність до оцінки процесу і результату професійної діяльності та якості соціальних послуг (СК6); здатність до спільної діяльності та групової мотивації, фасилітації процесів прийняття групових рішень (СК8); здатність доводити знання та власні висновки до фахівців та нефахівців (СК9); здатність до ефективного менеджменту організації у сфері соціальної роботи (СК14).

Вивчення дисципліни «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери» передбачає отримання таких *результатів навчання*:

– РН1 – розв'язувати складні задачі і проблеми, що потребують оновлення й інтеграції знань в умовах неповної/недостатньої інформації та суперечливих вимог (відповідає ЗК1);

– РН4 – показувати глибинне знання та системне розуміння теоретичних концепцій, як із галузі соціальної роботи, так і з інших галузей соціогуманітарних наук (відповідає ЗК1, СК1);

– РН5 – збирати та здійснювати кількісний і якісний аналіз емпіричних даних (відповідає ЗК5, СК1, СК6, СК7);

– РН6 – самостійно й автономно знаходити інформацію, необхідну для професійного зростання, опановувати її, засвоювати та продукувати нові

знання, розвивати професійні навички та якості (відповідає СК7, СК9);

– РН9 – виконувати рефлексивні практики в контексті цінностей соціальної роботи, відповідальності, у тому числі для запобігання професійного вигорання (відповідає СК6);

– РН11 – організовувати спільну діяльність фахівців різних галузей і непрофесіоналів, здійснювати їх підготовку до виконання завдань соціальної роботи, ініціювати командування та координувати командну роботу (відповідає СК8, СК9, СК14);

– РН15 – розробляти критерії та показники ефективності професійної діяльності, застосовувати їх в оцінюванні виконаної роботи, пропонувати рекомендації щодо забезпечення якості соціальних послуг та управлінських рішень (відповідає ЗК5, ЗК8, СК4, СК6, СК14).

Наведемо окремі приклади формування у магістрантів певних компетентностей і оцінювання відповідних ним результатів навчання.

Так, розвитку компетентностей ЗК1, ЗК8 сприяють зокрема такі завдання: прокоментувати тезу: «шляхом перебудови параметрів внутрішньої сфери організму відбувається компенсація впливу на нього зовнішніх чинників»; висловити власну думку щодо правильності твердження: «усталена поведінка фахівця забезпечує його професійну надійність у типових ситуаціях діяльності, тоді як гнучка поведінка – у нетипових ситуаціях її протікання» та ін. [2].

Наведені завдання дозволяють одночасно оцінити такі результати навчання, як РН1, РН4 і РН5.

На розвиток компетентності СК1 спрямована низка лабораторних робіт [1], в межах виконання яких магістранти вчать якісно інтерпретувати кількісні результати психологічних вимірювань, застосовуючи методи математичної статистики. Лабораторні роботи дозволяють оцінити такі результати навчання, як РН4, РН5, РН15.

Розрахунково-графічна робота, що передбачає проведення студентами самодіагностування та надання інтерпретації отриманих результатів за відповідною зоною прояву професійної надійності, розробку рекомендацій щодо підвищення власної професійної надійності, позитивно впливає на розвиток таких компетентностей, як ЗК8, СК1, СК4, СК8, СК9, СК14 і водночас дозволяє перевірити наявність таких результатів навчання, як РН1, РН4, РН5, РН11, РН15.

Сподіваємось, що наведений практичний досвід формування в певних загальних і спеціальних компетентностей та оцінювання відповідних ним програмних результатів навчання в межах окремої дисципліни «Професійна надійність персоналу соціономічної сфери» стане в нагоді викладачам, залученим до магістерської підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Корнещук В. В. Професійна надійність персоналу соціономічної сфери : лабораторний практикум. Одеса, 2017. 56 с.
2. Корнещук В. В. Професійна надійність персоналу соціономічної

сфери : навчальний посібник. Одеса, 2017. 52 с.

3. Наказ Міністерства науки і освіти України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти за № 556 від 24.04.2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf>

Полівко Л. Ю., Рогаль Н. І. (Київ, Україна)
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА» В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

У тезах обґрунтовано необхідність популяризації спеціальності «соціальна робота» та підготовки закладами вищої освіти кваліфікованих фахівців у цій галузі.

Polivko L., Rohal N. (Kyiv, Ukraine)
POPULARIZATION OF THE SOCIAL WORK SPECIALITY IN THE CONDITIONS OF SOCIAL CHANGE

The thesis substantiates the need to promote the specialty «social work» and to train higher education institutions with qualified specialists in this field.

Вища освіта є важливим елементом освітньої конструкції будь-якої держави, яка відповідає за формування якісних та конкурентоспроможних професійних кадрів на ринку праці, як внутрішньому, так і на зовнішньому, тим самим підвищуючи рівень послуг та життя в країні. З досліджень фахівців можна помітити, що система вищої освіти зазнає значного розширення, що починалося в Україні з середини 1990-х років. Це засвідчує показник вступу абітурієнтів до ЗВО в Україні, що став високим відповідно до світових стандартів.

Різноманіття ЗВО, що займаються підготовкою фахівців дає можливість зробити вибір на користь тієї чи іншої професії. Є ще один не менш важливий компонент – актуальність професії в суспільстві. Однією з таких є – соціальна робота, що зумовлена наслідками багатьох причин, зокрема війна на Сході, окупація територій, складне економічно-соціальне становище, біженці, тощо. Тому ми вважаємо, що недостатня кількість фахівців у даній сфері показує низький рівень обізнаності молоді щодо даного фаху. Така тенденція згодом може призвести взагалі до їх відсутності, саме на основі цього варто впроваджувати додаткові та необхідні заходи щодо розширення професійних меж соціальної роботи.

Стрімкий розвиток усіх сфер життя зумовлює глибший поділ суспільної праці, внаслідок якого виникли десятки тисяч нових професій та актуальних спеціальностей. Кожна з них має свою специфіку й призначення,

вимагає відповідних знань і навичок, покликана сприяти задоволенню не лише суспільних потреб, але і якомога повнішої реалізації уподобань, творчих сил та здібностей особи для досягнення нею повноцінного буття, людського щастя. І як результат, в Україні, сьогодні бракує багатьох висококваліфікованих фахівців, що мають попит у суспільстві. Така тенденція призвела до негайних дій щодо розширення соціальної роботи, як такої. Роботодавці, в державному секторі, потребують кваліфікованих спеціалістів, які б на належному рівні змогли б здійснювати відповідно соціальну роботу, але як професіонали із сучасним багажем знань. У свою чергу, необхідність у підготовці фахівців із соціальної роботи, ставить перед ЗВО нові завдання з підготовки висококваліфікованих спеціалістів у даній галузі. Багато факторів наголошують на потребі у професіоналах в даній сфері, що провокує розширення та популяризацію соціальної роботи, не лише як науки, а як практичної суспільної діяльності.

Перебуваючи у постійних змінах, наша країна кричуще потребує кваліфікованих працівників, що по факту є необхідними для реалізації запитів самого суспільства. Цей запит формується відповідно нових категорій клієнтів, котрі потребують фахової соціальної допомоги, що може забезпечити соціальний працівник.

Тому на даний час є гостра потреба у соціальних працівниках та розширенні уявлень учнів, тобто майбутніх абітурієнтів щодо такої професії. Також суспільство не стоїть на місці, воно розвивається і молоді люди які сповненні ентузіазмом до покращення суспільного життя є дуже потрібними для держави. Але відсутність елементарного уявлення про власну, майбутню реалізацію та майбутні перспективи зупиняє учнів школи обирати сучасні та актуальні професії. Отримати належну допомогу у своєму розвитку стає перепорою до самореалізації не лише для учня, чи сучасної дорослої людини, а й для суспільства, що може стати кращим від її діянь. Безсумнівним важелем розвитку соціальної роботи є її популяризація, що не повинна показувати лише форму соціального забезпечення чи допомогу незахищеним верствам населення. Варто пам'ятати та підкреслювати, що спеціальність соціального працівника містить ряд широких можливостей та перспектив й на міжнародному рівні, адже ця професія з плином сучасних тенденцій стає тою, яка необхідна та важлива у середовищі, що зазнало значних змін. Майбутні соціальні працівники – це «агенти» змін, що можуть створювати нові соціальні проекти задля добробуту та зміцнення соціальних прошарків населення. Її актуальність не має меж, адже соціальна робота існуватиме доки існуватимуть цивілізації.

Одним із завдань ЗВО, які здійснюють підготовку спеціалістів за напрямком соціальної роботи має бути розширення обізнаності населення щодо сучасної соціальної роботи, проведення заходів щодо її популяризації, заходів спрямованих на руйнування старих стереотипів та створення сучасного іміджу соціального працівника. Нове, а відповідно, молоде покоління має орієнтуватися у сучасних професіях та ґрунтовно обирати свій майбутній фах. Тому заклади вищої освіти мають значну увагу приділяти й

профорієнтаційній роботі в школах, доносити до абітурієнта чітку та обґрунтовану інформацію про спеціальності, вказувати на її суспільні зміни, зазначати її сучасні перспективи. Власне розвиток соціальної роботи й буде залежати від просвітницької роботи, що характеризуватиме її актуальність та передбачатиме її попит на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Психологія соціальної роботи : підручник / за ред. Ю. М. Швалба. К.: «Основа», 2014. 448 с.
2. Швалб Ю. М. Психологічні проблеми професійної підготовки соціальних працівників // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. 2003. № 2. С. 158–162.

Аксьонова О. М., Горліченко М. Г. (Одеса, Україна)

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ У ВІЙСЬКОВОМУ ЗВО

У тезах проаналізовано відмінність активних та інтерактивних методів навчання та особливості їх застосування при навчанні курсантів.

Aksonova O., Gorlichenko M. (Odessa, Ukraine)

INNOVATIVE TEACHING METHODS IN HIGHER MILITARY EDUCATION INSTITUTION

The article analyses the difference between active and interactive teaching methods. There is showed the feature of their application when teaching cadets.

Підтримка на високому рівні системи підготовки воєнних кадрів є одною з пріоритетних задач військової освіти. Соціальне замовлення суспільства на підготовку воєнних фахівців в умовах сьогодення потребує від військової освіти активної, інтелектуальної, високопрофесійної особистості офіцера, здатного продуктивно та грамотно вирішувати різні завдання. Головними характеристиками випускника є його компетентність та мобільність.

Важливим кроком державної освіти у зв'язку з цим є переорієнтація освітнього процесу від традиційних і знайомих всім викладачам знань, умінь, навичок до професійного розвитку фахівця, формування його професійних компетенцій. Компетенцію можна визначити як здатність діяти і виконувати поставлені завдання.

Зміна вектору освітнього процесу в бік формування професійної компетентності фахівця неминуче приводить до постановки проблеми застосування технологій та методів навчання, якими саме ця професійна компетентність може досягатися.

Методи навчання є одним з важливіших компонентів навчального

процесу, від їх застосування залежить успіх всього навчального процесу. Методи навчання – це способи сумісної діяльності викладача та слухачів, які спрямовані на досягнення освітніх цілей.

В цілому можна виділити три основних форми взаємодії викладача і слухачів: 1) пасивні, при яких викладач керує заняттям та є головною дійовою особою, а курсанти виконують роль пасивних слухачів; 2) активні, де курсанти є активними учасниками та мають рівні права з викладачем; 3) інтерактивні – взаємодія курсантів відбувається не лише з викладачем, але й одного з одним, активність курсантів під час навчання навіть домінує.

Першорядну роль у досягненні поставленої мети – реалізації принципу професійної спрямованості у навчальному процесі, відіграють активні та інтерактивні форми і методи навчання.

При активному навчанні курсант в більшій мірі виступає суб'єктом навчальної діяльності, ніж при пасивному, вступає в діалог з викладачем. Курсанти стають активними учасниками, а не пасивними слухачами. Активні методи навчання будуються за схемою взаємодії «викладач – курсант».

Інтерактивне навчання передбачає форми інтерактивного спілкування та являє собою такий спосіб пізнання, який здійснюється у формі сумісної діяльності курсантів. Інтерактивні методи навчання будуються за схемою взаємодії «викладач – курсант» та «слухач – курсант». Всі учасники взаємодіють, розв'язують проблеми, оцінюють дії інших та власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу співпраці з вирішення проблеми. Особливістю інтерактивного спілкування є високій рівень взаємно спрямованої активності суб'єктів взаємодії, емоційна, духовна єдність учасників. Навчальний процес організований таким чином, що практично всі його учасники виявляються залученими до процесу пізнання, мають можливість відчувати, розуміти і рефлексувати з приводу того, що вони знають і думають.

Інтерактивні методи навчання, засновані на взаємодії тих, хто навчається між собою і передбачають співнавчання. Викладач частіше виступає лише як організатор процесу навчання, який створює умови для ініціативи курсантів.

Розглядаючи проблеми інтерактивного навчання, можна вказати на завдання, які одночасно розв'язуються при цьому:

- розвиток комунікативних умінь і навичок;
- емоційний контакт між слухачами;
- формування умінь працювати в команді, прислуховуватися до думки свого товариша;
- знімається нервове навантаження курсантів, з'являється можливість змінювати форми їхньої діяльності, переключати увагу на вузлові питання теми.

Інтерактивна діяльність, що є дуже важливим для військових фахівців, сприяє командній співпраці, створенню командного духу, є необхідною умовою формування та вдосконалення компетентностей шляхом залучення учасників освітнього процесу до осмисленого переживання саме колективної

діяльності для накопичення досвіду.

Застосування інтерактивних методів навчання вимагає від викладача ретельної підготовки до заняття і застосування певних методичних прийомів керування навчальним процесом. При необхідності викладач має заздалегідь підготувати роздавальний матеріал; під час заняття спонукати кожного курсанта до участі у вільному обміні думками; збудувати свої відношення з курсантами на взаємній довірі; не допускати до виходу за рамки питання, яке обговорюється; слідкувати за тим, щоб об'єктом критики було судження, а не учасник, який його висловив; допомагати курсантам підійти до узгодженого рішення; при проведенні заключної частини заняття підвести підсумки, оцінити відповіді курсантів, звернути їх увагу на прикладне та практичне застосування питань, які розглядалися.

Впровадження активних та інтерактивних методів навчання підвищує ефективність навчального процесу та виховної роботи, сприяє виробленню необхідних компетентностей у курсантів – майбутніх командирів для успішного вирішення професійних задач.

На наш погляд обидва представлені напрямлення не суперечать один одному, їх впровадження у навчальний процес сприяє його вдосконаленню. Однак, застосування інноваційних форм навчання не варто ставити самоціллю, а співвідносити зі специфікою навчальної дисципліни.

Солтик О. О. (Хмельницький, Україна)

ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У тезах визначено чинники формування професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури. Окреслено напрями удосконалення професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури.

Soltyk O. (Khmelnyskyi, Ukraine)

PROSPECTS FOR RESEARCH INTO THE PROFESSIONAL RELIABILITY OF FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

The theses determine the factors of formation of professional reliability of future teachers of physical culture. The directions of improvement of professional reliability of future teachers of physical culture are outlined.

Професія учителя фізичної культури є однією із важливих у сучасному суспільстві. Окрім освітніх і виховних завдань, сьогодні пріоритетними у професійній діяльності учителів фізичної культури стають оздоровчі завдання. Постать вчителя фізичної культури повноправно можемо розглядати, як головного суб'єкта у школі, зусилля якого спрямовані на протидію зниженню рухової активності молоді, боротьбу з малорухомим

способом життя, пропагандою здорового способу життя.

Водночас значні зміни, які відбуваються у сучасному житті, реформування вищої освіти, упровадження інноваційних методів навчання, організація нових форм здійснення освітнього процесу, потребують також удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів. Одним із нових напрямів підвищення якості професійної підготовки розглядаємо формування професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури.

Дієвість означеного напрямку вже знайшло підтвердження у багатьох сферах життєдіяльності людини, зокрема фахівців соціометричної сфери [1], у сфері спорту [3], у педагогічній сфері [2]. Проте аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду формування професійної надійності фахівців дозволяє зробити висновок про те, що у системі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури проблема формування професійної надійності не знайшла повноцінного висвітлення.

У зв'язку із цим метою нашого дослідження стало окреслення можливих перспектив дослідження у напрямі формування професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури.

Проведений нами попередній аналіз наукової літератури дозволив виявити три головних чинники, які повинні бути присутні при дослідженні феномену надійності. В першу чергу, наявність головного суб'єкта, який виконує певні професійні дії, відносно якого досліджуються надійність. Іншим важливим чинником, без якого не можна повноцінно стверджувати про надійнісну природу досліджуваного явища, це наявність змінних зовнішніх умов. Складний, непередбачуваний, а інколи небезпечний для здоров'я і життя характер оточуючих умов лише підсилює значимість надійнісних характеристик. Відсутність змінних умов, прогнозований їх характер, не лише спрощує процес дослідження проблеми надійності, а і взагалі ставить під сумнів можливість стверджувати про надійнісну сутність досліджуваного явища. Третім чинником нами було означено часовий проміжок упродовж якого досліджується професійна надійність.

Якщо змінними умовами професійної надійності виступають стан матеріально-технічної бази, наявний спортивний інвентар і обладнання, контингент учнів, з їх фізичними можливостями, особливості організації і стимулювання праці тощо, то в більш тривалій перспективі дослідження надійності зміст і найменування змінних умов суттєво розширюються. Важливою умовою стає соціальна і професійна сфера в якій опиняється майбутній фахівець. Наявність криз у процесі професійної підготовки, втрата престижності професії, складні життєві ситуації, конфлікти в різних сферах життєдіяльності, труднощі і негаразди у родині, неблагополуччя і погане матеріальне становище, достаток у родині тощо створюють те змінне, складне середовище, яке матиме значний вплив на прояв професійної надійності. Водночас на більш тривалому проміжку професійного становлення майбутнього фахівця повинні змінюватись відповідно і характеристики, які визначатимуть професійну надійність. Серед важливих на наш погляд можуть бути: стан здоров'я майбутнього фахівця, кількість

пропущених днів під час навчання, як за поважними причинами так і без вагомих причин, саморозвиток та самовдосконалення майбутнього фахівця тощо.

Одночасно із цими характеристиками на передній план постають інші якості майбутнього фахівця, його ціннісно-мотиваційна сфера, структура його особистості, суб'єктності, індивідуальність тощо. Особливої уваги, на наш погляд, в плані формування професійної надійності майбутніх учителів фізичної культури набуває питання, як забезпечити якісно підготовку майбутнього фахівця бути здатним ефективно протидіяти вищезазначеним життєвим викликам. Саме з цих позицій надійність можна розглядати по тому, як успішно відбувався життєвий та професійних шлях вчителя фізичної культури, починаючи від вибору та оволодіння професією і продовжуючи реалізацією тривалої професійної кар'єри.

Отже, можемо зробити висновок про те, що дослідження професійної надійності є важлива проблема, яка охоплює різні сторони професійного становлення майбутніх і діючих учителів фізичної культури і потребує здійснення подальших ґрунтовних досліджень з означених напрямів.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Корнещук В. В. (2010). *Теорія і практика формування професійної надійності майбутніх спеціалістів соціономічної сфери діяльності*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса.
2. Осадчук О. Л. (2007). *Профессиональная надежность педагога: теоретико-методологический анализ*. Омск: КАН.
3. Плахтиенко В. А., & Блудов Ю. М. (1983). *Надежность в спорте*. М.: Физкультура и спорт.

Павелко І. І. (Одеса, Україна)

ДО ПИТАННЯ ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У КУРСАНТІВ ВІЙСЬКОВИХ ЗВО

У тезах обґрунтовано основні психолого-педагогічні напрямки формування лідерської компетентності у курсантів військових вишів. Запропоновано особистісно-діяльнісний підхід у формуванні управлінсько-прогностичної діяльності.

Pavelko I. (Odessa, Ukraine)

TO THE QUESTION OF LEADERSHIP COMPETENCE IN MILITARY HIGHER EDUCATION

The theses substantiate the main psychological and pedagogical directions of forming leadership competence among cadets of military universities. The personality-activity approach in management and forecasting activities.

Ефективне виконання бойових завдань визначається не тільки загальними інтелектуальними та фізичними можливостями військовослужбовця, а й здатністю до військової управлінсько-прогностичної діяльності.

Мистецтво управління найбільш успішно опановують ті командири, у яких добре розвинене військове мислення – здатність ухвалювати управлінські рішення. Ще К. Клаузевіц писав: «... на вищому посту головнокомандувача розумова діяльність належить до числа найбільш важких, які тільки випадають на долю людського розуму». Крім видатного розуму командир повинен володіти сильною волею, які повинні бути врівноважені [1, с. 118]. Б. Наполеон вважав, що «військова людина повинна мати стільки ж характеру, скільки і розуму» [2]. Дар полководця Б. Наполеон порівнював з квадратом, у якого основа – воля, висота – розум, тобто людина, у якої воля і розум є рівними. Якщо воля перевищує розум, полководець буде діяти рішуче і мужньо, але малорозумно; в іншому випадку у нього будуть хороші ідеї і плани, але не вистачить мужності і рішучості здійснити їх [2].

Досвід ООС показав, що в умовах сучасної війни ефективно використання військ визначається не тільки результатами підготовки особового складу, а й здатністю командирів до передбачення (оцінка обстановки, наукове передбачення, оперативність, точність в роботі, використання технічних засобів управління).

Відомо, що різноманіття засобів, форм і способів ведення бойових дій висуває підвищені вимоги до обсягу знань, професійної майстерності, вольових якостей і розумової діяльності командного складу. Тобто важливою якістю військового керівника є здатність ухвалення оптимальних рішень, що є не тільки основою управління військами, а й мірилом ефективності його пізнавальної діяльності.

Здатність до передбачення є важливою навичкою також майбутнього командира, що допомагає йому швидше і точніше ухвалювати оптимальні рішення.

Формування лідерської компетентності курсантів військових ЗВО – це систематизована діяльність з вироблення у курсантів знань, умінь, досвіду і особистісних якостей, що необхідні для реалізації управлінських функцій та прогностичної діяльності майбутнього офіцера в професійній сфері.

Для оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками в ЗС України в даний час для підготовки фахівців проводяться лідерські курси різних рівнів [3, с. 65-66].

Розвиток та реалізація цих здібностей повинні забезпечуватися завдяки створенню певних психолого-педагогічних умов: вивченням зарубіжних та вітчизняних теорій лідерства, опануванням методами постановки мети і прийняття рішень (SWOT-аналіз, модель SCORE та ін.); імітацією в освітньому процесі ситуацій «ризик»; ознайомлення з основними стилями керівництва та функціями лідера; психолого-педагогічним супроводом розвитку лідерських якостей у курсантів.

Вважаємо, що систему формування лідерської компетентності бажано проводити на підставі особистісно-діяльнісного підходу, який включає в себе наступні компоненти діяльності: мотиваційно-лідерський (мотивація розвитку управлінської компетентності, ініціативність, амбіційність); інформаційно-лідерський (уявлення про стилі керівництва, функції лідера, психологічну структуру особистості підлеглих, вміння визначати особливості індивідуальної поведінки підлеглих); цілеутворюючий компонент (цілеспрямованість, передбачливість, рішучість, планомірність, систематичність, послідовність управлінської діяльності); операційно-результативний компонент (володіння методами, засобами управлінської діяльності; здатність до моделювання ситуації, прогнозування її наслідків, планування дій) та емоційно-лідерський компонент (позитивне ставлення до управлінської діяльності, емоційно-вольова стійкість, здатність до самоконтролю, стресоусталеність, рішучість, мужність, сміливість), який характеризується цілісністю, інтегративністю, нелінійністю, несуперечністю.

В теорії лідерства існують різні підходи до вивчення і пояснення лідерських якостей. Ми приймаємо позицію, згідно з якою лідерські якості піддаються розвитку. Вік курсантів (17-25 років) найбільш плідний для розвитку лідерської компетентності, так як в соціально-психологічному аспекті він характеризується активністю пізнавальних процесів в освоєнні культури і розвиненим рівнем пізнавальної мотивації.

Відомо, що головні риси стилю керівництва у військових організаціях, взаємини між начальником і підлеглими визначені військовими статутами. Однак, кожна людина знаходить свій стиль реалізації цих вимог з урахуванням психологічних знань, внутрішньої культури, вдумливого самоаналізу і самоконтролю.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Клаузевиц К. О войне. – URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=27727> (дата звернення: 11.10.2019).
2. Наполеон Б. Избранные произведения. М. 1941. С. 320.
3. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України : методичний посібник / О. М. Кокур, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко та ін. К. 2019. С. 65–66.

Фурдуй С. Б. (Ізмаїл, Україна)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У тезах охарактеризовано основні чинники (індивідуально-особистісні характеристики, освітньо-професійний зміст, соціально-професійна орієнтованість), що впливають на ефективність професійної адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах вищого навчального закладу.

Furdui S. (Izmail, Ukraine)

EFFICIENCY OF PROFESSIONAL ADAPTATION OF FUTURE SOCIAL SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The main factors (individual and personal characteristics, educational and professional content, social and professional orientation) that influence the effectiveness of professional adaptation of future specialists in the social sphere in the conditions of higher education are characterized in the theses.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є актуальним і важливим. Це засвідчують дослідження вітчизняних учених, присвячені аналізу змісту і основних напрямів соціальної та соціально-педагогічної діяльності (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Г. Лактіонова, Ж. Петрочко, Ю. Поліщук, Л. Романовська, А. Рижанова, С. Савченко, С. Харченко, Л. Штефан, Н. Чернуха та ін.); процесу професійної підготовки соціальних працівників (І. Ковчина, Т. Логвиненко, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.); особливостей їхньої підготовки до роботи у різних сферах соціальної діяльності та з різними групами клієнтів (Я. Кічук, І. Ковчина, І. Пінчук та ін.); зарубіжного досвіду професійної підготовки соціальних працівників (Н. Гайдук, С. Когут, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Пічкарь, О. Пришляк, Г. Слозанська, Н. Собчак та ін.).

Проте, незважаючи на численні напрацювання, сьогодні ще нерозроблені концептуальні і методичні підходи до вирішення проблеми професіоналізації соціальних працівників у контексті практичного навчання з метою формування їх конкурентноспроможності. Вищі навчальні заклади змушені самостійно відпрацьовувати моделі й технології практико орієнтованого навчання, взаємодії з різними соціальними службами, установами та організаціями з метою організації практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги щодо підготовки фахівців для всіх сфер людської активності. Вони мають компетентно вирішувати професійні завдання, досягаючи максимального результату продуктивної діяльності.

Інтегруючим компонентом особистісно-професійного становлення фахівця є практична підготовка, що є невід'ємною складовою навчального процесу. Обсяг практики, її види, терміни проведення визначаються навчальним планом, зміст відображено в програмі практик.

Основними завданнями практики у професійній підготовці фахівців соціальної сфери, на думку Р. Вайноли є: «..розвиток індивідуальних, професійних, творчих здібностей майбутніх фахівців, розвиток їх особистісного потенціалу» [1, с. 272].

Практична підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери в умова ЗВО спрямована на поглиблення і удосконалення теоретичних знань,

встановлення їх зв'язку з практичною діяльністю; розвиток особистісних якостей; формування професійних умінь і навичків; знайомство з різними типами соціально-педагогічних закладів; засвоєння сучасних соціально-педагогічних технологій роботи з різними категоріями населення; створення умов для розвитку здібностей і самореалізації студента; формування у студентів творчого і дослідницького підходів професійної діяльності; розвиток навичок професійної рефлексії.

Сучасний науковець О. Пожидаєва [2] стверджує, що професійна соціалізація майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладах вищої освіти здійснюється поетапно: перший етап – вибір професії (визначаються життєві цілі, перспективи), другий – адаптація до умов ЗВО (пристосування до умов і змісту навчального процесу, формування відносин), третій – засвоєння навчального змісту та формування практичних умінь (активна взаємодія студента й навчально-професійного середовища, розвиток загальних і спеціальних здібностей), четвертий – сформованість професійної готовності (формування професійної ідентичності).

Аналізуючи численні наукові дослідження, різний досвід вчених-практиків зі студентами ми прийшли до висновку, основними чинниками, що впливають на ефективність професійної адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери в умовах закладах вищої освіти, на нашу думку, є: індивідуально-особистісні характеристики (особистісні риси, ціннісні орієнтації, мотивація до професійної діяльності, життєвий досвід тощо); освітньо-професійний зміст (процес навчання, якість професійної підготовки, методичне забезпечення); соціально-професійна орієнтованість (сформованість професійної культури, конкурентоспроможність на ринку праці).

Крім того, важливою умовою, що сприяє ефективності професійній адаптації майбутнього фахівця соціальної сфери є особистісна активність студента, оскільки залученість до взаємодії у системі соціальних зв'язків та відносин вимагає прийняття певних рішень і сприяє розвитку таких властивостей як цілеутворення, мобілізацію суб'єкта діяльності та побудову стратегій професійної діяльності.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Вайнола Р. Х. *Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки: монографія* / Вайнола Р. Х.; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : Вид-во ХНРБЦ, 2008. – 460 с.

2. Пожидаєва О. В. *Професійна соціалізація майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу* / О. В. Пожидаєва / Microsoft Word. – Зб. №24. 2015. – С.136–144.

Олексенко В. М., Олексенко В. В. (Харків, Україна)

ПЕРШИЙ ЕТАП ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ БАКАЛАВРІВ

Розкрито важливий етап підготовки майбутніх фахівців, який спрямований на забезпечення цілісності педагогічних процесів у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах.

Oleksenko V., Oleksenko VI. (Kharkiv, Ukraine)

FIRST STAGE OF BACHELORS' PROFESSIONAL TRAINING

An important stage of future specialists' training has been revealed. It is focused on providing integrity of pedagogical processes in secondary and higher educational institutions.

Improving efficiency of future specialists' professional training is an urgent problem of the modern science and practice. In terms of evident necessity of continuous education it is difficult to overestimate the importance of organic interconnection and consistency of secondary and higher education. Transmission from school education to university one is accompanied by certain difficulties. The first and the main one of them is the change of ordinary conditions of living, difference in forms and methods of teaching in secondary and high school. The primary period of studying in a higher educational institution is specific and crucial in a first-year students' life. In our opinion, the atmosphere of this period together with the students' appropriate readiness to begin to master the profession, the style of their behaviour will be determined for all further years of studying at the university.

The results of our research have been revealed on the example of bachelors' training in computer sciences of Kharkiv National University of Radio Electronics (NURE). Our choice is grounded by two reasons. Firstly, the highest competition has been provided exactly by this educational program in Ukraine for the last two years. Secondly, NURE has become a leader in training such specialists.

The first meeting with the academic teaching staff of NURE has made it clear that the chosen speciality № 121 «Software Engineering» is interesting, reliable, creative and perspective. Serious and ever-lasting interest to computer science, assurance in its greatest social meaning as well as long-term benefits of employment, stipulate successful educational activity of a first-year student.

Starting with august, former school-leavers have felt attention and care by the administration body of NURE. The following events have been organised and held for them: 27 August – 29 August – receiving course-books, getting acquainted with the library; 29 August – meeting of first-year students; 30 August – «ZIP»-Quest [1].

As a result, before studying students not only got acquainted with each other, some graduates, their curator and supervisors, but also with the university itself, its history, placement of lecture-rooms and canteens. It has given the possibility to get rid of unfavourable negative ideas and doubts as for the right choice of the higher educational institution. They have been transformed into positive emotions and optimism. Group-mates' goodwill has minimised nervous and emotional tension. Maintaining proper contacts with group-mates has determined specific well-intentioned personal state that in our opinion is an important subjective condition of mastering programme educational material.

Students' timetable has also been of great help on the way of smooth

integration into a students' life. Thus, for speciality № 121, time-sheet at the first week of studying was limited to 10 hours. During the second and further weeks it was gradually enlarged. Two Fridays in September were free from classes at all. It enabled non-resident students to communicate more with their parents as well as to plunge into the pre-university atmosphere to which they got used for many years before. The offered time-table has helped to diminish tiredness and keep working capacity at a relatively high level. Moreover the first double periods according to the time-table are of mathematical and profession-oriented nature, while the others are less challenging for analytical-synthetic brain activity. Such gradual enlargement of the educational time-sheet has favoured greatly first-year students' adaptation.

The first lectures have given students only positive impressions. Former school-leavers have realised that the motives of studying are being changed now. It is acquiring professional orientation, and development of their personal skills is becoming the main condition of their professional qualification.

Construction of the educational process on the basis of double lessons has revealed more possibilities for first-year students to prepare for classes according to their time-table and to allocate some time for other individual needs as well. A new nature of studying at the university, increase in independence, new conditions of organising educational activity have taken place without extra tension and under the influence of a strong wish to reach high results in academic performance. Long breaks between double periods have given the possibility to expand social contacts with fellow-students. It has promoted development and consolidation of friendly relations that is considered by us as a necessary factor in adaptation. Breaks and a significant quantity of canteens have allowed students to have lunch regularly that favours the formation of food culture.

On 12-14 September the 16th yearly meeting of Yalta European Strategy (YES) «Happiness Now» was held in Kyiv. At the age of 16-17 some students thought for the first time what was happiness for them. Opinions were different, but one of them was about the necessity to master the chosen profession in order not to waste their young years, not to destroy their lives mercilessly and not to spend their youth without any inputs. The hypothesis has been formulated: the efficiency of students' adaptation will be improved with the help of strong conviction that namely the choice of their way of life and transition to qualitatively a new state of active educational goal-oriented professional training in computer sciences in NURE is happiness for them.

How is it possible to master the programme educational material and programming languages, to enrich one-self with all-human values in the most efficient way? The first-year students are in search for the answer to this question. We have drawn a conclusion that students need help in the following: development of goal-orientation and will sphere, skill to reveal perspectives and the ability to co-work; formation of self-improvement as a competitive specialist, who cares about making other people happy; understanding of the responsibility for everybody's future, which will be affected by them tomorrow; development of working capacity etc.

The grounded motives of a profession choice have a definite goal – to learn everything that is useful, significant and valuable. First-year students are sure that they will be given help, firstly by the academic teaching staff and students' team of NURE.

ЛИТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Kharkiv National University of Radio Electronics. – Режим доступу: <http://nure.ua/>

Колодійчук Ю. В., Бутуіль Валід (*Одеса, Україна – Танжер, Марокко*)

ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В тезах обґрунтовано необхідність підвищення професійної компетентності фахівця соціальної роботи, як запоруки його якісної та стабільної трудової діяльності. Зокрема, визначено, шляхи підвищення професійної компетенції: навчання, методична підтримка та супервізія.

Kolodiychuk Y., Batuil Valid (*Odessa, Ukraine – Tangier, Morocco*)

INCREASING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF SOCIAL WORKERS

The theses reveal the importance to increase the professional competence of social work professional as a guarantee of his effective and continuous work. In particular, there are identified ways to professional competence: training, methodological support and supervision.

Професійний розвиток фахівця соціальної роботи – є довготривалим та складним процесом. Він не пов'язаний лише з періодом навчання у закладах вищої освіти, а триває протягом усієї професійної діяльності, оскільки змінюється соціальне середовище, відбувається модернізація соціальної сфери, удосконалюється законодавство, розширюється доступний інструментарій соціальної роботи, виникають нові проблеми та обставини. Відтак, здатність досягати найвищих успіхів у професійній діяльності великою мірою залежить від прагнення до самовдосконалення та готовності до безперервної самоосвіти особистості зорієнтованої на підвищення власної професійної компетенції.

Як відомо, поняття «професійна компетентність» означає володіння професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний шлях; користування прийомами професійного спілкування й усвідомлення соціальної відповідальності за результати своєї роботи; володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку в рамках професії, готовність до професійного зростання, позитивне ставлення до професії [3]. Розвиток професійної компетентності – це активний процес, що триває протягом трудового життя людини;

розгортається послідовно у відповідності з професійним становленням особистості, на кожному етапі професійного розвитку фахівця набуваючи нових форм.

Задля досягнення високих якісних результатів фахівець соціальної роботи має постійно підвищувати власну професійну компетентність. Це може бути досягнуто шляхом навчання, методичної підтримки та супервізії.

Знання та вміння можна здобути за допомогою: стаціонарної, заочної або дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти; курсів підвищення кваліфікації; стажування у більш досвідчених фахівців; тренінгів без відриву від роботи; самоосвіти (читання професійної літератури); обговорення досвіду на груповій та індивідуальній супервізії.

Слід використовувати всі можливості для підвищення власної професійної компетентності. Насамперед, необхідно брати участь у семінарах, тренінгах, конференціях, які проводять Міністерство соціальної політики України; регіональний та місцевий центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; партнери – державні та неурядові структури; заклади вищої освіти.

Важливо відвідувати навчальні заходи, які проводять неурядові організації. Нині в Україні такі організації мають досить потужний потенціал щодо спеціалізованої підготовки фахівців соціальної сфери за окремими напрямками та методиками. Щодо цього варто відмітити Міжнародний центр «Ла Страда», Благодійний фонд Р. Ахметова «Розвиток України», Партнерство «Кожній дитині», Український фонд «Благополуччя дітей», Міжнародну благодійну організацію «Право на здоров'я», Коаліцію ВІЛ-сервісних організацій тощо [2, с. 109-110].

Щоб бути успішним фахівцем у своїй галузі потрібна, з одного боку, безперервна цілеспрямована самоосвіта, а з іншого – методична підтримка працівника. Отже, варто робити запити на участь у тренінгах, методичних семінарах, конференціях з тих питань, які цікавлять; бути активним на методичних нарадах, порушуючи всі актуальні питання. Керівництво персоналу соціальної служби повинно своєчасно забезпечувати працівника методичними та інструктивними матеріалами, надавати інформацію щодо набрання або втрати чинності законодавчих і нормативно-правових документів, що регламентують діяльність у сфері надання соціальних послуг.

Вагомим інструментом підтримки фахівця із соціальної роботи для розвитку його професійних умінь, підвищення ефективності роботи є супервізія. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», супервізія – це вид діяльності, спрямований на забезпечення належної якості соціальної роботи, запобігання професійним ризикам шляхом навчання соціальних працівників, наставництва та професійної підтримки на робочому місці [1]. Супервізія є професійною підтримкою фахівця, який надає соціальні послуги, спрямована на підвищення його професійної компетентності, подолання професійних труднощів, аналіз недоліків та вдосконалення організації роботи, запобігання виникненню професійного вигорання та забезпечення емоційної

підтримки. Згідно міжнародного досвіду, кожен високоспеціалізований професіонал може здійснювати супервізію по відношенню колеги, який її потребує шляхом консультивання, бесіди, тренінгової форми, мозкового штурму тощо.

Таким чином, в системі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи є особливо значущим формування у студентів мотивації до підвищення власної професійної компетентності, як під час навчання у ЗВО, так і всього періоду трудової зайнятості в майбутньому. Усвідомлення такої необхідності забезпечить не лише якісну продуктивність виконуваної ними фахової діяльності, але й значно підвищить показники соціального добробуту в Україні загалом.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [ел. ресурс] : Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 20.01. 2018. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14>

2. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : пос. у 2-х ч. – Ч І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. – 2017. – 256 с.

3. Циган Н. В. Особливості формування професійної компетенції при підготовці фахівців для різних типів соціальних закладів / Н. В. Циган // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2017. – Вип. 13. – С.71–75.

Сторож В. В., Костюченко Є. А. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У тезах обґрунтовано необхідність цілеспрямованого розвитку диспозицій і навичок критичного мислення в майбутніх психологів як складової їхньої професійної спрямованості.

Storozh V., Kostiuchenko Ye. (Odessa, Ukraine)

THE ISSUE OF DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING IN THE TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

The article is based on necessity of systematic development of critical thinking dispositions and skills as an essential component of future psychologists' professional tendency.

Проблемність теми пов'язана з тим, що сучасне суспільство живе у часи швидкісного інформаційно-технологічного розвитку, коли будь-що сприймається як є репрезентація інформаційного об'єкта, а більшість стає мислити с позиції споживача. Це стає проблемним місцем у підготовці психологів, оскільки, як відзначають науковці, значний відсоток студентів не

вміють працювати з інформаційними джерелами. На думку вітчизняної дослідниці М. Смульсон, уміння сприймати, засвоювати та обробляти інформацію, що надходить ззовні, стає чи не найважливішим інтелектуальним умінням людини із сучасною освітою [2, с. 250]. Немоżliво не відзначити релевантність цього твердження у дискурсі становлення майбутнього психолога, адже робота з психічним світом іншої людини вимагає від спеціаліста в області психології вміти аналізувати й синтезувати інформацію, отриману від клієнта, давати доцільні інтерпретації з метою надання йому допомоги у побудові раціональної життєвої стратегії.

Джерела концепції критичного мислення прослідковуються у роботах древньогрецьких філософів (Сократ, Платон). Формулюванням наукової концепції критичного мислення займалися зарубіжні філософи, педагоги та психологи (І. Кант, Дж. Локк, Г. Спенсер, З. Фрейд, Д. Дьюї, Р. Пол, Д. Халперн та ін.). Спираючись на роботи дослідників стає можливим проаналізувати тенденції розуміння критичного мислення як поняття, існуючі на даний момент підходи до розвитку та застосування його в окремих сферах життєдіяльності суб'єкта.

В результаті дослідження визначень цього феномену різними вченими, ми розуміємо, що критичне мислення представляє складний аналітико-синтетичний процес пізнання, який характеризується логічністю, рефлексивністю, усвідомленістю і може вимагати спеціальних вмінь від людини, що критично мислить. Саме процес формулювання питання і подальший пошук відповідей на нього є, на нашу думку, суттю критичного мислення. Таким чином, можна сказати, що критичне мислення виникає тоді, коли ми зіштовхуємося з критичним (або некритичним) мисленням іншої людини і тоді воно працює як складний процес пошуку істини [1, с. 36-40].

Аналізуючи уявлення дослідників про особистість критичного мислителя та фактори, що впливають на її розвиток, можемо виділити наступні важливі умови для розвитку критичного мислення: виховання, формування культури критичного мислення у суб'єкта найближчим оточенням та інститутами соціалізації; розвиток рефлексії; створення проблемних задач, шляхом розв'язання діалогу; заохочення до застосування навичок критичного мислення тощо. Усі ці умови дають нам змогу відзначити характерні риси критичного мислителя, такі як: допитливість; якісна інформованість; широта й відкритість суджень; гнучкість мислення; неупередженість; готовність визнати помилку; організованість; завзятість у пошуках інформації; самостійність мислення, тенденція до постійного самовдосконалення та соціальна спрямованість [3]. Психологія як наука не припинила свого розвитку, проводяться нові дослідження, з'являються нові дані, теорії, концепції, спростовуються деякі аспекти ортодоксальних знань. Вся ця стрімкість інформаційного потоку потребує від студента-психолога доцільно розвиненого критичного мислення, вироблення навички роботи з джерелами інформації. Психолог має самовдосконалюватись та зазнавати певних метаморфоз, як і всі його знання та вміння, оскільки потреби клієнта так само змінюють свій характер у дусі часу. Головним у цьому постійному

самовдосконаленні буде зіткнення з проблемним питанням чи задачею, яке потребуватиме від молодого спеціаліста використання всіх наявних ресурсів та початку пошуку нових. Зустрічаюся з певною проблемою, знаходячи шляхи її вирішення студент-психолог так чи інакше буде знаходити методи взаємодії з оточуючим світом, який в свою чергу впливатиме і на нього. В залежності від рівня критичності, психолог певним чином відслідковує і диференціює вплив, який спрямовується на себе та має можливість оцінювати свій власний вплив на оточуюче середовище.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Клустер Д. Что такое критическое мышление? // Международный журнал о развитии мышления через чтение и письмо. – 2001. – № 4. – С. 36–40.
2. Смульсон М. Л. Интеллектуальный саморазвиток у виртуальному освітньому середовищі: зміна парадигми / М. Л. Смульсон // Актуальні проблеми психології: Психологічна теорія і технологія навчання. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Т.8. – Вип. 6. – С. 250–259.
3. Facione P. A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts / Peter A. Facione. – Hermosa Beach, CA: Measured Reasons LLC, 2015.

Постоян Т. Г. (Одеса, Україна)

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

У тезах описано модель формування соціально-психологічної компетентності у майбутнього менеджера освіти як складової його професійної готовності.

Postoian T. (Odessa, Ukraine)

MODELING THE PROCESS OF FORMING SOCIO-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF THE FUTURE EDUCATION MANAGER

The abstracts describe a model of the forming socio-psychological competence in the future education manager as a component of their professional readiness.

Від професіоналізму у вузькому сенсі цього поняття, акценти в сучасних вимогах до менеджера освіти зміщуються на вирішення завдань, пов'язаних зі сформованістю у керівника комплексу професійно-психологічних і особистісних якостей, зокрема: вміння розбиратися в людях, навичок ефективного впливу на поведінку людей, здатності переконувати і мобілізувати підлеглих на ефективне вирішення освітніх завдань, лідерства та авторитетності, а також здатності менеджера управляти власними

емоціями та поведінкою [1].

Зазначимо, що найважливіша роль у розвитку професіоналізму відводиться соціально-психологічній компетентності як професійно важливої характеристики особистості, що проявляється в ефективній взаємодії з людьми, умінні орієнтуватися в соціальних ситуаціях, правильному визначенні міжособистісних комунікативних особливостей підлеглих і виборі адекватних способів спілкування з ними [2].

Існує протиріччя між потребою сучасного суспільства у менеджерах соціально-психологічно компетентних, що готові вирішувати завдання на засадах ефективної взаємодії колективу закладу освіти і можливостями системи вищої професійної освіти готувати такого фахівця, відсутністю у закладі вищої освіти науково-обґрунтованої технології формування цієї компетентності.

Зазначимо, що соціально-психологічну компетентність менеджера освіти необхідно розглядати як психологічний феномен, який відіграє ключову роль у вирішенні проблеми оптимізації процесу управління закладом освіти, адже керівництво – це сукупність методів соціально-психологічного впливу, які використовуються для інтеграції і диференціації групової діяльності та спілкування людей з метою досягнення максимального ефекту спільної діяльності [2].

Соціально-психологічна компетентність менеджера в її продуктивній розгорнутій формі, здебільшого базується на специфіці взаємодії менеджера з підлеглими як обставині міжособистісної взаємодії, ніж на особливостях його особистості. Компетенція менеджера полягає у розумінні і адекватному сприйнятті своїх підлеглих, у глибині його психологічного включення у комунікативну діяльність, у відносинах і поводженні з оточуючими.

Серед службових функцій менеджера виділяють низку функцій, які передбачають особистісну взаємодію з підлеглими: забезпечення координації дій колективу щодо виконання конкретних завдань структурного підрозділу та закладу освіти в цілому; вивчення підлеглих і колективу; регулювання соціальних процесів у колективі, підтримання здорових взаємин. Успішність виконання менеджером цих функціональних обов'язків перебуває у прямій залежності від його готовності до управлінської діяльності, в тому числі і від рівня його соціально-психологічної компетентності.

Для вирішення цієї проблеми пропонується варіант моделювання процесу формування соціально-психологічної компетентності майбутнього менеджера освіти. Модель розроблено як сукупність компонентів: мотиваційно-цільового, змістово-організаційного та оцінно-результативного.

Проектування моделі здійснювалося на засадах системного аналізу структури змісту і процесу управлінської діяльності майбутнього менеджера освіти. Практична цінність цієї моделі полягає у адекватності і повноті відображення вимог до результату професійної підготовки сучасного фахівця (магістра) з менеджменту освіти у частині його соціально-психологічної компетентності.

Проектування моделі відбувалось з урахуванням: кваліфікаційних

вимог до сучасного магістра з менеджменту, які обумовлені соціальним замовленням; змістом державного освітнього стандарту зі спеціальності 073 Менеджмент; змістом ОПП «Управління закладом освіти».

Державний освітній стандарт другого (магістерського) рівня освіти зі спеціальності 073 Менеджмент визначає вимоги щодо здатності майбутнього менеджера вирішувати професійні завдання на засадах соціально-психологічних компетентностей, зокрема:

- мотивувати людей та рухатися до спільної мети;
- створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління;
- формувати лідерські якості та демонструвати їх у процесі управління людьми;
- використовувати психологічні технології роботи з персоналом в закладах освіти.

Концепція моделі формування соціально-психологічної компетентності майбутнього менеджера освіти базується на загально дидактичних принципах: гуманітаризації, доступності та науковості, принцип професійної спрямованості, принцип контекстного навчання, принцип студентоцентризму та особистісно зорієнтованого навчання.

Для успішного функціонування моделі визначено організаційні, психологічні, методичні та педагогічні умови. Організаційні умови забезпечують спрямованість визначених компонентів та суб'єктів освітнього процесу на формування соціально-психологічної компетентності майбутнього менеджера освіти. Психологічні умови забезпечують мотиваційно-ціннісне ставлення до майбутньої управлінської діяльності у аспекті соціально-психологічної компетентності. Методичні умови представлено системою дидактичних традиційних та інноваційних засобів викладання та навчання. Педагогічні умови забезпечують практичну реалізацію принципів організації освітнього процесу в закладі вищої освіти.

Зазначимо, що лише комплексна практична реалізація виділених умов здатна забезпечити вирішення проблеми формування соціально-психологічної компетентності майбутнього менеджера освіти.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Пономарева М. А. Психологическая компетентность руководителя. М.: Форум, 2012. 208 с.
2. Шепель В. М. Управленческая психология. М.: Экономика, 1994. 248 с.

Шинкаренко Л. В., Шинкаренко В. М. (Одеса, Україна)
ПРОБЛЕМИ МАТЕМАТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

У тезах наведено методичні заходи, що сприяють підвищенню рівня математичної підготовки студентів спеціальностей «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа».

Shynkarenko L., Shynkarenko V. (Odesa, Ukraine)
MATHEMATICAL PREPARATION PROBLEMS
OF FUTURE SERVICE PROFESSIONALS

The abstracts include methodical measures that help to increase the level of mathematical preparation of students in the specialties «Tourism» and «Hotel and Restaurant business».

На сучасному етапі розвитку виробничих відносин людства індустрія туризму та гостинності стала не тільки об'єктом задоволення нематеріальних потреб суспільства, але й потужним інструментом економічного зростання будь-якої країни.

Розвиток туризму та загострення конкурентної боротьби на туристичному ринку потребують наявності висококваліфікованих фахівців, що здатні ефективно керувати підприємствами сфери послуг. Для кваліфікованого управління туристичними фірмами, готельними та ресторанными комплексами в умовах сьогодення потрібні спеціалісти, які володіють підприємницькими, управлінськими, проектними та комунікаційними навичками.

Проблемам підготовки майбутніх фахівців сфери послуг присвячено низку праць українських та іноземних дослідників. Серед них виділимо роботи О. Варганової, А. Гарми, М. Скрипник, Л. Чорної, В. Федорченко, Н. Фоменко, Г. Цехмістрової. В них особливу увагу приділено питанням практичної підготовки студентів, що навчаються за спеціальностями «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа». В той же час, математична складова у навчанні майбутніх фахівців сфери послуг залишилась поза увагою українських вчених.

Вважаючи, що майбутня праця на підприємництва туризму та сфери послуг має прикладну та мистецьку спрямованість на організацію дозвілля та відпочинку, більшість студентів цих спеціальностей антагоністично сприймають навчання математики. Реалії демонструють, що математичні знання та навички є важливим підґрунтям для ефективної роботи у туристичному, готельному та ресторанному бізнесі. Математична підготовка необхідна для порозуміння глибини та меж застосування математичних моделей для аналізу діяльності підприємств сфери послуг.

Багаторічний досвід викладання математики майбутнім фахівцям сфери послуг, аналіз навчальних планів підготовки спеціалістів зазначеної галузі дозволили дійти висновку, що навчання математичних дисциплін повинно проводитись за принципом професійної спрямованості. Шляхами реалізації професійної спрямованості викладання математики студентам спеціальностей «Туризм» та «Готельно-ресторанна справа» вважаємо удосконалення змісту «Вищої та прикладної математики» відповідно до фахових дисциплін та майбутньої діяльності у сфері послуг та складання системи прикладних та професійно орієнтованих задач.

Курс «Вища та прикладна математика» для майбутніх фахівців сфери послуг повинен складатись з трьох основних розділів: «Основи вищої математики», «Теорія ймовірностей та математична статистика», «Основи математичного моделювання в економіці, фінансах та бізнесі». Методика викладання перших двох розділів розроблена у працях багатьох дослідників та педагогів. Зокрема, в роботі [1] наведено комплекс професійно орієнтованих задач з теорії ймовірностей та математичної статистики для студентів спеціальності «Туризм».

Вивчення ймовірнісних методів є вагомим підґрунтям для їх застосування під час виконання дипломних робіт. Прискіпливий аналіз дипломів бакалаврів та магістерських проектів показав, що студенти вдало проводять дисперсійний та трендовий аналіз, будують регресійні та кореляційні моделі, здійснюють прогнозування на основі динамічних рядів. В той же час, оптимізаційні методи у дипломних роботах майже не використовуються. Проте, саме використання методів оптимізації дозволяє підвищити ефективність господарської діяльності та зменшити виробничі витрати підприємств сфери послуг. Приклади пошуку ефективних управлінських рішень у туристичному бізнесі за допомогою методів дослідження операцій наведено у роботах [2, 3].

Для розуміння майбутніми фахівцями сфери послуг методики застосування оптимізаційних методів у галузі туристичного та готельно-ресторанного бізнесу пропонуємо наступні заходи: включити до навчальної програми з математики вивчення загальних оптимізаційних задач; розробити методичне забезпечення з розв'язування задач оптимізації за допомогою прикладних комп'ютерних програм. Впровадження зазначених заходів дозволить студентам набути навичок пошуку найкращих організаційних та ефективних рішень у галузі сфери послуг.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Корнещук В. В. Застосування професійно орієнтованих ймовірнісних задач у підготовці студентів економічних спеціальностей / В. В. Корнещук, В. М. Шинкаренко // Дидактика математики: проблеми і дослідження: Міжнародний збірник наукових робіт. – 2010. – Вип. 34. – С. 33–57.

2. Шинкаренко В. М. Оцінка ризиків у туризмі за допомогою математичних методів / В. Г. Чернишев, Л. В. Шинкаренко, В. М. Шинкаренко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2017. – Вип. 12. – С. 164–169.

3. Крап Н.П. Математичне моделювання туристичних послуг із використанням Internet-технологій / Н. П. Крап, В. М. Юзевич // Комп'ютерні науки та інформаційні технології. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 663. – С. 99–102.

Корх М. В., Кулаков М. О. (Одеса, Україна)

**КОМП'ЮТЕРНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКЛАДАННЯ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У
ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

У статті обґрунтовано необхідність застосування комп'ютерних технологій у сучасному освітньому процесі підготовки фахівців морського флоту.

Korkh M., Kulakov M. (Odessa, Ukraine)

**COMPUTER PRESENTATIONS AS A MEANS OF IMPROVING THE
EFFECTIVENESS OF TEACHING TECHNICAL DISCIPLINES AT
HIGHER EDUCATION INSTITUTION**

The article substantiates the necessity of computer technologies using in the modern educational process of mariners professional training.

На сучасному етапі розвитку суспільства перед викладачами вищої школи стоїть складне завдання – не тільки підвищити науковий рівень викладання, а й розвинути мислення курсантів (студентів), озброїти їх основними методами пізнання і умінням творчо застосовувати знання на практиці, а також підготувати фахівців готових до напруженої інтелектуальної та практичної діяльності. Для вирішення цього завдання необхідні засоби навчання, що забезпечують більш швидкі темпи засвоєння знань і оволодіння різними вміннями і навичками. Обсяг знань, якими повинен опанувати курсант (студент), за останні роки значно виріс. Використання педагогічних програмних засобів і комп'ютерної техніки дозволить швидко прискорити процес навчання, внести новий зміст, якісно змінити його методи.

Спостерігається процес інтенсифікації навчання за рахунок використання нових комп'ютерних технологій, таких як навчальні і тестуючі програми, відеоматеріали, мультимедійні презентації. Сучасні технології дозволяють скоротити час викладання матеріалу, і сприяють збільшенню частки самостійної навчальної діяльності та активізації курсанта (студента), формування особистості курсанта (студента) за рахунок розвитку його здатності до самоосвіти, самонавчання, самовиховання, самоактуалізації, самореалізації [1].

В процесі викладання технічних дисциплін використовуються різноманітні форми, методи і засоби навчання. Особливе місце в навчальному процесі приділяється візуалізації навчального процесу. Наочність забезпечується графічними засобами, навчальними посібниками, відеоматеріалами. У психологічних дослідженнях зазначається, що комп'ютерна візуалізація навчальної інформації має суттєвий вплив на формування уявлень, що займають центральне місце в образному мисленні, а

образність уявлень тих чи інших явищ і процесів у пам'яті студента збагачує сприйняття навчального матеріалу, сприяє його науковому розумінню. Однак не варто забувати про можливість використання слухової, дотикової візуалізації, якщо саме ці відчуття є значущими в даній професії [2].

Одним із засобів візуального представлення інформації є використання комп'ютерної презентації, яка розробляється за допомогою програми Microsoft Power Point.

Програма дозволяє створювати електронні демонстрації слайдів, конспекти доповідей, роздатковий матеріал для аудиторії і т.ін. Можна уявити інформацію у вигляді тексту, таблиці, графіку, малюнку, статистичного або динамічного зображення, використовуючи в якості супроводу звукове оформлення. Основна зручність такого застосування полягає в автоматизації процесу підготовки презентації, що включає графічні шаблони. Варто відзначити, що презентації мають переваги перед іншими засобами навчання, оскільки їх можна легко і швидко копіювати і поширювати. Підкуповує простота використання електронної презентації в якості демонстраційного способу на навчальному занятті. При цьому значно змінюється технологія пояснення – викладач коментує інформацію, що з'являється на екрані, в разі потреби супроводжуючи її додатковими поясненнями, прикладами і записами на дошці. Важливо, щоб при викладанні нового матеріалу, презентація не стала заміною викладача, а щоб презентація доповнювала розповідь, в ній були унікальні факти, які не можна пояснити словами або продемонструвати іншими засобами.

На наш погляд, викладач, читаючи лекцію, може постійно звертатися до слайдів (екрану), дотримуючись ряду правил. По-перше, на слайдах повинно відображатися саме те, про що говорить в даний момент лектор. По-друге, презентація не повинна бути перевантажена, оскільки можна відвернути увагу слухачів від основної мети теоретичного заняття, упустити загальні закономірності досліджуваних питань. І, по-третє, обов'язково доповнювати презентацію цікавими сюжетами, щоб привернути увагу аудиторії.

Правильне використання лектором комп'ютерної презентації підвищує інтерес курсантів (студентів) до досліджуваного предмета, полегшує процес отримання знань, сприяє міцності засвоєння матеріалу, розширює і поглиблює уявлення слухачів курсу по досліджуваному питанню і скорочує час на викладання матеріалу. Ми можемо рекомендувати використовувати комп'ютерні презентації як засіб навчання, що удосконалює процес викладання технічних дисциплін, підвищує його ефективність і якість.

Комп'ютерна презентація служить не тільки для подачі знань, а й для їх контролю, закріплення, повторення, узагальнення та систематизації. У своїй педагогічній діяльності ми це використовуємо [3]. Безпосередньо, створення самої презентації, складається з двох етапів: 1 етап – підготовка сценарію і 2 етап – розробка презентації, з використанням програми Microsoft Power Point. Тому презентація базується на вмінні відібрати і структурувати матеріал, відокремлюючи головне від другорядного. Продумати, як подати

матеріал доступно і цікаво.

Таким чином, за допомогою сучасних мультимедійних засобів навчання можна зробити навчальний процес різноманітним, привабливим, динамічним, стимулюючим творчу активність студентів. Для викладачів технічних дисциплін, досвід, накопичений під час підготовки мультимедійних презентацій, є доповненням до професійних навичок. Прагнення і вміння ефективніше доносити свої ідеї до аудиторії є запорукою успіху в процесі підготовки всебічно освічених випускників технічних вузів.

Ще однією важливою перевагою електронної форми подання лекційного матеріалу є можливість використання мультимедійних слайдів не тільки в процесі читання лекцій, а й для передачі студентам в якості навчальних матеріалів, для використання в дистанційному навчанні, для надання на сайті навчального закладу. Важливо також, що ці матеріали можуть постійно доповнюватися, накопичуватися, поступово створюючи навчально-методичний фонд освітнього закладу.

Таким чином, створення комп'ютерної презентації, сприяє самостійному отриманню курсантами (студентами) необхідного обсягу знань і розвитку творчих здібностей. Використання електронних засобів підтримки сприяє якісній підготовці майбутнього фахівця морського флоту і формування його не тільки як професійного працівника, а й високорозвиненою особистістю. Комп'ютерні презентації є перспективним і високоефективним інструментом в освітній галузі.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Панюкова С. В. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании. *Учебное пособие для студентов высших учебных заведений*. М.: Изд. центр «Академия», 2010. 224 с.

2. Семенова Н. Г., Болдырева Т. Д., Игнатова Т. Н. Влияние мультимедиа технологий на познавательную деятельность и психофизическое состояние обучающихся. *Вестник ОГУ. Одесса*, 2005. № 4. С. 34–38.

3. Корх М. В. Використання комп'ютерних презентацій при читанні лекцій з нарисної геометрії та інженерної графіки, як засіб підвищення навчального матеріалу. *Науково-технічна конференція Річковий та морський флот: експлуатація та ремонт*. Одеса: НУ»ОМА», 2017. С. 203–205.

Дембіцька С. В. (Вінниця, Україна)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ МЕХАНІЧНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

У тезах розглядаються особливості забезпечення міжпредметної інтеграції фахових дисциплін та дисциплін безпекового циклу в процесі підготовки майбутніх фахівців машинобудівної галузі. Запропоновані напрямки реалізації міжпредметної інтеграції в процесу підготовки фахівців механічної інженерії у закладах вищої освіти.

Dembitska S. (Vinnitsa, Ukraine)

ENSURING INTERSUBJECT INTEGRATION IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS OF MECHANICAL ENGINEERING

The theses discusses the features of ensuring intersubject integration of professional disciplines and disciplines of the safety cycle in the process of training future specialists in the engineering industry. Proposed directions for the implementation of intersubject integration into the process of training mechanical engineering specialists in higher education institutions.

Науково-методичний аналіз наукових робіт, а також практика викладання безпеки життєдіяльності та охорони праці у процесі підготовки майбутніх фахівців механічної інженерії засвідчує, що знання та навички, які отримують студенти під час вивчення дисциплін безпекового циклу, залишаються відокремленими від фахових знань, внаслідок чого вважаються неважливими для майбутньої фахової діяльності. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у забезпечення міжпредметної інтеграції в процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти.

Термін «інтеграція навчання» у короткому Педагогічному словнику тлумачиться як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного, системного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем (тематична інтеграція); це створення інтегрованого змісту навчання – предметів, які об'єднували б в єдине ціле знання з різних галузей» [3, с. 16].

На думку Н. Лесняк, інтеграція – це «створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин у кількох раніше різних одиницях, пристосування їх у раніше неіснуючий моноліт особливої якості» [2, с. 58].

Для забезпечення міжпредметної інтеграції ми вважаємо доцільним встановлювати та реалізовувати взаємозв'язки безпеки життєдіяльності, основ охорони праці та охорони праці в галузі із фаховими дисциплінами. Адже забезпечення системності, послідовності та наступності процесу фахової підготовки є однією із умов успішного формування професійної компетентності та фахової адаптації у майбутньому [1, с. 19].

Першим кроком у цьому напрямку була організація циклу методичних семінарів для викладачів Вінницького національного технічного університету з метою узгодження напрямків та способів між предметної інтеграції. Далі здійснювався відбір такого навчального матеріалу, який зміцнив би фундамент загальнонаукової підготовки студента та був необхідним для успішного оволодіння майбутньою професією.

В цілому були визначені такі напрямки реалізації міжпредметної інтеграції в процесу підготовки фахівців механічної інженерії у закладах вищої освіти:

– узгодження термінології під час вивчення фахових дисциплін та дисциплін безпекового циклу;

– здійснення єдиного підходу у розвитку фахової компетентності як під час вивчення як фахових, так і безпекових дисциплін;

– показ спільності методів дослідження об'єктів виробничої діяльності під час вивчення різних дисциплін;

– проведення різних інтегрованих заходів (конкурсів, олімпіад, конференцій), під час яких здійснювався комплексний аналіз певного явища чи ситуації.

Такий підхід у викладанні дисциплін безпекового циклу дозволив забезпечити мотивацію студентів до вивчення безпеки життєдіяльності та охорони праці, а також усвідомити практичне значення та значущість матеріалу, який вивчається.

Таким чином, процес підготовки майбутніх фахівців машинобудівної галузі має реалізовуватися не як однобічний, а як складний багатогранний процес синтезу загальнонаукових і техніко-технологічних знань, відпрацювання навичок комплексно використовувати ці знання в розв'язуванні фахових завдань. При цьому працівник має робити це безпечно, як для себе, так і для тих, хто його оточує. Навчитися аналізувати певне виробниче явище з різних позицій можливо шляхом використання між предметної інтеграції. Для успішної реалізації цього підходу в навчальному процесі необхідна співпраця усіх викладачів, які здійснюють підготовку майбутніх машинобудівників.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Дембіцька С. В. Формування навичок працезахоронної діяльності в студентів машинобудівних спеціальностей: теоретичний аспект. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*. Випуск 2 (59). 2019. С. 16–21.

2. Лесняк Н. В. Міжпредметні зв'язки у формуванні мовленнєвих умінь майбутніх учителів початкових класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Рівне, 1997. 181 с.

3. Мельничук С. Г. Короткий термінологічний словник з педагогіки / за ред. С. Г. Мельничук. Кіровоград, 2004. 34 с.

Глушкова Н. М., Іванова К. М. (Одеса, Україна)

ДІЛОВИЙ ЕТИКЕТ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У тезах розглядається роль і значення комунікативної етики в професійній підготовці майбутніх фахівців.

Glushkova N., Ivanova K. (Odessa, Ukraine)

BUSINESS ETIQUETTE AS AN IMPORTANT CONSTITUENT PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE SPECIALISTS

In theses a role and value of communicative ethics are examined in professional preparation of future specialists.

Підготовка майбутніх фахівців до діяльності у різних галузях виробничої та економічної сфери передбачає не тільки їх професійний рівень, а й формування вмінь і навичок ділового спілкування, зокрема етики спілкування, знання правил ділового етикету, психологічних механізмів професійної комунікації. Теорія та практика ділового спілкування сприяє формуванню в майбутніх спеціалістів етичних і психологічних компетентностей комунікації в діловій сфері, уміння застосовувати набуті знання в конкретних ситуаціях ділових відносин. Вміння спілкуватися є необхідним для успішної кар'єри будь-якого фахівця.

Основна функція або сенс етики визначається як формування таких правил поведінки в суспільстві, які сприяють взаєморозумінню людей в процесі спілкування. Питання етики спілкування досить докладно висвітлені в сучасній літературі, зокрема в працях вітчизняних дослідників В. Я. Зусіна, С. К. Богдан, М. О. Стахів, Н. Д. Бабич, Л. І. Мацько, О. В. Кубрак, Й. М. Гаха та ін.

Більшість дослідників розглядають функції і роль етики в структурі ділового спілкування, психології управління, кар'єрного просування. Адже знання і дотримання правил ділового етикету, культури поведінки – основа професійного успіху. Нажаль, в практичній діяльності у нас ще не завжди діловий етикет усвідомлюється економічною категорією, яка здатна створювати в колективі доброзичливий, комфортний психологічний клімат, запобігати конфліктним ситуаціям, що, в свою чергу, сприяє зростанню ефективності праці, більш раціональному використанню робочого часу та ін.

Сучасний діловий етикет – це глибоке знання пристойності, уміння тримати себе в колективі так, щоб заслужити загальну повагу і не образити при цьому своєю поведінкою іншого. Професійному успіху майбутніх фахівців сприятимуть також знання тактики спілкування, яка передбачає: доброзичливість; необхідність володіння декількома варіантами в однотипних ситуаціях і вміння оперативно користуватися ними; вміння слухати співрозмовника; вміння використовувати механізми психологічної взаємодії (візуальний контакт, ефективне використання засобів невербального спілкування та ін.); прояви та підкреслення поваги до особистості співрозмовника.

У діловому спілкуванні не слід допускати конфронтації, тим більше конфліктів. Відомі фахівці в галузі психології спілкування (Д. Карнегі, Г. В. Бороздіна, А. П. Коваль, Ф. І. Хміль, М. С. Дороніна та ін.) зауважують, що при конфронтації спілкування ніколи не буває успішним, викликає психологічну напруженість, моральні збитки. Безумовно, припустимі дискусії, різні погляди опонентів на принципові позиції, але вони не повинні призводити до глибоких протиріч, протистояння, образ.

Засвоєння правил етики ділового спілкування та його психологічних аспектів майбутніми фахівцями-екологами, формування відповідних вмінь і навичок відбувається в процесі вивчення дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням» (для рівня «бакалавр» всіх напрямів підготовки); «Психологія ділового спілкування» (для рівня «бакалавр»

спеціальності «Сталий туризм»). Для магістерського рівня вищої освіти викладається курс «Теорія та практика ділового спілкування», а також спеціальний курс для майбутніх фахівців галузі «Водні біоресурси та аквакультура» «Психологія трудових відносин у рибогосподарських колективах», в межах якого велика увага приділяється психологічним та етичним проблемам професійного спілкування.

В процесі підготовки майбутніх спеціалістів із формування вмінь і навичок спілкування комунікативний аспект розглядається разом із інтерактивним та перцептивним аспектами. Важливою умовою ефективної діяльності сучасної ділової людини є рівень її комунікативної компетентності, ключовим елементом якої стає рівень культури ділового спілкування. Це ставить перед вищою освітою завдання підготовки спеціалістів з високим рівнем знань та вмінь ділового спілкування. Ділове спілкування розглядає етичні норми та психологічні механізми комунікації в різних сферах професійної взаємодії. Теорія та практика ділового спілкування сприятиме формуванню в майбутніх спеціалістів етичних і психологічних компетентностей комунікації в діловій сфері, уміння застосовувати набуті знання в конкретних ситуаціях ділових відносин. Адже діловий етикет – це інструмент, що підвищує ефективність спілкування, створює атмосферу партнерства, породжує емоційний комфорт. Незнання правил етикету навпаки – породжує незручність, напруженість, невпевненість в собі, заважає успішному спілкуванню в потрібному напрямку, обмежує ініціативу і сковує поведінку людини в будь-яких обставинах.

Отже ми бачимо, що комунікативні навички потрібні майбутнім фахівцям на всіх етапах навчання та професійного розвитку. А дотримання правил ділового етикету – один з необхідних елементів професіоналізму, успішного кар'єрного зростання.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Гах Й. М. Етика ділового спілкування / Й. М. Гах. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 158 с.
2. Стахів М. О. Український комунікативний етикет / М. О. Стахів. – К.: Знання, 2008. – 245 с.

Нємцева Н. С., Нємцев Е. М. (Покровськ, Україна)
РЕФЛЕКСИВНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ФОРМУВАННЯ
ТВОРЧОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

У тезах проаналізовано необхідність вивчення рефлексивної обумовленості, звертається увага на педагогічний потенціал, як самостійний, універсальний, творчий елемент.

Niemiťeva N., Niemiťsev E. (*Pokrovsk, Ukraine*)

REFLEXIVE CONDITIONING OF FORMATION OF CREATIVE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF FUTURE TEACHER

Theses analyze the need to study reflexive conditioning, and draws attention to the pedagogical potential as an independent, universal, creative element.

Творчий потенціал майбутнього викладача розвивається й втілюється у рефлексивно-творчому зусиллі людини, тобто зусиллі, що спрямоване на досягнення недосяжного, на реалізацію нереалізованого, на спрямування за межі самого себе.

Визначення сутності рефлексії зафіксоване як «міркування про свій внутрішній стан, самоаналіз» [1]. На думку дослідників, рефлексія розглядається як один з евристичних методів, що заснований за принципами пізнання і аналізу людиною явищ власної свідомості та діяльності.

На думку І. Семенова й С. Степанова специфічне положення значенневих розумінь про себе в системі мислення людини визначають особливі рефлексивні закономірності їхньої зміни й розвитку в процесі взаємодії системи «людина – світ» [2].

Розглядаючи проблеми професійного росту педагога, а потім розв'язання цих проблем за допомогою рефлексії власної діяльності, В. Метаєва [3] вважає, що одним з вирішальних факторів у забезпеченні зміни в освітньому процесі є творче мислення педагога, сутність якого полягає в умінні освоїти свій досвід, знайти нові способи педагогічного впливу на навчальну діяльність, проаналізувати зразки нових способів і вжити їх у сучасних технологічних формах. Уміння аналізувати свої дії, прораховувати наслідки, уміння контролювати й оцінювати своє поведіння в конфліктній ситуації необхідно для викладача. Рівень розвитку таких рефлексивних властивостей особистості стає визначальним фактором досягнення викладачем високого рівня професіоналізму.

Професійна рефлексія викладача – це здатність відображати «внутрішню картину світу» учня [3]. Рефлексивно розмірковувати для викладача означає: слід зрозуміти, ким є інша людина – його учень (при цьому, не ставлячи його на своє місце) і передбачити перспективи, що вплинуть на подальший розвиток учня.

Панораму рефлексії викладача становлять також умови, на тлі яких відбувається його взаємодія з учнем, почуття і хвилювання, що супроводжують цей процес. На нашу думку, рефлексивна дуга, що виникає в професійній свідомості викладача, охоплює системне відношення його діяльності «викладач – учень» і спрямовує її, при цьому спонукуючи викладача, співвідносити кожний свій крок як з реальними умовами (теперішній ступінь розвиток учня), так і з цілями (очікуваний прогноз

розвитку).

Педагогічна рефлексія, як зазначено у [4], проявляється як у загальному осмисленні професії й свого місця в ній, так і в конкретному особистісному відношенні до того або іншого педагогічного рішення. Актуальними стають питання: «Який я, як викладач?», «Які мої особисті якості, що допомагають (або заважають) мені ефективно діяти?», «Чи вірно я дію в певних ситуаціях з позиції ситуативності, спираючись на мої загальні принципи, переконання і погляди?». Подібного роду питання і характеризують рефлексивне відношення педагога до самого себе як до суб'єкта професійно-педагогічної діяльності.

Постійний рефлексивний огляд своєї теоретичної бази з позиції щоденної професійної практики дозволяє викладачеві стати компетентним у своїй професійній справі. Дійсно, як показують дослідження, рефлексивна інтеграція теоретичних знань учителя і його практичний досвід породжують якісно нове утворення професіонала, наповнене особистісним змістом – провідні ідеї, які приймають на себе функцію, що регулюють його діяльність.

Рефлексивне осмислення сприяє «дозріванню» провідних ідей до рівня їхнього внутрішнього прийняття. У результаті підвищується «чутливість» учителя до проблем професійної реальності, потенціал його практичного мислення збагачує його авторськими стратегіями (уміння мислити по-своєму, самобутньо), що дозволяє виявляти в конкретному явищі його загальний педагогічний сенс і приймати найбільш ефективні рішення.

Таким чином, здатність зайняти творчу позицію відносно своєї практичної діяльності й відносно самого себе як її суб'єкта, заснованої на рефлексивних властивостях свідомості, може слугувати критерієм у визначенні творчого потенціалу викладача. Рефлексивне керування, що реалізує гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії, по-перше, ставить майбутнього викладача в позицію активного суб'єкта навчання, по-друге, розвиває його здатність до самоврядування власним навичкам і, нарешті, організує процес навчання як рішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу з викладачами.

У визначенні педагогічної рефлексії ми дотримуємося наступних положень: якщо рефлексія – ланцюжок внутрішніх сумнівів, обговорень із собою, викликаних виникаючими в житті питаннями, здивуваннями, труднощами, пошук варіантів відповіді на те, що відбувається або очікується, то педагогічна рефлексія – це внутрішня робота: співвіднесення себе і можливостей свого Я з вимогами педагогічної професії. З даного визначення виходить, що наступною особливістю педагогічної рефлексії є її властивість індивідуально орієнтувати педагогічний процес, здатність враховувати своєрідність індивідуальної схильності до педагогічної діяльності, тим самим переборювати якусь загальність навчального процесу, що неминуче працює на нівелювання особистості майбутніх викладачів. Сенс же самої ідеї – перехід від переважно академічної парадигми професійної підготовки викладача до, переважно, креативно-індивідуальної.

Отже, педагогічна рефлексія – це шлях до реалізації гуманістичної

парадигми утворення, що водночас є головною її особливістю. Гуманістична парадигма утворення за своїм змістом рефлексивна, оскільки в основі її лежить людський досвід, спроектований на саму людину. Таким чином, якщо самовизначення або самооцінка є технологічною умовою процесу становлення творчої позиції педагога, то саморозвиток, самоактуалізація – його «технологічний критерій», що дозволяє оцінювати динаміку розвитку.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Сластенин В. А. Стратегические направления развития теории педагогического образования / В. А. Сластенин // Теория и технология формирования профессионально-педагогической культуры. – Белгород: БГУ, 1999. – С. 7–10.
2. Серьожникова Р. К. Педагогічні умови формування професійного менталітету майбутнього педагога / Р. К. Серьожникова // Науково-методичний збірник. – Вип. 37. – 2004. – С. 36–45.
3. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. 4-е изд. / А. Н. Леонтьев. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.
4. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.

Селіфонова К. О. (Одеса, Україна)

ПРОБЛЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ЧАСУ САМОНАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ

У тезах аналізується ефективність навчання студентів шляхом відстеження часу складання тижневих тестувань.

Selifonova K. (Odessa, Ukraine)

THE PROBLEM OF ORGANIZING THE TIME OF SELF-LEARNING STUDENTS DURING THE STUDY OF DISTANCE COURSES

Theses analyze the effectiveness of student learning by tracking the time of weekly testing.

Технології дистанційного навчання в сучасному світі відіграють значну роль на кожному етапі організації процесу навчання. Однак успішний розвиток дистанційного навчання неможливий без дидактично обґрунтованих методів застосування інформаційних технологій в навчальному процесі. Актуальною є задача пошуку оптимальної методики для проведення дистанційних курсів.

Стрімкий розвиток сучасних інформаційних і комунікаційних технологій тягне за собою впровадження методів і засобів, що базуються на таких технологіях, в різні сфери людської діяльності, у тому числі й сучасна освіта. Завдяки впровадженню інформаційних технологій в навчальний процес, сьогодні отримання студентом знань та розвиток навичок за обраним

напрямом набуває нової форми. Сучасний студент зобов'язаний навчитися працювати з різними джерелами інформації, які сприяють розумінню досліджуваної теми і служать доповненням до отримуваних на заняттях знань.

Використання систем дистанційного навчання (СДН) може допомогти викладачам автоматизувати навчальний процес і поліпшити його якість при правильному застосуванні. Однак з точки зору впровадження таких систем в ЗВО – це досить складний і тривалий процес. В даний час розвиток дистанційних технологій в нашій країні знаходиться на початковому етапі. Сьогодні процес збору і обробки даних статистики навчання студентів виконується в «ручному» режимі.

У порівнянні з класичними методами, переваги дистанційного навчання полягають в можливості автоматизації процесу передачі знань і отримання додаткового джерела інформації про рівень успішності слухачів дистанційних курсів. Впроваджуючи цифрові засоби, викладач отримує статистику навчання студентів у режимі реального часу. Таким чином, викладач може визначити, хто з студентів є більш успішним у навчанні, витрачаючи меншу кількість зусиль на збір та обробку даних успішності навчання.

Внаслідок відсутності необхідних знань, особливо на початковому етапі навчання, студенти не можуть бути повністю самостійними. Не завжди школи мають можливість навчити учнів вчитися, використовуючи різні джерела інформації (не тільки підручник / задачник і т. ін.). Хоча сучасне суспільство вимагає від студентів самостійності вже на першому році навчання, найчастіше студенти втрачають мотивацію до навчання саме через те, що не знають правил організації особистого часу. Відсутність навичок організації особистого часу не дає можливості студентам використовувати час для навчання ефективно.

Дане дослідження націлене на визначення того, як саме студенти використовують систему дистанційного навчання в позалекційний час шляхом знаходження «актуального» для студентів часу навчання.

Каскадний підхід реалізації дистанційних курсів [1, с. 121] був обраний як спосіб організації при проектуванні деяких дистанційних курсів Одеського національного політехнічного університету. Каскадна модель організації курсу пропонує послідовне вивчення матеріалу. Здобуття балів також проходить послідовно. Саме для цього в дистанційний курс був введений контрольний тест, завдяки якому у викладача є можливість відслідковувати прогрес навчання студентів на кожному тижні. Всього досліджувалося 5 тестувань, кожне тестування було проведено на 1 навчальній тижня.

Студенти мали можливість проходити тест необмежену кількість разів в будь-який зручний для них час. Час, коли студент проходив тестування, кодувалося наступним чином: якщо студент проходив тест вночі, то його результату присвоювалося значення «0», якщо вранці – «1» і т. д. В ході дослідження були задіяні 50 студентів.

Дані були оброблені в ручному режимі. Після обробки був

побудований графік, який відображає, в який час доби скільки студентів проходило тест (рис.1).

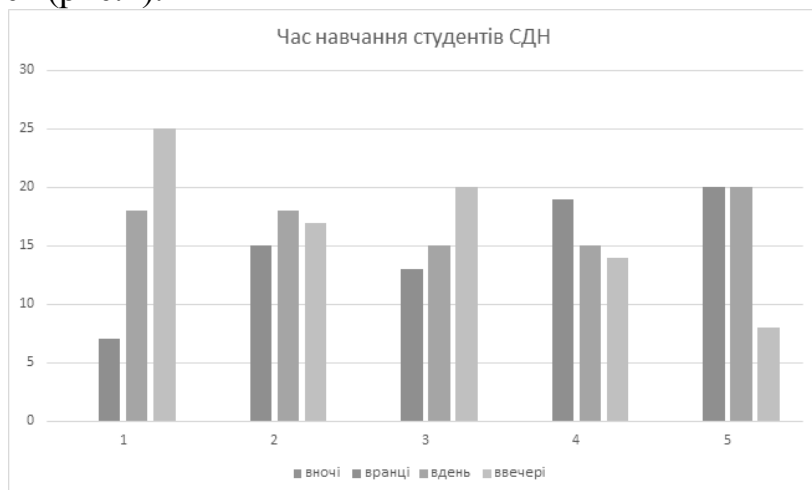

Рис.1. Графік часу навчання студентів СДН

Таким чином, кількість студентів, які проходять тести у системі дистанційного навчання вдень, найбільша. З цього робимо висновок, що найпродуктивніший час – день. Але ближче до підсумкового контролю користувачі курсу складають тести зранку.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Филоненко Е. М., Фомин А. А. Применение каскадной модели при разработке электронных образовательных ресурсов в системе дистанционного обучения MOODLE. *Актуальные научные исследования в современном мире. Сб. научных трудов*. Переяслав-Хмельницкий, 2018. Вып. 3(35), Ч.5. С.119–123.

Савицька А. П. (Харків, Україна)

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ДІЄВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ

У тезах висвітлюється основоположне розуміння принципу активного навчання з акцентом на метод проектів як одну з форм організації самостійної роботи курсантів на прикладі його застосування у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням». Самостійна робота розглядається як невід’ємний компонент самоосвіти, та пропонується необхідність усвідомлення неперервної професійної освіти як фактора компетентності сучасного фахівця.

Savytska A. (Kharkiv, Ukraine)

ACTIVE LEARNING METHODS AS AN EFFICIENT WAY OF ORGANIZING CADETS’ SELF-STUDY PROCESS

The thesis is devoted to the issue of active learning methods principle, the emphasis being done on the ‘method of project’ as a form of a self-study process, which is considered as an inherent component of a life-long self-education and a modern specialist’s competence.

Темпи розвитку сучасного суспільства, його економічного, промислового та наукового потенціалу ставлять питання підготовки висококваліфікованих та конкурентоздатних спеціалістів як найбільш гостру та негайну проблему вищої професійної освіти.

Як зазначається у підсумковому комюніке Всесвітнього форуму міністрів освіти, що відбувся у Лондоні 20-23 січня 2019 року, в умовах надзвичайно високих темпів оновлення інформації в усіх сферах життя суспільства особливої значущості набуває концепція *неперервної професійної освіти (continuing professional development (CPD))* [2]. З огляду на це, логічним вбачається припущення, що сутність вищої освіти в умовах сьогодення – це не тільки і не стільки надати студентові теоретичних знань та професійних вмінь, скільки навчити *здобувати знання самостійно*, тобто надати майбутньому фахівцю навички здійснення неперервної професійної освіти. В умовах сучасного світу поняття ‘освіта на все життя’ замінюється поняттям ‘освіта упродовж всього життя’. Адже навіть найглибше та всебічне теоретичне знання, набуте під час навчання сьогодні, не здатне буде задовольнити професійним потребам завтрашнього дня.

Першочергове завдання педагога вищого навчального закладу – допомогти студенту усвідомити значущість особистого внеску у процес власної освіти та привити розуміння *принципу активного навчання*, сутністю якого є перенесення акценту з домінуючої ролі викладача як джерела знань на *студента як активного здобувача знань (learner-centredness)*. Ролі викладача і студента у тандемі ‘суб’єкт – об’єкт навчального процесу’ діаметрально змінюються: 1) викладач виконує функції модератора навчального процесу та допомагає студенту здійснювати процес набуття знань (*facilitator*); 2) студент перестає бути пасивним реципієнтом готового педагогічного знання і стає центральною фігурою у процесі здобуття знань (*active learner*). Застосовуючи на заняттях зі своєї дисципліни ряду *активних методів навчання* (із широкого спектру існуючих у сучасній педагогіці), педагог надає студенту змогу усвідомити суть, значущість, дієвість та ефективність принципу активного навчання; повірити у власні здібності до творчого переосмислення інформації, від найпростіших (як-то участь в інтерактивних лекціях, рольових іграх, продукування ідей та думок під час мозкового штурму тощо) до завдань, які вимагають більшого ступеня самостійності, відповідальності, творчості, поглибленого пошуку та обробки інформації (робота над кейсом, проектом) [1].

Набуття таких навичок – це і є той неоціненний інструментарій, який надасть змогу майбутньому фахівцю здійснювати процес інформальної освіти упродовж життя, *самостійно* опановувати нові знання шляхом пошуку, аналізу й творчого переосмислення нової інформації, професійно розвиватися та йти у ногу із часом, адже найціннішою характеристикою фахівця є його компетентність та конкурентоздатність.

Отже, філософський концепт принципу активного навчання та сама сутність активних методів імпліцитно формує у курсанта усвідомлення

вагомості особистого внеску у процес набуття знань та вмінь, значущості самоосвіти в цілому та самостійної роботи як його невід'ємного компонента.

В умовах сучасного педагогічного процесу у вищих навчальних закладах, коли спостерігається тенденція до зміни пропорції годин аудиторних та самостійних занять на користь останніх, актуальною постає проблема пошуку оптимальних шляхів планування та організації саме *самостійної роботи* курсантів. З огляду на це, доцільним вбачається звернення до *методу проектів* як до такої форми організації навчального процесу, яка охоплює широкий спектр педагогічно-дидактичних цілей та є логічно-вмотивованим компонентом самостійно-групової роботи курсантів.

У рамках вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» курсантам четвертого курсу інженерно-авіаційного факультету було запропоновано розробити навчальний матеріал для проведення одного практичного заняття за зразком підручника «Air Force». Навчальну підгрупу у кількості 15 курсантів було поділено на три робочі групи, кожна з яких отримала окреме завдання: розробити базовий навчальний текст, ілюстрації, певну кількість лексичних вправ та аудіо запис за темою 1) «Вантажний літак», 2) «Літак-винищувач» та 3) «Гелікоптер транспортної авіації» з подальшою презентацією розробленого матеріалу кожною робочою групою у вигляді проведення заняття для курсантів двох інших груп.

Роботі над проектом передувало ретельне планування у формі колегіального рішення курсантів та викладача щодо визначення формату заняття (Unit), обсягу тексту, кількості одиниць активної лексики; кількості та типів лексичних вправ; кількості ілюстрацій, обсягу аудіо запису та вправ до нього; визначення ролі кожного з курсантів у межах робочої групи (керівник-модератор проекту, відповідальний за пошук та розробку текстової інформації, розробник лексичних вправ, відповідальний за аудіо запис та відповідальний за комп'ютерно-технічні питання); визначення кінцевого терміну реалізації проекту та терміну виконання кожного з пунктів плану; пошук текстової інформації за темою; компонування робочого тексту; розробка лексичних вправ; пошук відповідного аудіо запису за темою, або (за відсутності такого) запис аудіо треку; дизайнерське оформлення електронної версії розробленого матеріалу у вигляді двох сторінок 'підручника'; перевірка, корекція та узгодження розробленого матеріалу викладачем;

Презентація проекту відбівалася у формі проведення практичного заняття для курсантів двох інших робочих груп з подальшим аналізом проектів трьох груп та визначення кращої роботи.

Застосування методу проектів (як і будь-яких інших методів та форм роботи у навчальному процесі) має за мету досягнення певних дидактичних та загальних педагогічно-виховних цілей. У випадку вищеописаного методу проектів як форми організації самостійної роботи у рамках навчальної програми дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» за мету було поставлено наступне: розвиток мовленнєвих навичок читання (оглядового 'skimming' та читання з метою пошуку детальної інформації

‘scanning’), навичок аудіювання та навичок письма (вміння сформулювати вичерпне та стисле визначення лексичної одиниці/терміну); формування лексико-граматичних навичок; глибокий усвідомлений аналіз наявної інформації та відбір інформації, релевантної до теми дослідження; синтезування тексту з урахуванням критеріїв доцільного ступеня складності, інформаційного навантаження та лексичної насиченості; інтенсивна робота з інтернет-джерелами, довідковою літературою та словниками; розвиток навичок роботи з комп’ютерною та мультимедіатехнікою; розвиток навичок роботи у команді (вміння формулювати та аргументовано відстоювати власну думку; поважати альтернативну точку зору та враховувати її для прийняття колегіального рішення; усвідомлювати ступінь персональної відповідальності за успішність усього проекту); формування та розвиток навичок презентування проекту перед аудиторією, об’єктивного та критичного оцінювання роботи конкурентної команди, аналізу недоліків та шляхів їх усунення; формування навичок самостійної роботи, самоорганізації, планування власного бюджету часу тощо; усвідомлення успішності власних досягнень; підвищення мотивації та зацікавленості у предметі; розвиток критичного мислення та мобілізація творчого й інтелектуального потенціалу курсанта.

Виконання проекту є процес творчий, який значною мірою стимулює навички самоосвіти та самостійної роботи у рамках навчальної програми як її невід’ємного компонента. Робота над проектом формує у курсанта предметні знання, навички та вміння, розвиває суспільно-важливі риси, комунікативні навички і, як наслідок, сприяє формуванню всебічної компетентності майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання [Електронний ресурс] / Т. Ю. Вахрушева // Національний фармацевтичний університет. – 2008. – № 3. – С. 46–49. – Режим доступу: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/2008-03/08vtyaml.pdf>
2. The Education World Forum London UK 20-23 January 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theewf.org/research/2019/future-of-skills>.

Сайко Н. О., Бурмінова В. А. (Полтава, Україна)

ПРОБЛЕМА ПРАКТИЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У тезах розглянуто альтернативну форму організації практичної підготовки соціальних працівників до професійної діяльності, що передбачає опанування професійними навичками в соціальних установах, які реалізують завдання соціальної роботи у соціумі.

Saiko N., Burminova V. (*Poltava, Ukraine*)

THE PROBLEM OF PRACTICAL PREPAREDNESS OF SOCIAL WORKERS TO PROFESSIONAL ACTIVITY

The alternative form of organizing practical preparation of social workers for the professional activity is considered in the thesis. It involves mastering professional skills in the social institutions that fulfill the tasks of social work in society.

Важливе значення у підготовці соціальних працівників має практична підготовка до професійної діяльності, що дає можливість вільно функціонувати у професійній сфері. Вивчаючи досвід зарубіжних країн (Америку, Франції, Німеччини, Швеції та інших), можна відмітити таку спільну рису у підготовці фахівців у закладах вищої освіти, як відведення значної кількості годин, до 200 днів, на практичну підготовку. У той же час, особливістю сучасної системи організації професійної підготовки соціальних працівників в Україні є значне скорочення годин, відведених не лише на теоретичну, а і на практичну підготовку, що негативно відображується на готовності студентів до активної професійної діяльності.

Розв'язання проблеми покращення практичної професійної готовності майбутніх соціальних працівників започатковане у працях О. Безпалько, І. Звереві, О. Пальчевського, А. Капської, В. Поліщук, І. Миговича, Т. Семигіної, Л. Тюплі, В. Савицької, А. Конончук, в яких обґрунтовано теоретико-методичне забезпечення практичної підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, розкрито її сутність і зміст. Так, А. Конончук підкреслює необхідність підвищення статусу практики, яка має класифікуватися за рольовою позицією студента-практиканта на академічну, інтеграційну, «життєву», особистісного зростання, що значно підвищить вмотивованість майбутнього фахівця [1]. Дослідниця В. Савицька підкреслюючи необхідність організації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників на засадах праксеологічного підходу, надає перевагу збільшенню кількості практичних завдань в межах навчальних дисциплін соціально-педагогічного циклу [2]. Аналізуючи сучасні дослідження, що присвячені удосконаленню практичної підготовки майбутніх соціальних працівників, можна відмітити актуальність і необхідність розроблених моделей, систем і методик, однак усі вони передбачають збільшення, а не зменшення кількості годин у навчальних планах студентів, що на даний момент не можливо. Тому стає необхідним, враховуючи соціально-економічні умови вищої освіти, розглянути альтернативні форми практичної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Звертаючись до досвіду кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи Полтавського національного педагогічного університету імені

В. Г. Короленка, однією із таких форм практичної підготовки майбутніх соціальних працівників є навчально-практичний центр з соціальної педагогіки і соціальної роботи. Метою створення Центру є поєднання теоретичної і практичної підготовки, що передбачає тісну співпрацю з освітніми закладами, державними і недержавними соціальними установами, громадськими організаціями, пенітенціарними закладами усіх рівнів і типів підпорядкування м. Полтави та Полтавської області, які є базою для проведення семінарсько-практичних, лабораторно-практичних занять з навчальних дисциплін. Під керівництвом викладача університету та представника установи, що реалізує завдання соціальної роботи, відбувається вивчення студентами різних аспектів професійної діяльності. Так, вивчення основ соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими потребами відбувається у Міському центрі реабілітації осіб з інвалідністю м. Полтави. З вимогами та правилами написання соціальних проектів, особливостями проведення тренінгів та різних акцій у молодіжному середовищі майбутні соціальні працівники знайомляться на базі Обласного молодіжного центру Полтавської області та Благодійної організації «Світло надії». Особливості роботи соціального педагога з вразливими категоріями дітей студенти вивчають у Центрі соціально-педагогічної підтримки імені С. Русової м. Полтави. Зміст профілактичної та корекційної роботи з умовно засудженими підлітками студенти опановуються у «Центрі пробації» в Полтавській області. У «Центрі допомоги вагітним» м. Полтави студенти знайомляться з основами соціально-педагогічної роботи з підготовки молоді до майбутнього батьківства, збереження репродуктивного здоров'я. Вивчають технологію проведення консультацій з вагітними жінками, які опинилися у важких життєвих ситуаціях. Технологію групової терапевтичної роботи та індивідуальної корекції осіб групи ризику вивчається студентами на базі реабілітаційного центру «Вихід – є!».

Тобто такий підхід, що організований за принципом відкритості, до практичної підготовки майбутніх соціальних працівників дає можливість активно включатися у практичну діяльність, швидко знаходити місце працевлаштування та чітко визначитися з напрямом соціальної роботи, який відповідає уподобанням, інтересам та характеру студента.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Конончук А. І. Модель практичної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи / А. І. Конончук // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 29. – С. 60–67.

2. Савицька В. В. Практико-орієнтоване навчання майбутніх фахівців соціальної роботи при підготовці у вищій школі / В. В. Савицька // Матеріали V всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогічної науки». – Миколаїв: «Сору-art», 2013. – С. 121–123.

Ткаченко С. В. (Одеса, Україна)

**ОРГАНІЗАЦІЯ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УЧАСНИКІВ
ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ ЯК УМОВА ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ**

В тезах розглянуто актуальність проблеми організації міжособистісної взаємодії викладача і студентів на засадах ціннісного ставлення до цілей, змісту та результатів педагогічної діяльності. З'ясовано суть понять «ціннісне ставлення» і «міжособистісна взаємодія».

Tkachenko S. (Odessa, Ukraine)

**ORGANIZATION OF INTER-PERSONAL INTERACTION OF
PARTICIPANTS OF THE PEDAGOGICAL PROCESS AS A
CONDITION PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS**

The thesis deals with the urgency of the problem of organizing interpersonal interaction between the teacher and students on the basis of value attitude to the goals, content and results of pedagogical activity. The essence of the concepts of «value attitude» and «interpersonal interaction» are clarified.

Успіх демократичних процесів в освіті, зокрема вищій, значною мірою залежить від розвитку суб'єктно-суб'єктних взаємин між викладачами і студентами в навчальному процесі, їхньої міжособистісної взаємодії на засадах ціннісного ставлення до цілей, змісту і результатів педагогічної діяльності. Ефективність, гуманістична спрямованість навчального процесу досягаються у спільній діяльності, позитивній міжособистісній взаємодії учнів, студентів в умовах спільноти, об'єднаної метою й завданнями процесу з урахуванням своєрідності позиції, культури кожної особистості.

Схарактеризуємо поняття «ціннісне ставлення» і «міжособистісна взаємодія».

На думку О. А. Петухової, «ціннісне ставлення – це зв'язок суб'єкта і об'єкта, в якому та чи інша властивість об'єкта не тільки є значущою, але й задовольняє потребу суб'єкта: цінністю в ньому є властивість об'єкта, що відповідає інтересам суб'єкта або поставленим ним цілям» [3, с. 40].

Ціннісне ставлення до педагогічної діяльності формується в процесі проживання майбутнім учителем певної системи загальнолюдських цінностей, які поєднують педагогічні цінності і цінність самої педагогічної діяльності.

Специфіка і особливості ціннісного ставлення майбутніх учителів до професійної діяльності обумовлюється міжсуб'єктними відносинами, за яких вона реалізується, адже вирішення різноманітних навчально-виховних завдань здійснюється у взаємодії з іншими людьми.

З цього приводу І. Д. Бех наголошує, що міжособистісні «взаємини

педагога і вихованців – це один із найважливіших чинників, що впливає на ефективність виховного процесу. Звісно, без знання закономірностей, що визначають формування, становлення, зміну цих взаємин, успішне керування виховним процесом стає майже неможливим, а педагогічна праця багато в чому втрачає свою продуктивність, стрімко спадає здатність педагога позитивно впливати на особистість дитини» [1, с. 180-181].

Л. К. Велитченко наголошує, що педагогічна взаємодія є «особливою функціональною системою, яка забезпечує вчителю та учням спільний інтерактивний простір відповідно до умов педагогічного процесу» [2, с. 31]. Для успішної взаємодії, педагогу потрібно навчатися разом зі студентами: це припускає не тільки професійне, але й особистісне вдосконалення, розвиток гнучкості, спонтанності, мужності, готовності внутрішньо змінювати себе. Особа викладача впливає на студентів, тоді вони розкриваються йому як особистості» .

Отже, викладач здійснює вплив на студентів не лише за допомогою навчального матеріалу, але й як особистість, своєю поведінкою, звичками, манерами, ставленням до справи, науки, інших людей і насамперед – до студентів.

Відтак, міжособистісна взаємодія учасників педагогічного процесу підвищує ефективність навчального процесу у ВНЗ, створює умови для самореалізації студента, зменшує вірогідність виникнення конфліктних ситуацій між викладачем і студентом, формує ціннісні орієнтації й професійні якості.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. видання. – У 2 кн. / І. Д. Бех – К.: Либідь, 2003. – Кн. 2. – 342 с.
2. Велитченко Л. К. Психологічні основи педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. доктора психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Л. К. Велитченко. – К., 2006. – 40 с.
3. Петухова Е. А. Формирование ценностного отношения студентов ВУЗа к учебной деятельности через реализацию преподавателем компетентностного подхода / Е. А. Петухова // Известия Алтайского государственного университета. – 2010. – Серия: Педагогика и психология. – № 1–2. – С. 40–42.

Горішна Н. М. (Тернопіль, Україна)

КОМПЕТЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ДЛЯ РОБОТИ З СІМ'ЯМИ, ЯКІ ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У тезах розкрито вимоги до знань, вмінь, навичок фахівців із соціальної роботи, необхідні для ефективного надання соціальних послуг сім'ям, які виховують дітей з особливими освітніми потребами.

Horishna N. (Ternopil, Ukraine)

SOCIAL WORKERS' COMPETENCIES FOR WORKING WITH FAMILIES OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

The thesis discloses the requirements for knowledge and skills of social workers necessary for the effective provision of social services to families raising children with special educational needs.

Реформи децентралізації влади, деінституалізації інтернатних закладів та впровадження інклюзивної освіти, що відбуваються на даний час в Україні, передбачають створення на місцевому рівні ефективної системи підтримки і допомоги сім'ям з дітьми, у тому числі й тим, які виховують дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП) [1, с. 24]. Зазначені чинники вимагають більш активної участі соціальних працівників у роботі з дітьми з ООП та їхніми сім'ями задля попередження влаштування дітей у заклади інституційного догляду та повернення у родинне середовище тих, хто вже там перебуває.

Результати аналізу наукової літератури з проблеми дослідження засвідчили, що різні аспекти соціальної роботи з дітьми з ООП і їх сім'ям розглядали у своїх працях З. Кияниця, Ж. Петрочко, А. Капська, І. Пінчук, О. Капренко, Р. Левін та інші дослідники, проте питання про те, якими компетенціями повинні володіти соціальні працівники для надання ефективної допомоги означеним категоріям населення, залишилися поза їх увагою.

Мета дослідження полягала у визначенні компетенцій соціального працівника, необхідних для роботи з дітьми з ООП і їхніми сім'ям. Завдання дослідження передбачали визначення особливостей сімей, які виховують дітей з ООП, їх проблем і потреб у послугах та аналіз функціональних обов'язків соціальних працівників щодо цих категорій населення.

Результати проведеного аналізу дали можливість з'ясувати, що сім'ям, які виховують дітей з ООП, частіше ніж іншим, притаманна деформація внутрішньо сімейних стосунків, соціальна ізоляваність, схильність до стресу та стигматизації. Вони потребують соціально-медичних послуг, в першу чергу – раннього втручання, терапії та реабілітації; матеріальної та натуральної допомоги, зокрема, медичних і технічних засобів лікування; психологічної підтримки; соціальної адаптації; освітніх послуг, таких як доступ до інклюзивної освіти, адаптації навчальних програм і/або навчального матеріалу, корекційно-розвиткових занять; транспортних послуг (доставлення до місця навчання, соціального таксі) та облаштування споруд і транспортних засобів згідно з принципами універсального дизайну; дозвілєво-рекреаційних, зокрема організації спільного дозвілля, клубів за інтересами, тимчасового перепочинку для батьків або осіб, які їх замінюють тощо. Забезпечення потреб у відповідних послугах сприятиме нормалізації

сімейних відносин, налагодженню взаємозв'язків із соціальним оточенням та поверненням до нормальної життєдіяльності і соціальної активності членів сімей, у яких виховуються діти з ООП.

До функціональних обов'язків фахівців із соціальної роботи, що стосуються сімей, які виховують дітей з ООП, входить виявлення сімей, у яких діти мають відхилення у розвитку або високі ризику їх появи, сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах (далі – СЖО) і потребують соціальної підтримки; оцінка їхніх потреб; визначення необхідних соціальних послуг та організація їх надання; здійснення соціального супроводу сімей та осіб, які перебувають у СЖО; надання соціальних послуг консультування, представництва інтересів, інформування [3]. Законом «Про соціальні послуги» [4] передбачено також надання виконавчими органами місцевого самоврядування базових соціальних послуг, таких як денний догляд, соціальна адаптація, соціальна профілактика, догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, супровід під час інклюзивного навчання тощо. Надання послуг, необхідних для подолання СЖО, реалізується через технологію ведення випадку, яка передбачає створення міждисциплінарної команди.

На основі здійсненого аналізу проблем і потреб сімей, які виховують дітей з ООП та функціональних обов'язків соціальних працівників, встановлено, що для ефективного виконання повноважень із соціальної допомоги і підтримки дітей з ООП та їхніх сімей, відповідні фахівці мають володіти такими спеціальними компетенціями, як знання і розуміння порушень розвитку, що зумовлюють ООП, процедур та методик визначення відхилень у розвитку; вміння визначати вплив, зумовлений наявністю у дитини порушень на функціонування сім'ї, планувати та реалізувати інтервенції на індивідуальному рівні та груповому рівнях, спрямовані на попередження, мінімізацію та подолання негативних наслідків такого впливу, взаємодіяти із членами міждисциплінарної команди, залученими до ведення випадку; здатність визначати та мобілізувати ресурси громади для надання послуг та створювати мережі підтримки для сімей, які виховують дітей з ООП.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Горішна Н. Сімейно-орієнтований підхід до надання соціальних послуг сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю. *Соціологія та соціальна робота в умовах національних та регіональних викликів: Матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної конференції* / За ред. І. В. Козубовської, Ф. Ф. Шандора. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2019. 116 с.

2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.19 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>.

3. Наказ Міністерства соціальної політики України від 29.03.2017 № 518 «Про затвердження Випуску 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0518739-17#n21>

Семенкова А. М., Джумакулієв А. А.

(Одеса, Україна – Чаржов, Туркменістан)

**ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ**

В статті аналізується поняття «інтернаціоналізація» вищої освіти в контексті глобалізаційних освітніх процесів та як невід'ємної складової реформування української системи освіти.

Semenkova A., Dzhumakuliyev A.

(Odessa, Ukraine – Charzhov, Turkmenistan)

**INTERNATIONALIZATION OF HIGHER EDUCATION AS
A FACTOR IN THE MODERNIZATION OF THE EDUCATION
SYSTEM**

The article analyzes the concept of «internationalization» of higher education in the context of globalization educational processes and as an integral part of reforming the Ukrainian education system.

Глобалізація як детермінуюча умова розвитку соціальних відносин та соціальних інститутів має значний вплив на всі сфери сучасної освіти. Вона вносить суттєву специфіку у вирішення проблем модернізації освітньої системи. Стає все більш очевидною неможливість відповідності «національної» системи вищої освіти сучасним запитам постіндустріального інформаційного суспільства та запитам світового ринку праці. Глобалізаційні освітні процеси долають національні межі, розвиваючи транснаціональні та міжнародні освітні програми. Це яскраво проявляється у відкритості світового науково-освітнього простору, уніфікації знань та зростанні різноманітних інтернаціональних зв'язків. Саме тому, інтернаціоналізація вищої освіти є однією з основних загальноосвітніх тенденцій розвитку вищої освіти і актуальною науковою проблемою.

Термін «інтернаціоналізація» має поліваріантне тлумачення і за останні десятиліття зазнає помітної семантичної трансформації. Розуміння даної дефініції зводиться, з однієї сторони, до широкого спектру науково-дослідницької та освітньої міжнародної діяльності; по-друге, розуміється як феномен академічної мобільності; по-третє, – як варіант міжнародної торгівлі освітніми послугами. Найбільш загальноприйнятим є визначення Дж. Найт, яка під інтернаціоналізацією розуміє процес інтегрування міжнародних стандартів в освітні, наукові та адміністративні функції ЗВО. Разом з цим, Х. де Віт доповнює визначення, наголошуючи, що інтернаціоналізація – це цілеспрямований процес, який залучає всіх викладачів і студентів до інтеграції міжнародного, міжкультурного та глобального виміру в зміст та конкретні цілі і функції вищої освіти, з метою оптимізації освітньої та

наукової діяльності в контексті сприяння розвитку суспільства [2].

Державні стратегії інтернаціоналізації мають за мету підвищити мобільність студентів; інформувати та залучати студентів до участі в міжнародних проектах ЄС; будувати партнерські відносини та вдосконалювати навички міжкультурних комунікацій; сприяти диверсифікації та зростанню фінансових надходжень через залучення іноземних студентів на контрактну форму навчання; розширити зміст навчальних планів; заохотити та стимулювати навчання власних студентів у зарубіжних ЗВО-партнерах; розширити регіональної мережі ЗВО для ефективного використання своїх ресурсів; підвищити якість освіти і проведення наукових досліджень за рахунок участі студентів і викладачів у міжнародному процесі обміну знаннями; використовуючи новітні інформаційні технології, широко використовувати засоби дистанційного навчання задля нівелювання національних меж освітніх послуг тощо [1]. В умовах впровадження принципів інтернаціоналізації освіти ЗВО скеровують свої трансформації та вдосконалення в русло міжнародного розвитку, вносять інтернаціоналізацію до стратегії та місії розвитку університету, активізують діяльність щодо пошуку та залучення ресурсів і партнерів. Інтернаціоналізація впливає на вирішення ключових питань розвитку ЗВО, пов'язаних з формуванням місії університету, принципами фінансового управління, розвитком бренду, управлінням людськими ресурсами, а також трансформації ЗВО, зміни керівництва та модернізації навчальних планів.

Отже, можна стверджувати, що інтернаціоналізація вищої освіти, ставши невід'ємною рисою розвитку сучасного світу, принципово змінює діяльність ЗВО, що складалась протягом тривалого часу. Вона ламає попередні звичні структури, роблячи «виклик» системі освіти та державі в цілому. При цьому зазначимо, що процес інтернаціоналізації, як і процес глобалізації є неминучий. Саме інтернаціоналізація виступає як одне з джерел динамічного розвитку освіти, викладацької та студентської міжнародної мобільності, міжвузівської взаємодії та світової оцінки української вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Зорников И. Н. Международная деятельность современного университета: вызовы нового столетия. 2002. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.rciabc.vsu.ru/inzor/paper1.htm>
2. Пилаєва Т. В. Інтернаціоналізація вищої освіти: теоретичний аспект / Т. В. Пилаєва, В. В. Яценко. *Збірник наук. праць: педагогічні науки*. Херсон, 2017. № 80. Т. 3. С.31–36. URL: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_80/part_3/8.pdf

Квасниця І. М. (Хмельницький, Україна)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ТРЕНЕРА-ВІКЛАДАЧА ЯК ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У тезах розглянуто актуальність проблеми розвитку конкурентоспроможності майбутнього фахівця фізичної культури і спорту.

Kvasnytsya I. (Khmelnyskyi, Ukraine)

COMPETITIVENESS OF THE FUTURE COACH-TEACHER AS A TREND IN THE DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION

The article considers the urgency of the problem of developing the competitiveness of the future specialist of physical education and sports.

Розвиток фізичної культури і спорту є одним з важливих напрямів соціальної політики країни. Для забезпечення реалізації цього напрямку створена відповідна нормативно-правова база, прийняті та реалізуються Програми та Стратегія розвитку фізичної культури і спорту. У рамках державної політики концентрується увага на проблемах збільшення кількості населення, залученого до рухової активності спеціально організованого характеру з метою відновлення працездатності, зменшення ризику розвитку хронічних захворювань та ведення здорового способу життя. Очевидно, що високий рівень сучасного спорту, безперервне зростання спортивних результатів спричиняють потребу постійного пошуку удосконалення системи управління тренувальним процесом на основі об'єктивізації знань щодо структури спортивної діяльності та підготовленості спортсменів з урахуванням загальних закономірностей становлення спортивної майстерності в обраному виді спорту.

Все це об'єктивно вимагає нових підходів до організації підготовки кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, з високим рівнем професіоналізму, конкурентоздатності на сучасному ринку фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових послуг, компетентного, відповідального, соціально і професійно мобільного, готового до постійного професійного зростання.

Відповідно, кадрове забезпечення сфери фізичної культури і спорту – один з ключових аспектів професійної фізкультурно-спортивної освіти. Підготовка кадрів і підвищення кваліфікації працівників сфери фізичної культури і спорту в Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 року представлені як пріоритетний напрямок державної політики у відповідній галузі. Повноцінне конкурентоспроможне кадрове забезпечення фізкультурно-спортивної діяльності в умовах ринкової економіки є підґрунтям підвищення ефективності управління усією галуззю.

Удосконалення системи підготовки кадрів має розглядатися в контексті досліджень фундаментальних проблем загальної теорії фізичної культури, а саме: пошуку шляхів посилення значимості фізичної культури в сучасному суспільстві та способів вирішення управлінських проблем ресурсного забезпечення системи фізичної культури. Конкурентоспроможність фахівців має не тільки суспільну, а й особистісну значимість, оскільки забезпечує працівникам професійну мобільність, підвищення професійного статусу,

рейтингової позиції на ринку праці, постійний попит на їхні послуги [1, 2].

На думку С. Хазової, конкурентоспроможність спортивного педагога – інтеграційна характеристика особистості фахівця, що включає в якості структурних компонентів соціально-професійну компетентність, акмеологічну спрямованість особистості (цілі, цінності, мотивацію, прагнення до професійного зростання) та особистісні якості, що визначають його конкурентність [3, с. 18].

Для розвитку конкурентоспроможності майбутніх фахівців, поряд зі сформованими професійними компетентностями, особливого значення набуває наявність професійно- та соціально-важливих якостей особистості. Розвиток особистісних і професійних якісних характеристик майбутнього фахівця сприятиме формуванню конкурентоздатності тренера-викладача з виду спорту, підвищенню трудової мотивації і в подальшому – ефективності його праці за рахунок забезпечення своєї зайнятості на ринку послуг та впевненості у її збереженні.

Отже, з огляду на актуальну і потенційну значимість реалізації кадрових напрямків державної політики в галузі фізичної культури, завдання професійної фізкультурної освіти щодо формування та розвитку конкурентоспроможності майбутніх тренерів-викладачів з видів спорту, можна стверджувати, що вдосконалення системи підготовки фахівців з фізичної культури і спорту є спільним завданнями як педагогічної галузі так і сфери фізичної культури і спорту щодо забезпечення її якісними конкурентоспроможними трудовими ресурсами.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Павлюк Є. О. Теоретичні і методичні засади професійного становлення майбутніх тренерів-викладачів у процесі фахової підготовки [дисертація]. Хмельницький: Хмельницький національний університет; 2017. 629 с.
2. Свасьєв А. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності [дисертація]. Запоріжжя: Класичний приватний університет; 2013. 571 с.
3. Хазова С. А. Развитие конкурентоспособности специалистов по физической культуре и спорту в процессе профессиональной подготовки: монография. Майкоп: Адыгейский гос. ун-тет; 2011. 371с.

Тодорцева Ю. В. (Одеса, Україна)

МОБІЛЬНІСТЬ ЯК РІЗНОВИД «SOFT SKILLS» МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У тезах обґрунтовано значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх соціальних працівників та визначено роль мобільності у структурі «soft skills».

Todortseva Y. (Odessa, Ukraine)

MOBILITY AS A KIND OF «SOFT SKILLS» FUTURE SOCIAL SPHERE SPECIALISTS

The thesis substantiates the importance of «soft skills» for the professional development of future social workers and defines the role of mobility in the structure of «soft skills».

«Soft skills» можна визначити як «м'які навички» або додаткові універсальні компетентності, які необхідні майбутньому спеціалісту для успішної самореалізації та досягнення професійного успіху у сучасному світі. Мобільність – це одна з найважливіших, інтегративних характеристик індивіда, що розвивається в процесі професійної підготовки і характеризується насамперед забезпеченням готовності особистості до змін і її реалізації у життєдіяльності, прийняттям нового системного мислення, динамізмом та переходом кількісних змін у новий якісний стан. На нашу думку, саме майбутні фахівці соціальної сфери, повинні мати високий рівень розвитку мобільності як різновиду «soft skills», тому що робота у системі «людина-людина» вельми непередбачувана та пов'язана з відсутністю єдиних вимог до процесу професійної діяльності.

Акцентуємо, що слово 'soft' трактується як «гнучкість», що характеризує відсутність шаблонності, подолання фіксованої функціональності, а 'skills' представлені у вигляді компетентностей, що виявляють здатність особистості діяти у будь-яких мінливих ситуаціях, спираючись на власний досвід та інтуїцію. За визначенням С. А. Наход «soft skills» – це універсальний комплекс неспеціалізованих надпрофесійних «гнучких компетентностей», що впливають на успішне виконання професійних обов'язків фахівців будь-якого профілю [2, с. 132]. Розглянемо ті компоненти структури «soft skills», які пов'язано саме з професійною діяльністю соціономічного профілю, зокрема соціальною роботою.

Одним із головних компонентів «soft skills» майбутніх фахівців соціальної сфери є соціально-комунікативна компетентність. Успішність міжособистісної взаємодії відображає спроможність фахівця взаємодіяти з оточенням, незважаючи на зміни соціального середовища, вміння контактувати з особистостями будь-якого віку, наявність внутрішніх ресурсів для побудови ефективного конструктивного спілкування. Оскільки процес спілкування не обходиться без складнощів та бар'єрів, дуже важливо правильно розуміти власні емоції, розпізнавати емоції та наміри інших людей, а також керувати емоціями для успішної соціальної адаптації.

Другим компонентом у структурі «soft skills» виступає прогностичний компонент, що спрямований на дослідження можливих перетворень і перспектив розвитку суб'єктів і об'єктів діяльності, результатом якого є прогноз, що відображає специфіку майбутнього. Підґрунтям для розвитку

прогностичних умінь майбутніх соціальних працівників є особливість мислення, що характеризується дивергентністю, гнучкістю, інтуїтивністю як спорідненими ознаками мобільності. Успіх у професійній діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери залежить від наступних умінь: визначати можливі варіанти розвитку подій та інтерпретації представлених фактів; відбирати інформацію, яка має прогностичну спрямованість; орієнтуватися у складній ситуації; приймати випереджальні оперативні рішення; прогнозувати можливі варіанти розвитку подій; розробляти та впроваджувати прогностичні рекомендації тощо. Соціальний працівник має діяти у широкому діапазоні виявлених можливостей та поза ними, тому уникнення інертності та ригідності його першочергове завдання.

Важливого значення у контексті розглядання мобільності як різновиду «soft skills» майбутніх фахівців соціальної сфери, надаємо акмеологічному компоненту, який характеризує готовність фахівця до самовираження і самореалізації в багатопрофільній практичній діяльності. Цей компонент може бути представлений такими якостями особистості: ініціативність, інтенсивна включеність у діяльність, самостійне цілепокладання, ергічність як розумова психологічна витривалість, здатність пристосування до будь-яких змін або психологічна пластичність, володіння прийомами саморегуляції. На думку І. В. Василенко, з якою ми повністю погоджуємось, мобільність є одним із способів саморегуляції людини, що сприяє її саморозвитку, самоактуалізації, здійсненню самостійного вибору, соціальній відповідальності та моральності [1].

Таким чином, вектори професійного успіху та затребуваності у професійному конкурентному середовищі майбутніх фахівців соціальної сфери визначаються високим рівнем розвитку їхніх «гнучких компетентностей» («soft skills») та вагомою роллю мобільності у структурі трьох взаємопов'язаних між собою компонентів – соціально-комунікативному, прогностичному та акмеологічному.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Василенко І. В. Человек в социуме: мотивация и мобильность. Волгоград: «Перемена», 1998. 172 с.

2. Наход С. А. Значущість «soft skills» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ, 2018. Вип. 63. С. 131–134.

3. Тодорцева Ю. В. Самоосвіта як засіб формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2018. № 61, Т.2. С. 203–207.

Дейнега О. В., Гвоздій С. П. (Одеса, Україна)
ПРОБЛЕМА МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У тезах висвітлено основні проблеми біологічної освіти. Запропоновано шляхи удосконалення методичної підготовки майбутніх

учителів біології через послідовність поступового професійного зростання.

Deineha O., Gvozdii S. (Odessa, Ukraine)
**THE PROBLEM OF METHODOLOGICAL TRAINING
OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS**

The article covers the main problems of biological education. Ways to improve the methodical training of future teachers of biology through a sequence of gradual professional growth are proposed.

Удосконалення методичної підготовки майбутніх учителів біології один з необхідних чинників зміни в системі підготовки нових педагогічних кадрів у 21 столітті. Якісна підготовка повинна здійснюватися в умовах реформування вищої педагогічної освіти і будуватися на основі компетентнісного підходу, відповідати вимогам формування професійності випускника, формувати гуманістичну спрямованість освітніх та методичних характеристик. Тому сьогодні постає проблема в удосконаленні професійно-методичної підготовки студентів – майбутніх учителів біології.

У значній мірі успіх у вирішенні проблем біологічної освіти в закладах вищої освіти (ЗВО) в країні визначається методикою викладання біології, а викладачам методики належить вирішити ряд завдань, орієнтованих на розвиток біологічної освіти серед студентів.

Перше завдання пов'язане із відбором змісту освіти і побудови логіки процесу навчання на основі професійно-кваліфікаційної характеристики викладача біології.

Друге – це організація навчально-пізнавальної діяльності у вищій школі. У практичній діяльності при пояснювально-ілюстративному навчанні є доречною активна пізнавальна діяльність студентів, яка, незважаючи на всі спроби її активізації, в основному залишається репродуктивною. Слід готувати майбутніх учителів біології до роботи в системі організації колективної навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Третя проблема пов'язана з наявністю комп'ютерної техніки і створенням якісних програм, які, залежно від конкретних дидактичних завдань, можуть бути навчальними, контролюючими, тренувальними, такими, що моделюють цілісну картину структури предмету, тощо. Але слід пам'ятати, що комп'ютерні програми є лише засобом підвищення ефективності діяльності педагога і не замінює самого педагога.

Четверта проблема – методична підготовка студентів, майбутніх учителів біології, яка повинна будуватися з урахуванням вимог методологічності, фундаментальності, структурування змісту навчання за модулями і блокам на рівні теоретичного узагальнення, практичної спрямованості та врахування психолого-педагогічних умов організації навчального процесу.

Методична підготовка майбутнього вчителя біології здійснюється на різних рівнях освіти (бакалаврат і магістратура), і викликає у студентів

потребу вдосконалювати свої знання, шукати додаткову інформацію, конкретизувати та проектувати нові компоненти і нові підходи з використанням нових досягнень науки, інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій, нових форм і методів навчання тощо.

Становлення майбутнього вчителя біології відповідно до сучасних вимог середньої освіти на біологічному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова здійснювалось за такою послідовністю поступового професійного зростання: формування базових знань → відпрацювання способів діяльності на практичних заняттях з теорії та методики навчання біології, педагогіки, психології → проходження практики (перша педагогічна практика і навчальна практика з методики біології в бакалавраті, підготовка курсової та кваліфікаційної роботи за методикою біології) → професійний саморозвиток на базі інноваційних та інформаційних компетенцій (починається в період другої педагогічної практики, науково-дослідної практики в магістратурі), предметів професійно-методичного циклу, період підготовки магістерської роботи (науково-дослідницької роботи). Важливим кроком стає етап проходження педагогічної практики – застосування знань і умінь, повне осмислення змісту процесу навчання біології в школі, власної діяльності в реальних умовах, тобто набуття досвіду. Позиція студента «я буду вчити дітей» переходить в «я вчу дітей», тобто «я відповідаю за те, що відбувається, і за те, які результати». У період після педагогічних практик закінчується формування мотивів підготовки у ЗВО, повністю усвідомлюються і конкретизуються цілі навчання (для самого студента). Таким чином, до компетенції включаються мотиваційно-ціннісна складова і початковий особистий професійний досвід, здобуваються особистісні змісти. Зазначений алгоритм професійного зростання формує рух від знань до умінь і потім – компетенцій.

Отже, методична підготовка починається з формування базових знань (навчання предмету біології, методах, формах і засобах його здійснення) і типових способів діяльності (технологічні або алгоритмічні дії), і тільки потім ці способи діяльності відпрацьовуються на практичних заняттях. Практика методичної підготовки студентів біологів показує, що ефективність її залежить від прагнення самого студента до оволодіння методичними знаннями і вміннями, усвідомлення перспектив і пріоритетів своєї підготовки. Вирішення перерахованих проблем надає упевненості, що система біологічної освіти буде на передових позиціях, і дозволить готувати спеціалістів із гарним біологічним мисленням та вмотивованих до практичної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА // LITERATURA // REFERENCES

1. Компетентностный подход в педагогическом образовании / Под ред. В. А. Козырева, Н. Ф. Радионовой, А. П. Тряпициной. – СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. – 392 с.

Мхитарян О. Д. (Миколаїв, Україна)
**ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-
ФІЛОЛОГІВ В ІННОВАЦІЙНИХ ВИМІРАХ**

У тезах уточнено зміст понять «компетенція», «компетентність» та наведено їх тлумачення у площині методичної науки. Визначено основні засоби ІКТ під час вивчення студентами-філологами методичних курсів у закладах вищої освіти, а саме: мультимедійні лекції та лекції-консультації в режимі «on-line», кейс-метод у формі відеозапису, електронні портфоліо.

Mkhytaryan O. (Mykolaiv, Ukraine)
**FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF STUDENTS
PHILOLOGISTS IN INNOVATIVE DIMENSIONS**

Theses clarify the content of the concepts of «competence», «competence» and give their interpretation in the plane of methodological science. The main means of ICT were identified during the teaching of philological students methodological courses in higher education institutions, namely: multimedia lectures and lectures-consultations on-line, case-method in the form of video, electronic portfolios.

В умовах перманентних змін сучасної освіти, зумовлених викликами глобалізаційних трансформацій, утверджується пріоритет інноваційного розвитку освітньої системи на основі модернізації всіх її складників, зокрема підвищення якості фахової підготовки вчителя-словесника. Потужні можливості такого реформування мають інформаційно-комунікаційні технології, що дають змогу й під час вивчення методичних курсів формувати в майбутніх фахівців-філологів інформаційну компетентність як їх інтегративну професійну якість.

Розводячи поняття «компетенція» і «компетентність», дотримуємося позиції, що ґрунтується на результатах спільного дослідження МОН, АПН України та ПРООН в Україні [2], відповідно до якої *компетенція* співвідноситься з характеристиками, набутими студентом у процесі вивчення окремого навчального предмета (предметна компетенція), а *компетентність* – з метахарактеристиками, що складають ключову компетентність. Зауважимо, що компетентнісна освіта спрямовується на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані *ключова* (базова), *загальнопредметна* і *предметна* (галузева) компетентності, тому *методичну компетенцію* студента-філолога розуміємо як коло питань із методики навчання мови та літератури, щодо яких він має бути обізнаним із метою оволодіння *методичною компетентністю*.

Активізації пізнавальної діяльності студентів нині передусім сприяє *мультимедійна (електронна) лекція або лекція-візуалізація*, що передбачає

використання електронної дошки або проектора для послідовної демонстрації слайдів, супроводжуваних коментарями викладача. Використання ІКТ дає змогу організувати теоретичне вивчення предмета й без фізичного контакту з викладачем, тобто дистанційно, що здійснюється, наприклад, на основі *лекції-консультації в режимі «on-line»* [1, с. 224]. Таке навчання передбачає подачу й обговорення матеріалу безпосередньо в ході заняття, що зумовлює не лише обмін думками, а й дискусію.

У процесі практичного або лабораторного заняття найбільш ефективним методом організації активної пізнавальної діяльності студентів-філологів є *кейс-метод* (від англ. case – випадок), або метод ситуаційних вправ, – усебічний аналіз представленої ситуації професійно-педагогічної діяльності, що обговорюється під час відкритої дискусії і сприяє формуванню в майбутніх учителів навичок прийняття рішень [1, с. 275–276]. У площині проблеми продуктивним засобом професійного педагогічного тренінгу майбутніх учителів є не лише розв'язання студентами *відеокейсів*, а й збирання *фонду відеозаписів уроків* та оснащення його методичним апаратом, важливим складником якого виступатимуть кейси.

Використання студентами засобів ІКТ у самостійні позааудиторній роботі передусім має спрямовуватися на підготовку мультимедійних проектів (літературно-лінгвістичних, мовно- і літературно-історичних (літературних портретів), мовно- і літературно-топографічних, мовно- і літературно-природничих); створення мультимедійних презентацій, слайд-шоу, рекламних роликів, мікрофільмів, віртуальних екскурсій; проведення веб-квестів (рольових комп'ютерних ігор); проектування за мотивами прочитаного художнього твору мультфільмів, відеороликів (буктрейлерів) або фанфіків; участь у інтернет-конференціях (вебінарах), використання таких жанрів інтернет-дискурсу, як форум, гостьова книга, чат, блог, миттєві повідомлення, смс, онлайн-ігри, електронні дошки повідомлень; використання відео- та аудіоматеріалів (відеокліпів, аудіокниг), телевізійних програм, електронних підручників, посібників, енциклопедій тощо.

Розвиток ІКТ модернізує й систему контролю якості самостійної роботи студентів за допомогою комп'ютерної діагностики знань (мультимедійні методичні диктанти, тестування, електронні портфоліо, плікери тощо), серед яких значну ефективність у формуванні професійних якостей майбутніх учителів української мови і літератури виявив метод *портфоліо*, зокрема *електронного* (від фр. porter – носити, лат. folio – аркуш), що полягає у фіксуванні, нагромадженні й автентичному оцінюванні індивідуальних освітніх результатів студентів протягом певного періоду навчання та дає змогу простежити індивідуальний освітній шлях – пізнавальні зусилля, невдачі й здобутки вихованців [3, с. 292]. Портфоліо має містити продукти академічних здобутків студента, рефлексивний аналіз результатів його пізнавальних зусиль та їх документальні підтвердження: копії різних проектів, статті, фото тощо.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності

майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2006. 348 с.

2. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : монографія. К. : Богданова А. М., 2009. 404 с.

3. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Кравцов В. О. (*Кропивницький, Україна*)

**АКМЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

У тезах обґрунтовано необхідність реалізації акмеологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Визначено сутність та роль акмеологічного підходу у становленні професіоналізму майбутніх соціальних працівників.

Kravtsov V. (*Kropyvnytskyi, Ukraine*)

**ACMEOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL
FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS**

The thesis substantiates the necessity of implementing acmeological approach in the process of professional training of future social workers. The essence and role of acmeological approach in the professionalism development of future social workers are determined.

В умовах розбудови в Україні національної системи освіти, курсу країни на Європейську інтеграцію, значно зростають вимоги до рівня і якості професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, формування у них високого рівня професіоналізму.

Професіоналізм соціального працівника є результатом його самореалізації в ході тривалого процесу професійного становлення. Професійне становлення майбутнього соціального працівника – цілісний і неперервний процес розвитку його освітньої, практичної й дослідницької діяльності у соціальній сфері та соціокультурному середовищі закладу професійного освіти, орієнтований на формування професійних знань, умінь, навичок і особистісних якостей, що відповідають кваліфікаційним вимогам та ціннісним імперативам професії.

Отже, професійне становлення – це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця та ролі у професії, самоактуалізація для досягнення вершин професіоналізму. Відповідно, дієвість професійного становлення майбутніх соціальних працівників

залежить від наступних умов: психологічної відповідності вимогам професії; спрямованості на діяльність у соціальній сфері (наявність стійкого інтересу і схильності до професії); змісту й технологій організації освітнього процесу в навчальному закладі та інших [2, с. 125].

Зауважимо, що протягом останніх десятиріч професіоналізм розглядається як одна з базових категорій акмеології [3]. Ми враховуємо думку В.Сластьоніна, що слід розрізняти професіоналізм діяльності та професіоналізм особистості. З сучасних акмеологічних позицій, які обґрунтовує А. Деркач, професіоналізм діяльності – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних умінь і навичок, зокрема таких, що засновані на творчих рішеннях, володіння сучасними алгоритмами і способами розв'язання професійних задач, що дозволяє здійснювати діяльність з високою і стабільною продуктивністю. За його ж визначенням, професіоналізм особистості – якісна характеристика суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих і особистісно-ділових, акмеологічних інваріантів професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу і ціннісні орієнтації, спрямовані на прогресивний розвиток фахівця [1].

Наразі у галузі акмеології визначено основні підходи та тенденції у вивченні сутності і особливостей професіоналізму (Б. Ананьєв, А. Бодалєв, В. Бодров, А. Деркач, О. Дубасенюк, В. Мерлін, К. Гуревич, Є. Іванова, Є. Клімов, Е. Кузьміна, В. Шадріков та ін.). Дослідження базуються на принципах операційного і системно-структурного вивчення явищ, порівняльного, кількісного, якісного та критеріального аналізу діяльності.

Методологічна база акмеології дає можливість для організації акмеологічної освіти. Акмеологічна освіта – це такий спосіб організації процесу професійної підготовки, у якому створені всі необхідні умови для становлення й розвитку в усіх суб'єктів освіти, формування уявлення про успіх, високі досягнення, необхідні для розвитку особистості й соціуму. У процесі акмеологічної освіти людина розвивається як особистість і професіонал, ураховуються її індивідуальні особливості, формуються духовні та моральні цінності, розвиваються творчі здібності, уміння соціалізуватись, будувати відносини в соціумі, самореалізовуватись у професійному середовищі, досягати успіху у професійній діяльності.

Успіх розглядається як форма самореалізації особистості. Досягнення успіху залежить від рівня самозбереження особистості, уявлень про самореалізацію, від соціальної зрілості майбутнього соціального працівника й від усвідомлення ним соціальної відповідальності.

Умовою досягнення успіху розглядаємо створення такого соціально-професійного середовища, в якому особистість майбутнього соціального працівника одержує можливість максимально повно реалізувати свій творчий потенціал, інтелектуальні можливості, що сприяють успішній соціалізації та адаптації до мінливих умов професійної діяльності.

Умовою ефективності акмеологічної моделі професійного становлення

особистості майбутнього соціального працівника вважаємо організацію професійно спрямованого соціокультурного простору професійної освіти, де будуть створені оптимальні умови й стимули для самореалізації, самовиховання й самовдосконалення всіх суб'єктів освітнього процесу, формування у майбутніх фахівців в галузі соціальної роботи стійкої мотивації, ідеалу та стратегії особистісно-професійного саморозвитку

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Акмеология: уч. пос. / А. Деркач, В. Зазыкин. – С-Пб.: Питер, 2003. – 256 с.
2. Васюта О. І. Професійне становлення фахівця із соціальної роботи // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2010. – Серія «Педагогічні науки». – С. 122–125.
3. Дубасенюк О. А. Акмеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти // Проблеми освіти: зб. наук. праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 25–30.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

-
- Азаркіна О. В.** Одеський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (Одеса, Україна), заступник директора, начальник відділу з питань надання соціальних послуг та правового забезпечення – **65**
- Аксьонова О. М.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фундаментальних наук – **106**
- Боделан М. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **76**
- Борисюк А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **76**
- Бриндіков Ю. Л.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **28**
- Бутуіль Валід** Одеський національний політехнічний університет (Танжер, Марокко), спеціальність «Соціальна робота», студент – **117**
- Бурмінова В. А.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **140**
- Валєєва А. Р.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», магістрантка – **37**
- Волошенко М. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **25**
- Гальянова Д. І.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **16, 22**
- Гвоздїй С. П.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри здоров'я людини та цивільної безпеки – **37, 152**

- Глушкова Н. М.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри українознавства та соціальних наук – **92, 130**
- Гордієнко І. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **47**
- Горішна Н. М.** Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Тернопіль, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки – **144**
- Горліченко М. Г.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри фундаментальних наук – **106**
- Гузенко В. А.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **43**
- Дейнега О. В.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), спеціальність «Середня освіта (біологія та здоров'я людини)», магістрантка – **152**
- Дембіцька С. В.** Вінницький національний технічний університет (Вінниця, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки – **128**
- Дереш В. С.** Херсонський державний університет (Херсон, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології – **74**
- Джежик О. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **49**
- Джумакулієв А. А.** Одеський національний політехнічний університет (Чаржов, Туркменістан), спеціальність «Психологія», студент – **147**
- Замашкіна О. Д.** Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Ізмаїл, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури – **55**
- Іванова К. М.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Водні біоресурси

та аквакультура», магістрантка – **130**

- Ільянова А. О.** Міжрегіональна Академія Управління Персоналом (Київ, Україна), доктор психологічних наук, доцент кафедри психології, практикуючий психолог – **80**
- Квасниця І. М.** Хмельницький національний педагогічний університет (Хмельницький, Україна), викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту, аспірантка – **148**
- Керецман В. М.** Одеський державний екологічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Водні біоресурси та аквакультура», магістрантка – **92**
- Кернас А. В.** Академія зв'язи України (Одеса, Україна), Научно-технический центр, кандидат психологічних наук, старший научный сотрудник, руководитель отдела Естественных наук и психологической гармонизации развития личности – **40**
- Кириленко А. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **45**
- Колодійчук Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **117**
- Корнещук В. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри психології та соціальної роботи – **101**
- Король О. Л.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», студентка – **31**
- Корх М. В.** Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теоретичної механіки – **126**
- Костюченко Є. А.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **119**
- Котломанітова Г. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи – **58**

- Кравець Г. В.** Одеський національний університет імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), кандидат політичних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **87**
- Кравцов В. О.** Центральнотукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (Кропивницький, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології – **157**
- Кравченко О. О.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), доктор педагогічних наук, доцент, декан факультету соціальної та психологічної освіти – **82**
- Кралєва А. М.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **35**
- Кримова Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **47, 69**
- Кулаков М. О.** Національний університет «Одеська морська академія» (Одеса, Україна), кандидат технічних наук, старший викладач кафедри управління судном – **126**
- Лазарева А. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **62**
- Лисенко О. М.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **69**
- Ломоносова В. Д.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **67**
- Молоченко І. А.** Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Умань, Україна), аспірантка кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи – **82**
- Морозова С. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **45**

- Мосаєв Ю. В.** Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради (Запоріжжя, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи – **60**
- Мхитарян О. Д.** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української мови і літератури – **155**
- Нємцев Е. М.** Індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет» (Покровськ, Україна), старший викладач кафедри електромеханіки і автоматики – **132**
- Нємцева Н. С.** Красноармійський лицей «Надія» (Покровськ, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, вчитель української мови та літератури – **132**
- Нікон Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат соціологічних наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи – **16**
- Новітська І. В.** Державний заклад «Південноукраїнський Національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), спеціальність «Управління закладом освіти (за типом)», магістрантка – **84**
- Олексенко В. В.** Харківський національний університет радіоелектроніки (Харків, Україна), спеціальність «Інженерія програмного забезпечення», студент – **114**
- Олексенко В. М.** Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна), доктор педагогічних наук, професор кафедри вищої математики – **114**
- Павелко І. І.** Військова академія (Одеса, Україна), кандидат психологічних наук, провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу – **110**
- Полівко Л. Ю.** Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна), кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної роботи – **104**
- Поліщук Л. М.** Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Одеса, Україна), старший викладач кафедри здоров'я людини та цивільної

безпеки – 29

- Постоян Т. Г.** Державний заклад «Південноукраїнський Національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри освітнього менеджменту та публічного управління – **121**
- Ремез Н. Д.** Одеський регіональний центр оцінювання якості освіти (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, заступник директора – **90**
- Ріклезон В. С.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Соціальна робота», магістрантка – **96**
- Рогаль Н. І.** Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ, Україна), кандидат психологічних наук, асистент кафедри соціальної роботи – **104**
- Савицька А. П.** Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (Харків, Україна), доцент кафедри авіаційної англійської мови – **137**
- Сайко Н. О.** Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна), доктор педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної освіти і соціальної роботи – **140**
- Селіфонова К. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Інтелектуальні комп'ютерні системи управління», студентка – **135**
- Семенкова А. Н.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **147**
- Солтик О. О.** Хмельницький національний університет (Хмельницький, Україна), кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри теорії і методики фізичного виховання та спорту – **108**
- Сторож В. В.** Одеський національний медичний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психіатрії, наркології та психології – **35, 119**
- Ткаченко С. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри психології та соціальної роботи – **143**
- Тодорцева Ю. В.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук,

- доцент кафедри психології та соціальної роботи – **150**
- Фурдуй С. Б.** Ізмаїльський державний гуманітарний університет (Ізмаїл, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури – **112**
- Хозраткулова І. А.** Миколаївський інститут післядипломної педагогічної освіти (Миколаїв, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти – **94**
- Чебанова В. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), спеціальність «Психологія», студентка – **25**
- Чепурна О. О.** Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації (Харків, Україна), головний спеціаліст відділу дошкільної, загальної середньої, корекційної та позашкільної освіти управління освіти і науки – **98**
- Черепанова Н. О.** Одеський національний політехнічний університет (Одеса, Україна), старший викладач кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком – **22, 31**
- Шелевер О. В.** Ужгородський національний університет (Ужгород, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології – **71**
- Шерен А. В.** Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова (Одеса, Україна), спеціальність «Генетика і молекулярна біологія», магістрантка – **29**
- Шибко О. І.** Маріупольський інститут Міжрегіональної академії управління персоналом (Маріуполь, Україна), кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальних наук та психології – **18**
- Шинкаренко В. М.** Одеський національний економічний університет (Одеса, Україна), кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри математичних методів аналізу економіки – **123**
- Шинкаренко Л. В.** Міжнародний гуманітарний університет (Одеса, Україна), кандидат педагогічних наук, доцент кафедри менеджменту – **123**

LIST OF AUTHORS

- Aksonova O.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Basic Sciences Department – *106*
- Azarkina O.** Odessa City Center of Social Service for family, children and youth (Odessa, Ukraine), Deputy Director, the Head of the Department of provision of social services and law of the Odesa Municipal Center for social services for the family, children and youth – *65*
- Batuil Valid** Odessa National Polytechnic University (Tangier, Morocco), speciality «Social Work», student – *117*
- Bodelan M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *76*
- Borysiuk A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – *76*
- Bryndikov Y.** Khmelnytskyi National University (Khmelnitsky, Ukraine), Ed.D, the Professor of the Social Work and Social Pedagogy Department – *28*
- Burminova V.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), speciality «Social Work», student – *140*
- Chebanova V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – *25*
- Chepurna O.** The Department of Science and Education of Kharkiv Regional State Administration (Kharkiv, Ukraine), Chief Specialist of pre-school, secondary, correctional and non-formal education of Education and Science Management – *98*
- Cherepanova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Economic Systems and Innovative Development Management Department – *22, 31*
- Deineha O.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), speciality «Secondary Education (Biology and Human Health)», magister – *152*
- Dembitska S.** Vinnitsa National Technical University (Vinnitsa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Life

- Deresh V.** Safety and Safety Pedagogy Department – *128*
Kherson State University (Kherson, Ukraine), Ph.D,
the Senior teacher of the Social Work, Social
Pedagogy and Sociology Department – *74*
- Dzhezhyk O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa,
Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the
Psychology and Social Work Department – *49*
- Dzhumakuliyev A.** Odessa National Polytechnic University (Charzhov,
Turkmenistan), speciality «Psychology», student –
147
- Furdui S.** Izmail State University of Humanities (Izmail,
Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of
the Social Work, Social Pedagogy and Physical
Culture Department – *112*
- Glushkova N.** Odessa State University of Ecology (Odessa,
Ukraine), the Senior teacher of the Ukrainian Studies
and Social Science Department – *92, 130*
- Gorlichenko M.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, the
Associate professor, the Head of the Basic Sciences
Department – *106*
- Gvozdii S.** Odessa National University named after
I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), Ed.D, the
Associate professor, the Head of the Human Health
and Civil Safety Department – *37, 152*
- Halianova D.** Odessa National Polytechnic University (Odessa,
Ukraine), speciality «Social Work», student – *16, 22*
- Hordiienko I.** Odessa National Polytechnic University (Odessa,
Ukraine), the Senior teacher of the Psychology and
Social Work Department – *47*
- Horishna N.** Ternopil National Pedagogical University named after
Volodymyr Hnatyuk (Ternopil, Ukraine), Ph.D, the
Associate professor of the Social Pedagogy and
Social Work Department – *144*
- Huzenko V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa,
Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the
Psychology and Social Work Department – *43*
- Ilianova A.** Interregional Academy of Personnel Management
(Kyiv, Ukraine), Ed.D, the Associate professor of the
Psychology Department, practicing psychologist – *80*
- Ivanova K.** Odessa State University of Ecology (Odessa,
Ukraine), speciality «Water bioresources and
aquiculture», magister – *130*
- Keretcman V.** Odessa State University of Ecology (Odessa,
Ukraine), «Water bioresources and aquiculture»,
magister – *92*

- Kernas A.** Academy of Communications of Ukraine (Odessa, Ukraine), Scientific and Technical Center, Ph.D, the Senior Researcher, the Head of the Natural Sciences and Psychological Harmonization of Personality Development Department – **40**
- Khozratkulova I.** Mykolayiv in-service teachers training institute (Mykolayiv, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Pedagogy, Psychology and Education Management Department – **94**
- Kirilenko A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **45**
- Kolodiychuk Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – **117**
- Korkh M.** National University «Odessa Maritime Academy» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Theoretical Mechanics Department – **126**
- Korneshchuk V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Head of the Psychology and Social Work Department – **101**
- Korol O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», student – **31**
- Kostiuchenko Ye.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **119**
- Kotlomanitova G.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Special Education and Social Work Department – **58**
- Kralieva A.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **35**
- Kravchenko O.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Ed.D, the Associate professor, the Dean of the Social and Psychological Education Faculty – **82**
- Kravets G.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **87**
- Kravtsov V.** Central Ukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko (Kropyvnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work, Social Pedagogy and Psychology Department – **157**

- Krymova N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **47, 69**
- Kulakov M.** National University «Odessa Maritime Academy» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Ship's Handling Department – **126**
- Kvasnytsya I.** Khmelnytskyi National University (Khmelnyskyi, Ukraine), the Lecturer of Theory and Methods of Physical Culture and Sports Department, Postgraduate student – **148**
- Lazareva A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **62**
- Lomonosova V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **67**
- Lysenko O.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **69**
- Mkhytaryan O.** Mykolaiv National University named after V. Sukhomlinsky (Mykolaiv, Ukraine), Ph.D, the Senior Lecturer of the Ukrainian Language and Literature Department – **155**
- Molochenko I.** Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna (Uman, Ukraine), Postgraduate Student of the of the Social Pedagogy and Social Work Department – **82**
- Morozova S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», student – **45**
- Mosaev Y.** Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational and Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhya Regional Council (Zaporizhzhya, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work Department – **60**
- Niementsev E.** Industrial Institute of Donetsk National Technical University (Pokrovsk, Ukraine), the Senior teacher of Electromechanics and Automatics Department – **132**
- Niementseva N.** Red Army Lyceum «Hope» (Pokrovsk, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Teacher of Ukrainian language and literature – **132**
- Nikon N.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – **16**

- Novitska I.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy» (Odessa, Ukraine), speciality «Management of Educational Institution (by Type)», magister – **84**
- Oleksenko V.** National Technical University «Kharkiv Politechnical Institute» (Kharkiv, Ukraine), Ed.D, Full Professor, the Professor of the Higher Mathematics Department – **114**
- Oleksenko VI.** Kharkiv National University of Radio Electronics (Kharkiv, Ukraine), speciality «Software Engineering», student – **114**
- Pavelko I.** Military Academy (Odessa, Ukraine), Ph.D, Leading researcher of Scientific Research Laboratory – **110**
- Polishuk L.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Human Health and Civil Safety Department – **29**
- Polivko L.** Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Assistant of Social Work Department – **104**
- Postoian T.** State institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy» (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Educational Management and Public Administration Department – **121**
- Remez N.** Odessa Regional Center for education quality assessment (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Deputy Director – **90**
- Riklezon V.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Social Work», magister – **96**
- Rohal N.** Kyiv National University named after Taras Shevchenko (Kyiv, Ukraine), Ph.D, the Assistant of Social Work Department – **104**
- Saiko N.** Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko (Poltava, Ukraine), Ed.D, the Associate professor of the Special Education and Social Work Department – **140**
- Savytska A.** Kharkiv National Air Force named after Ivan Kozhedub (Kharkiv, Ukraine), Associate professor of Aviation English Department – **137**
- Selifonova K.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), speciality «Intellectual computer control systems», student – **135**

- Semenkova A.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *147*
- Shelever O.** Uzhgorod National University (Uzhgorod, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of Psychology Department – *71*
- Sheren A.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), speciality «Genetics and Molecular Biology», magister – *29*
- Shybko O.** Mariupol Institute of Interregional Academy of Personnel Management (Mariupol, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Science and Psychology Department – *18*
- Shynkarenko L.** International Humanitarian University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Management Department – *123*
- Shynkarenko V.** Odessa National Economic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Department of the Mathematical Methods Analysis of Economics – *123*
- Solytk O.** Khmelnytskyi National University (Khmelnytskyi, Ukraine), Ph.D, the Associate professor, the Head of the Theory and Methods of Physical Education and Sport Department – *108*
- Storozh V.** Odessa National Medical University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychiatry, Narcology and Psychology – *35, 119*
- Tkachenko S.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Senior teacher of the Psychology and Social Work Department – *143*
- Todortseva Y.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department – *150*
- Valeeva A.** Odessa National University named after I. I. Mechnikov (Odessa, Ukraine), speciality «Psychology», magister – *37*
- Voloshenko M.** Odessa National Polytechnic University (Odessa, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Psychology and Social Work Department –
- Zamashkina O.** Izmail State University of Humanities (Izmail, Ukraine), Ph.D, the Associate professor of the Social Work, Social Pedagogy and Physical Culture Department – *55*

Наукове видання

**МАТЕРІАЛИ
ЧОТИРНАДЦЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ»
м. Одеса, 18 листопада 2019 р.**

Головний редактор В. В. Корнешук

Підписано до друку 18.11.2019.
Формат 60×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий. Ум. друк. арк. 10,15.
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М.О.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.
м. Одеса, вул. В.Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

